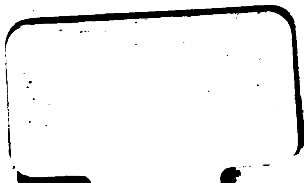

NÁKRES

Sketch
of Old Bohemian Grammar
Josef Jireček
Prague 1870

(In Bohemian)

V PRAZE, 1870.

NÁKLADEM BEDŘICHA TEMPSKÉHO.

NÁKRES

MLUVNICE STAROČESKÉ

KAREL JIREČEK.

V PRAZE. 1870.

NÁKRES

MLUVNICE STAROČESKÉ.

SEPSAL

JOSEF JIREČEK.

V PRAZE, 1870.

NÁKLADEM BEDŘICHA TEMPSKÉHO.

Tiskem Jindřicha Mercy-ho v Praze.

Předmluva.

Zanášeje se po delší čas studiem dávní naší slovesnosti, vždy více sem shledával, jakou měrou posavadní pomůcky k poznání staré češtiny nedostačují účelu svému. Jmenovitě bylo mně to pociťovati v l. 1859—61, když sem se strojil k obraně staronárodních zpěvův našich. I nebylo mně tehdá jiné rady, než abych zatmělé útvary o své ujmě se snažil důkladněji proskoumati.

Některé výsledky úsilí tohoto vydány dílem v Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury (ve Vídni 1860: O účincích přídechův a zvláště joty v řeči české), dílem v Časopise musejním (1861: Kriteria jazykoslovná k ustanovení věku staročeských památek, Staročeská prosodie a její zvláštnosti, 1864 Rozbor prvotního českého překladu starého Zákona, O složených číslovkách staročeských, 1867 Rozličná povaha hlásky *l* v češtině). Ale záhy utkvělo u mne přesvědčení, že tanoucí mi potřebě vědecké nelze vyhověti nijak jinak, než sepsáním úplné mluvnice staročeské.

Nic mne není dalšího, než podceňovati práce svých na poli tomto předchůdcův a vrstevníkův. Staročeská mluvnice, l. 1845 Šafaříkem vydaná, na vždy zůstane prvním i pevným základem vědeckého poznání staré češtiny a bezpečným vychodištěm všelikého pokroku. Nevděkem bylo by nezpomínati zásluh, jež sobě z domácích V. Hanka, V. Zikmund, M. Hattala, Fr. Květ, E. Novotný a j., z jinorodcův Fr. Miklošič a Ang. Schleicher přímo i nepřímo dobyli o objasnění staré češtiny. Lečneméně na mysli míti sluší, že v naukách slovanských vůbec a

v mluvozpytu zvláště stojíme teprv u podvojův vědecké činnosti, kdež by všeliké bezděčné spolehání na předchozí mistry, ať plyne z důvodův snad sebe ctihodnějších, konečně zavedlo tam, kam nikdo úmyslem nečelí, totiž k zakrsání, ba k utuchnutí zdravého i zdárného rozvoje.

Mějmež v tom na zřeteli postup nejdůmyslnějšího všech posavadních mluvozpytcův slovanských. Vydav l. 1845 mluvnici staročeskou, na výsledcích v ní uložených nikterak nepopřestal. Rozpravy jeho, od l. 1846 do 1848 uveřejněné, nad to pak přebohatý materiál, v pozůstalosti jeho nalezený, výmluvné jsou důkazy, že, upraviv roli zánovnou, neodložil rádla, nýbrž opět a opět k dílu se navracel a hojnějších a ušlechtilejších plodův těžiti neumdléval. Mne pak, ježto sem s ním o řeči i slovesnosti staročeské často a mnohonásobně se bavíval, nejméně jest tajno, jak velikou kladl váhu na to, aby se v skoumání neustávalo. S radostí upřímnou vítával každý nový výtěžek, a potěšení jeho nikdy neoblevovalo, spatřoval-li, že se cizími úspěchy vlastní jeho, druhdy pracně dobyté výskumy podvracejí.

Příkladem Šafaříkovým spravoval sem se při obraně básní staronárodních: jeho příklad byl mi vůdcem i při dílci, ježto nyní milovníkům staré naší slovesnosti předkládám.

Vzav napřed naučení, odkud se mi koli poskytlo, ale nikdy se jím nedada másti ani předpojímati, přikročil sem chutě k probírání staviva samého. Od let patnácti pročetl sem valnou část rukopisův staročeských, neustále výpisky z nich čině, a co se mně tu najíti událo,

podle vnitřní srodnosti třídě a pořádaje. Takovým během nastřádalo se mi jednak mnoho dát, kterými se náhledům posavadním dostalo nového potvrzení, jednak se mi s dostatek naneslo věcí, ježto posud buďto byly lehce váženy anebo ovšem opomínány a nevšímány. Leccos, co posud pokládáno útvarem nepravidelným, objevilo se mi za článek pravidelného organismu. *) Sestavuje tak rovné k rovnému, odlišuje rozdílné od rozdílného, dobral sem se ponenáhlu té soustavy, na kteréž Nákres zosnován.

Znátel tu najde dosti útvarův, buďto nově na bílý den vynešených, anebo s jiného, nežli posud obvyklo, hlediska osvětlených. Zvláště ukazuji k časování, jež sem, ač měla-li povaha staročeského slovesa náležitě osvetnouti, zcela jinak, než se v našich mluvnicích nalezá, roztříditi musil.

Šetře místa, uskrovnil sem dokladův jmenovitě tam, kde jich v mluvnici Šafaříkově anebo v mých rozpravách dostatečnou měrou snešeno. Z téže příčiny vypuštěno vše, cokoli z mluvnice novočeské jasno; tudíž sem i do nauky o tvoření slov a do skladny jen takové kusy zahrnul, jimiž se stará čeština liší od nové.

Co do pravopisu přidržel sem se vůbec obvyklého spůsobu, ačkoliv bych věrně rád byl rozdílně poznačoval protea českého, totiž *ie*,

*) Viz ku př. slovesa II. rozřadí 5. třídy, jichžto od Šafaříka (Stč. ml. str. 102) jen co do příčestí dotkuto, a toto mezi odchylky položeno.

značící se po původu svém co *ě*, *ę*, co prostě jotované *e*, a co obměna spřežek *ia*, *ie*, *io*, atd.; ale nesnáze s tím spojené nehrubě jsou překonatelny.

Konečně nechci se tajiti s vědomím nedostatkův, jichž Nákres prázden není, i s vyslovením vroucného přání, aby dílce toto hojných jiným znalcům namítlo podnětův k novým a novým rozborům: já aspoň, sečkoli budu podle skrovné své prázdně, v dalším bohdá zpytování neustanu.

Ve Vídni, dne 9. října 1869.

J. J.

Obsah.

Stránka

Časování.

Tvoření slov.

Skladna.

Přídavek.

Úvod.

§. 1. V oboru jazyka slovanského jen při dvou řečech úplnou měrou doličiti lze staršího útvaru a historického vývoje jeho, totiž při staroslovanštině, kterouž mluvili slovanští předkové nynějších Bulharův za 9. a náledujících století, a při staré češtině. Ostatním řečem buď se nedostává hojnějších slovesných památek z dob, nad 15. věk zasahujících (jako chorvatštině a polštině), anebo staré památky jejich sepsány byly pod vlivem staroslovanštiny, tak že druhdy těžko rozsouditi, co jim vlastního a co ze staroslovanštiny přejatého (jako při ruštině a srbštině).

§. 2. V nákresu mluvnice staročeské, jejž tuto klademe, položena za základ mluva za 13. věku předkům našim obvyklá. Nicméně vždy hleděno jednak k starším formám, jednak k pozdějšímu jich vývoji až do té doby, kde se nynější náš jazyk spisovný ustálil. Doba tato nedá se směstnati v mezích určitých, nýbrž počíná od druhé polovice 14. a trvá až do počátku 16. věku. Úkaz ten příčinu svou má v tom, že vedle mluvy obecné, v celku a v podřečích samoděk se vyvíjející, ve spisech se udržovaly tvary staroobvyklé řeči spisovné. V listinách, z konce 14. věku zachovaných, zračí se nám již řeč, nynějšímu způsobu velmi blízká, a M. Jan Hus spisy svými mluvě obecné dokona bránu otevřel. Nicméně i po něm až do konce 15. věku vždy se nalezají díla, ráz starého jazyka určitě na sobě pronášející.

Hláskosloví.

§. 3. Hláskosloví dělí se na náuku o samohláskách a o souhláskách. Jedna i druhá náuk těchto hledí buď k hláskám samým o sobě, anebo k proměnám jejich, ježto původ svůj mají v hláskách sousedních.

O samohláskách.

I. O samohláskách samých o sobě.

§. 4. Prvotní *a*, ježto proměny nebéře, ať je složení slova jaké koli: a, a-lě, pan, vašň, vłas, płapoł, had, płach.

§. 5. *a* střídající se s *o*: paprsłek a poprsłek, pachrb, pahorek a pohorek, krápěj a kropie, rakosie a rokosie, rab a rob, łodie a stsl. ładia, łoket a stsl. łakъtь, roz- a stsl. raz-, razsocha a rozsocha.

§. 6. V nemnohých případech střídá se *a* s *e*: nem, vem, m. nám, vám, hłesnu m. hłasnu.

§. 7. Pohyblivým *e* zastoupeny stsl. lomené hlasky *ь* a *ъ*: deň, péň, sen, deska (dska), meč, pes, mehnu (mhnu), mezh, pecka, ret, rez, reptati, rechniti, steblo, stehno, tesken, tesť, temen, bečka, pekło, łež, łeb, łeknu (załknu), błecha, řeven, lep (lpu), bez (bzu), dešť (dště), šev, stezka, okrsłek, pachołek, syket, drnket, błesket (błeskta a błsketa).

§. 8. Nejstarších památkách vyniká toto *e* a poddružné jemu *i* též v případech, kde nyní *l* a *r* jsou samohláskami: Vletava, chlemcia, bred RZ., umreło, sredcě, prevě Ev., Vlitava, Stebečno a Stibečno, Sribin, Črinin, Gridoň Kosm.

Za 12. věku počato klásti toto *e* a *i* proti pravidlu slovanskému (§. 92) před *l* a *r*: Plizeň a Pilzeň, Dernovicích, Virbicě, Ternovanie.

Za 13. věku nastalo vysouvání tohoto *e* (*i*): brvno, Krvopłát, umrłý, črven, črn, błeskt, stbło, błcha (Chrvati m. Chrovati), a teprv od 15. věku opět se *e* (*i*) objevuje: břevno, Křivokłát, červen, čern atd.

§. 9. *e* zastupaje starší *o*: zmek, pazneht, połedne, tame, nikame, take, jake, kte. V několika případech též *u*: hłechnu, słechnu.

§. 10. *ě* zastupuje závěrné *i*: mátě ŽKl., hospodyně, velmě Št., v Gen.: přiezně, kmetě m. přiezni, kmeti.

§. 11. Starosl. nosovka ą vůbec se nahrazuje českým *u*: muž, ruku — mąž, rąką. Nosovku ę zastupuje v češtině jotované *e* a *a* (§§. 25, 26, 38—41).

§. 12. Staroslovanská lomená hláska *ъ* po *l* zastupována prvotně českým *e* a *i* (§. 8), asi od 12. věku též hláskou *u*: pleky RZ., mlevi Ev., Svatoplik 1115, — Svatopłuk a Svatopułk, Chłumec Kosm., Pěkotułciech vedle: Diłgonicích, Tełmačově (Pěkotłuky, Dłuhonice, Tlumačově) 1131, Dłuhonice 1232. Sem náleží: słuncě, čłun, žłut, tłust, stłup. Po *r* nastouplo *u* teprv za 15. věku: strhati, strhadło Bibl. (m. strúhati).

§. 13. V nemnoha případech *u* zastoupeno hláskou *o*: rozom, rozoměti ŽW., opoka, osodie Bibl., mosí Št.

§. 14. *u* zastupuje se s *vъ* (*ve*, *v*): strach udeři u všě u Polany, buď v před buď v zad u všě pótky liuté, u hrad u tvrdý RK., u bielém

růšě, u přielišném płáči MMg., v tento u mój żałostný čas PlM., musíš s ní u hoři býti Smrtd., zatrúbeno v trúbu u velikú Bibl., úp. ŘPZ. — vep LKat., uzeptali (vaze-pt.) Al. B.

II. O samohláskách v poměru k bezprostředně sousedním hláskám.

§. 15. Proměny, ježto se v samohláskách ne samoděk dějí, hlavně příčinu svou mají v přídeších.

Přídechy jsou hlásky, ježto se na samohlásky, řidčeji na souhlásky upínají k vůli zlahození zvuku. V jazyku slovanském nejobecnější přídechy samohláskové jsou: *h*, *v*, *n* a *j*.

§. 16. Přídech *h* za 13. věku byl v některých podřečích českých velmi obecný: hu (u), hi (i); hoheň, hostaven, Herčany, Hiržice (Jiřice), Hivan, hrzati, hrušiti (rušiti), hroh (roh), hpanie. Nejpozději se přídech tento nalezá v Bohemáři z l. 1390, psaném v podřečí vých. Moravy od Mart. ze Strážnice: hožeh, hohnišče a pod.

§. 17. Přídechu *u*, *v* se ve kmenech a před příponami prastaré nalezají stopy: chvrastie RK., chvorý MV., hvozd vedle Tugožď, Zágožď; Otva, Tetva, Velechva m. Ota, Teta, Velecha; pihva ŽKl. (ficus, ze střl. figa), dratva MV. (tracta, tratta, fr. trait), stsl. płoskva (flasca, láhev). Rovně starý jest přídech tento, co spojovadło samohlásek k zábraně hiatu: pivonie (paeonia) MV., Děvoniš (Dionysius) ŽKl., přívuzný (při-úz) EZ., pokrývati, chodívati, cházěvati atd. Sic jinak v násloví vyskýtá se jen po různu: v-uonomno Mst., z-uotrokóv, k-uotci ČE. vovcě, vohrazené ŽW.

§. 18. Zobecnění přídechu *u* — *v* nečítá se nikterak ze starší doby než z druhé polovice 14. věku, kdež se nepochybně vlivem vlaštiny, za Jana a Karla IV. Čechům zblížené,*) rozplodil nade všelikou slušnou míru. První rukopis, kdež se s **přílišností** touto potkáváme, jest rukopis druhdy rožmberský výkladův na evang. sv. Matouše: suoliti, svuatý, vuoda, buoží, bezmuozhý, v-uokoł, v-uobec (odkudž nynější vůbec, vůkoł). Po urovnání přílišnosti té ustrnulo *uo* jen co dloužidlo hlásky *o*; leč již l. 1420 naskýtají se stopy, že přešlo v *ů*: lůno, kůň EOlom. *ů* obdrželo vrch teprv v 16. věku.

§. 19. Na samohlásku *u* přídech *v* působil dvojím činem. Stoje před ní, změnil ji v *y*: vykati, zvyk (uk); stoje za ní, změnil ji v *o*, po měkkých a podnebních souhláskách v *ě*: kuju — kov, kovu, płuju

*) focus — fuoco, homo — uomo, bonus — buono, dolet — duole atd. již u Danteho.

— płovu, snuju — snovati, osnova, kupuju — kupovati, ruju — rov; řiuju — řěv, usiliuju — usilěvati, vłačiuju — vłačěvati.*)

§. 20. Nejrozsáhlejší v češtině proměny spůsobil přídech *j*, ježto nejen k zábraně hiatu vnitř slova slouží, alebrž ke všem samohláskám lne: miłu-j-u, ku-j-u, žáda-j-u, kra-j-eti.

V historické době jediná hláska *o* v násloví zůstala prosta přídechu *j*, kdež místo její za 13. věku zaujímalo *h* (§. 16) a od 14. zaujalo *v*: ovcě, oheň, oves (§. 17).

§. 21. Jota, ať již přídechem, ať prvotní hláskou, působí na samohlásky, přímo s ní v též slabice sloučené, přehláskou. Přehláska slove postupná, když *j* před samohláskou, zpětná, když *j* po samohlásce stojí.

§. 22. Zpětné přehlásky první stopy jeví se již za 13. věku: Čejkovici 1228, kdežto ještě l. 1190: Čajkovici; oblíčěj, obyčěj ŽKl. Kdekoli však před *aj* nebylo podnebnice nebo měkké souhlásky, tam se přehláska neujała (chovaj RK., vajcě PŽ., pošivaj Bibl.; najnížě, zajtřie) leč teprv v 16. věku.

§. 23. Postupnou přehláskou přešlo *ia* v *ie*. Ve příponách *a*-kmenův jmenných vyskýtá se *ia* venkoncem v rpsu zelenohorském: Liubušia, chlemcia, Klenovicia, rozenia. Evang. sv. Jana zachovává *ia* jen v jedn. i mn. N. a v mn. A.: dušia, večeria, poselnicia, znamenia; v jedn. G. již přehlásce místo dává: nebě, koncě, uglie. Listiny z l. 1184 mají: Bogušě, Zavišě. Taktéž z l. 1190: Rokytnicě, Lodinicě (ea). Nekrolog podlažický (asi z l. 1227) má *ia* a *ie* proměšmo: Budicia, Bogušia — Pětrušě, Bogušě. V RK. se *ia* jen co zbytek staršího tvaru po různu vyskýtá: búřia, tužšia, krútia, hořia, hnutia vedle: dušě, hełmicě, mužě, množstvie, pitie medná. MV. má obecně *ě*: cebolě, kirticě.

§. 24. Vnitř kmenů přehlasováno *ia* od 12. věku, ač vždy jen po různu á, jak se zdá, dle podřečí některých: Jeromir, Jeroš, Blěg, Morěna, Čěkan vedle současných: Jaromir, Jaroš, Blag, Moriana, Čiakan.

§. 25. Nosovku stsl. ę ve příponách zastupuje české *ia*: a) v 3. os. mn. přít. č.: strojiá RZ., nevidiá, vědiá, obrátiá Ev., stojiá, visiá, nebojiá sě RK. b) v příčestích čin. přít. č.: maja, stoja, sgrěvaja sě, přistojaciech Ev. c) v příponách skloňovacích: bratry jejia RZ., rízy svojia Ev. d) v aoristě slabém: poča Mst., přija KTr., jachu Ev., vzachu LPr. Kromě těchto, skoro úplně vyčtených případův všude se nalezá

*) Srovnej podobný úkaz ve vlaštině: ruina — rovinare, supra — sovra, gubernare — governo, rubetum — roveto. Vlaši též *i* a *e* před *v* mění v *o*: divinare — dovinare, divitiae — dovizia, debere — dovere.

ě (*ie*): plezně-dlě, sě, v sie-že, bědujě, naricajě, ot Liubicě, ot Mžě, jejie, jě sě, počě, počěchu RZ., imě, známě, oslě, dušě, vzě Ev.

§. 26. Vnitř kmenův vyskýtá se přehláska *ie* (z ę) od nejdávnější doby, ač vždy jen výminkou: prěgliedati RZ., děkovati ŽKl., Myslěta 967 sld. (na mincích), Božěta 1115, Vacěta 1088, siehodłúhý, usvědła RK., oslětku Leg., inhed svú moc sîže (sieže) Al.B.

§. 27. Samohláska *e*, kromě případův v §§. 6, 7, 36 a 37 vytčených, a kromě míst, kde stažením (§. 49) povstala, v staré češtině obecně byla jotována, jako podnes v polštině a ruštině. Jotovanost tato podnes vyniká, jakmile se *e* zdlouží: žena — žienka, peku — piekaju, beru — bieraju, sedm — siedma. Nadto i v rukopisech jotace zhusta naznačována bývá: věle, mětu, měčen. Mizení joty nejprvé objevilo se po retnicích, pak po *n*, *d* a *t*: zubech, słovech, stłúpech, činech, bubnech, kostech, měštěné, Tateré, liudé. Nejdéle se udržela jotace po podnebnicích a sykavkách, kdež se s ní shledáváme ještě v rukopisech z druhé pol. 15. věku: žělězo, ruožě, nuošě, šěrý, čěło, cěsta, sěno, zěť.

§. 28. Jotované *o* v češtině od nejdávnějších dob přehlaseno v *je*, *ě*, tytýž *e*: a) v násloví: jesep (osep), srov. jezero, jeseň atd. b) v N. jedn.: uročiščě 1215, hoře RK., moře, lícě ŽKl. c) v jedn. V. vraže, kněže, duše. d) v praesentních tvarech slovesných: peče, vedeš třěsen, líšen.

§. 29. Přípony *-óv* a *-ěv*, *-óm* a *-ěm*, *-oma* a *-ěma*, *-ový* a *-ěvý*, *-ovici a -ěvici*, *-ovati* a *-ěvati* od nejstarší doby spravovaly se povahou závěrné souhlásky kmenové, tak že ku kmenům tvrdým připojováno *-óv, -óm* atd., k měkkým *-ěv*, *-ěm* atd.: bogóv, lěchóv, s Čechovými, vítězovým — ptencěm, mužěm RZ., učenníkóv — kňazěv Ev., vrahóv, junóv, Polanóm — mečěv, krahujcěv, jezdcěm, cěłovati, miłovati RK. usilěvati, rozpačěvati atd. Nicméně dvojitost tato nikdy nebyla provedena důsledně. Již v listinách z 11.—12. věku vyskýtá se, vedle pravidelné přehlásky, druhdy *o*, kde bys *ě* hledal: Vrišěvici, Jenišěvici 1130 — Drižovici, Ganějovici 1131. Přípony *-óv*, *-óm* atd. v nepřehlasené spůsobě teprv během 15. věku vrch obdržely.

§. 30. Dlouhé *ie* a *í* (*ii*) od 13. do 15. věku měnilo se na konci slova v *iej*: jie — jiej, jejie — jejiej, najliutějiej RK.; mn. G.: paniej, myšleniej, liudiej; chlěb jediej, diej (die), on s hřiešníky jiej a piej, k rozuměniej EOlom. Týmž během povstalo *jej* (eum) z *í*, a prostomluvné: kosejk (kosiek, kosík), pejsek (piesek), vozejček, nožejček, cejcha (ciecha Bohm.).

§. 31. *iu* počalo porůznu již za 13. věku přecházeti v *i*: Mezilěsici 1210, Meziřěčie 1249, mezi, před kněni, Záboji, Słavoji, Zbihoni RK., břicho ŽKl., tomu zradci Al. J., k mistři, břicho, jmá zimnici, maží

hłavu, chytrostí Mst. de Libošina 1318. V rukopisech ze 4. desetiletí 14. věku *i* m. *iu* vždy více přibývá, až pak v druhé pol. téhož věku *i* nejen zcela zobecnělo, alebrž až přes míru se rozhostilo. Psáno totiž, ač současně vedle pravidelných tvarův, asi do l. 1420: hłúk šimá, bojiji, bojij, poručije, pokořiješ, kralijíce atd.

§. 32. V druhé polovici 13. věku nastal odpor proti jotaci, následkem čehož jota druhdy mizeti počalo i v případech, kde bytně obsaženo: zevný, zcvuji (zjev.), ež (je-že), učinen, honen, pamatem ŽKl., mimo-enž LKat. Sem náleží: v nomžto Des. a pod. Mizení toto, které koncem 14. věku valně vzniklo, v stálém postupu trvá podnes, i jeví se v něm jedna z podstatných povah nové češtiny.

§. 33. Přídech *n* v staré češtině mnohem více byl rozšířen nežli v nynější: sendu, vendu, snide (s-jide), sněde (s-jede), mimo-něnž; z něhožto roda, k nimžto hłasóm, pro něnžto úraz, pro něnžto div. Pass.

V případech těchto jotace zhusta mizívá: snem, senma EVíd., vynem, snemše, snatek ŽKl., skrz-nen, mimo-nen LKat. (§. 32).

§. 34. Na obrat zase nepřistupuje přídech *n* k zájmenu po předložkách, jichž původ jmenný ještě byl u vědomí obecném, jako po: protiv, o koło, v okoł, kromě: protiv ima RZ., protiv jemu RK., proti jim Al. okolo jie Pass., kromě jeho Kom.

III. O samohláskách v poměru k sousedním slabikám.

A. Spodoba.

§. 35. V slovanském jazyku zavíralo se prvotně každé slovo samohláskou buď plnou buď lomenou (ь neb ъ). Lomené samohlásky ve většině řečí slovanských záhy až na slabé stopy vymizely. Stopy takové jsou v češtině k. p. dn*e*s (dьnъ-sь, den-s'), pořád*e*, dokavád*e* a pod. Nicméně bytnost lomených hlásek podnes znamenati lze při spodobě samohlásek.

Spodoba tato založena na snaze, uvésti samohlásky téhož slova vespolek u vzájemnou shodu. V češtině provedena nejdůsledněji při hláskách jotovaných, méně důsledně při tvrdých.

§. 36. Z tvrdých samohlásek shodují se vespolek jednak *e*, jednak *o*; Vełęs — stsl. Vołos, łebeda — łoboda (Łobodici 1131), połona Bibl. — stsl. pelena (pléna), łopota — stsl. lępъtъ, rokosie, słezena a słezen, tobú, tobě — tebe, sobú, sobě, spósob — sebe, spósebiti, kostoła LAp., svoboda vedle stpol. świeboda.

Sem náleží: sykot, drnkot, błeskot a błyskota, místo nichž se až do prvních dob 14. věku říkalo: syket, drnket, błesket (błъ-skъ-tъ, §. 7).

§. 37. Spodoba tvrdohlasných zvláště vyniká při tvoření slov

zdvojováním kořene, kde se však s *o* shoduje druhdy též *a*: kokot, poboněk, chochoł, raroh, kłakoł, hłahoł, chłácholiti, krákorati, młámołati, prápor, płápoł, kapraď, rarach — helekati, třepetati, teteliti, łełek, čečetka, křepelicě. Srovnej též: chrapot, łoskot, troskotati; kovykati, kołysati (vedle: čepieřiti, čečeřiti), havran, hovor, homolě.

§. 38. Spodoba měkkohlasných spravuje se tímto zákonem: Jestliže hned po jotovaném *a* následuje měkká souhláska (druhdy slabyka: l, nь, pь a pod.), anebo má-li následující slabika v sobě *i*, *ě* nebo (ať zjevné, ať skryté) *ie*, tehdy se *ia* mění v *ě*, *ie*. Pak-li následuje tvrdá souhláska (prvotně slabika: lъ, nъ, pъ, zъ atd.), anebo slabika s tvrdou samohláskou nebo s *ia*, *iu*, *io*, tehdy nejen *ia* zůstane, anobrž se též *ě* změní v *ia* (*a*).

§. 39. Spodoba nejprvé zasáhla *ia* z ę povstalé: Sv*a*tosłav, sv*a*tociudná, sv*a*tu, St*ia*głav — sv*ě*tě, kn*ě*ž-na, v*ě*čina RZ., ot*áza*ł, peň*áz* — ot*ě*že, t*ie*žeši, těži, u str*ě*ť, grieb*ě*ti, op*ě*ti, č*ie*sti Ev. Sl*a*zanie 1086. Kn*ia*žia ves, *Č*aston — Čiestina 1088.

Jiné *ia* spodobovati počato teprv koncem 12. věku: Sedlič*ia*nie, Luč*ia*nie, Ďač*ia*nie 1086, Žatč*ia*nie, Žaž*ia*nie 1131, Ołš*ia*nie 1180. — Borov*ě*nie 1186, Otoč*ě*nie 1226, Zamłyněnie 1228 atd.

§. 40. Nicméně znamenati, jak se zdá, podle podřečí, vždy jisté kolysání: po žel*ě*zu RZ. Žel*ě*znicě 1181 — Žel*ia*zník 1115. Žel*a*zná 1228. Kn*ia*zěv vedle: kn*ě*zi Ev. Br*ia*čisłav Kosm. vedle: Br*ě*čisłav 1100, Viacěsłav 925—1130 vedle Viecěsłav 1238.

Nadto přehláska od doby nejdávnější plodiła zmatky (§. 24—26) a také v časování vynikají některé odchylky; jmenovitě se *ia* v aoristu slabém nepřehlasuje: třase vedle přít. č.: třiese a aor. sil.: třěse.

Květu svého dosáhla spodoba ku konci 13. a na počátku 14. věku. Ku konci 14. věku nastalo, současně s valným mizením jotace (§. 32), tuhnutí kmenův, t. j. jotované v nich *a* pozbylo své spodobitelnosti, tak že buď *ě*, buď *a* (*ia*) zůstaly venkoncem nezměněné, ať následuje hláska jaká koli: světiti, svatí, svacená voda; třesu, třásati; pata, patě, opět, opětovati atd.

§. 41. Příklady spodoby z ę povstalého *ia*: čado, Nesčada — sčědie, posčěditi, Radčědici; účastcn, sčastný, často, Častava — čiesť, sčěstie; dětel — dateł; hleděti — hládati; hovado — hoviedcě, hovězina; hřazł, hřazú — hřez; pojał, vzał — pojeli, vzěli; jatra — jetrník, jetrnicě; jatrušě; liecěti, léč — łákati, łákavy; lichoplěsi — Stojeplasy; přásło, přadu — přiesti, přěslicě; jastřáb, jařáb — Jestřěbie, jeřěbina; řád, úřad, pořádati — v úřědě, pořiediti, Řědivoj; svadu, chvadne — sviedeš, viedniech, věditi, vědnicě; šeřadný — še-

řéditi; šátati — šětiti; žádati, žádosť — žěditi sě, žiez, v žiezi; Sľavata, Hroznata — Sľavětín, Sľavětici, Hroznětín; oslata — osləti.

§. 42. Příklady spodoby prvotního *ia*: bádati — pobiezěti; čas — v nečěsě, po čěsiech; ďábeľ — v diebliej moci; čáp, čapátko — Tučěpi, Počěpici, čiepě; čeládka — čeléď; ďas — děsiti; japati — z nedojepie; jarý, jarota, jako — jeř, jeřní; jáma — Jemnicě; javo — na jevě; jasan — Jesěnicě; Jan, Janek — Jene, Jeneč; úžas, žásati — úžěsť, přežěsiti; stráhu, výstraha — střěžiti; žába, Žabovřesky — Žěbník, Žěblětice; šklěbiti — šklaba (šklabina).

§. 43. Příklady spodobeného *a* z *ě*: žeľář (franc. geole) — žaľář, žěľud MV. — žaľud, žlěb, Žlěbina, Žlěbi — žlab, žlěza — žláza, dlěto — dláto, tlěšťka — dlaska.

B. Stupňování:

a) krácením.

§. 44. Krácení samohlásky místo má:

a) když slovo rozrůstá a délku u výslovu odvarovati třeba: Liutomír — Liutoměrici 1130 (leč současně: Liutomirici), Łodinicě 1190 — Łoděnicě 1224, vľáčiu — vľačiuju, miesiu — měšiuju, travami, měrami.

b) když při ohýbání slovo u výslovu zbystřiti třeba, jakož se jmenovitě děje v komparativech s příponami *-ší*, *-ější*, v supinech a v imperativech: bieľý bělší bělější, rúčí ručější; načěrat, sběrat, podpěrat, spat; vrati, běli, muti.

c) když přistupuje souhláskou zavřená nebo dlouhá přípona: měrú, travú, voljú, buřjú; měrách, travách, voliech, buřiech; bědák; Zavěšin, Buděšin, Hraběšin (Zavišia atd.), sypán — sypaný.

b) dloužením.

§. 45. Dloužení, kde nepovstalo stažením, obecně původ svůj má v přízvuku. V takových případech dlouhost obyčejně mizí, jak mile se přízvuk na jinou slabiku přenese: spáti — vyspati; bráti — zabrati; mľádnu — omľadnu; hliednu — zahlednu; sľáva — osľava, atd.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje dloužení *i* v *ie*: konieček, bratřieci, piesmo, křiedľo, křiež, ježto od 13. věku se vyskýtá. S tím však nesluší másti *ie* a *ije*, ježto písaři 15. věku místo každého dlouhého *í* psávali: tisiec, k opatrovánie, prvnie páni a pod.

Totéž místo má v komparativech s příponou *-ějí*, *í*, přísl. *ě*: lěpý liepějí liepí, jarý jářějí jáří; prud(k)ý průzějí, prúzí; liepě, jářě, prúzě.

Zajímavé jest dloužení závěrné slabiky v mn. G. dvouslabičných mužských jmen: devat - desát, do kořán (m. kořen), peňáz (dle slovenštiny).

Dloužením se nahrazuje mnohoslabičnost: čtyři - *na* - dcěti — čtrn*ácť*, siemě vedle semene, tiemě vedle těmene, jméno vedle imene.

Posléze dlouží se přípony některé: *-ák*, *-ín*, *-ún* atd. a otevřené předpony jmen podstátných: zá-kon, ú-nor, přie-kop, východ; řidčeji sloves: záviděti, náležeti, záviděti.

c) sevřením samohlásky.

§. 46. Samohlásky, byvše dvěma souhláskama v jedné slabice sevřeny, stupňují se pravidelně, a sice:

α) *e* (vlastní i m. stsl. *ь*) a *ě* v *o*: beru — vý-bor, sbor, bředu — brod, vedu — pó-vod, nesu — ná-nos, pletu — płot, zveniu — zvon, zeř — zor, mer — mor, deru — nádor, stelin — stoł, meliu vý-mol, řěku — rok, šědu — chod, těku — tok, hřěbu — hrob. Odtud odvozují se slovesné *i*-kmeny: broditi, voditi, zořiti, stoliti, hrobiti, mořiti atd. Pakli závěrná souhláska měkká, nenastupuje stupňování: vodoteč, námel, sběř, řěč atd.

β) *i* a *ie* v *ě*: kniha — kněh, i — jej (§. 30), visiu — závěs, tisku — stěsk, Jaromir — Jaroměř, bieraju — výběr, miesiu — směs, tieraju — nátěr, miera — měr atd. Sem též počísti sluší: jeh-ła (igła), jen (in), jež (iž).

γ) *i* před jmennou příponou *j* v *o*: piju — ná-poj, biju — boj, čiju — pokoj, řiju — roj, hniju — hnoj. Odtud slovesa: pojiti, kojiti, rojiti, hnojiti.

δ) Krátké *a* se dlouží a dlouhé krátí: baju — báj, staju — stáj, padati — pád, mraziti — mráz, škvařiti — škvár, sahati — sáh; brána — bran, tráva — trav, vrátiti — závrať. Podobně: ráj, háj, krát, řád, hnát, káď atd.; nicméně: had, dar, hrad, sład a pod.

ε) *o* v *a*: hoditi — od-had, hłodati — hład, stoju — stav, mořiu — z-mar, płovu — s-płav, słovu — Viecěsłav, unovati — nav; podobně: nrav, dav, atd. Odtud slovesa: staviti, mařiti, płaviti, słaviti, naviti atd. Též *ě* stupňuje se v *a*: vlěku — vłak, obłak, povrězu (vriesti) — povraz.

ζ) *o* v *ó*, později (§. 18) v *uo*: bóh, svój, mój, kóň, dół, nóž atd. Jakmile sevření mine, hned se *o* ve své právo vrací. V češtině zákon tento, který maloruština nejdůslędněji provedla, drahně má výminek: bod, koš, roh, vor, mor, tvor atd.

η) *ъ*, stč. *e* v *u*: mlъv, stłъp atd. młuv, stłúp (§. 12).

d) výměnou samohlásky.

§. 47. Slovesné *ě*-kmeny, pokud jsou druhotvary *i*-kmenův, obměňují naproti těmto své samohlásky: naviti — návěti, raziti — rážeti,

kłoniti — kłaněti, roditi — rázěti, páliti — poléti, křiesiti — křěsati, svietiti — svitati, hrobiti — hřebati — hřbieti, věsiti — viseti, nočiti — nikati, trápiti — trpěti, smraditi — smrděti, mraziti — mrzěti, vráskati — vraštěti, vrátiti — vrtěti, ruditi — rdieti, zveniti — vznieti, buditi — bdieti, o-tvořiti — o-tvřieti (vriesti), hubiti — hyběti, studiti — styděti atd. Taktéž: mrakati — mrknúti, vłažiti — vlhnúti, mraziti — mrznúti, studiti — stydnúti.

C. Stahování.

§. 48. Dvě stejné samohlásky, jotou vespolek spojené, stahují se v jednu dlouhou téhož hlasu:

aja = *á*: vłajati — vłáti, krásna-ja — krásná, žádajaš — žádáš.

iaja = *iá*, přehl. *ie*: božia-ja — božiá, božie, nosia-jaše — nosiáše, nosieše.

ěje = *ie*: děje-ši — dieši, uměje-te — umiete, přiletě-ješe — přilětieše, světě-jem — světiem, světě-jiej — světiej a pod. Toto *ie* záhy přecházeti počalo v *í*: nic sě jemu to nezdí (nezdie, nezděje) Al. B., svíecezíše, proměníše RK., nadí (naděje, nadie) Hod., po žalním (žalniem) srdečcě RK., pěli psali světí (světiej) Máří. 7 rad.

ĭji (*ii*) = *í*: přijide — příde, sudii — sudí (mn. G.), boži-ji — boží, piji — pí, pijite — píte. Podobně: kryji — krý, kryjite — krýte.

uju = *ú*: svatu-ju — svatú, svatú-jú — svatú.

iuju = *iú*: božiu-ju — božiú, božiú-jú — božjú.

§. 49. Ze dvou rozdílných samohlásek stahují se tyto:

oja v *á*: bojati — báti, svoja — svá.

oje v *é*: mo-jeho, mo-jemu — mého, mému; oboje dvoje — obé dvé; vojevoda — vévoda.

oju v *ú*: to-jú — tú.

ěja v *ie*, *iá* podle spodoby: přějati — přieti, přát; přějał — přáł, přieli; přietel, přáteł.

ěji v *í*: jářějí — jáří, světě-ji, světěj — světí: svoji světí rucě k nebesóm vzveď. Pass.

ija v *ie*: bratřija — bratřie, Marija — Mářie, Alexandrija — Alexandřie; děvčie ruka RZ., babie struha 1249, kozie brada, kuřie noha MV., byvšie błahosť RK. Toto *ie* velmi časně přehlaseno v *í*: hrěbí, rěbrí MV., večerní tma, tuří hława RK., třěví mój ŽKl., tekú s řěbřími Al. M., jako řěpí se držieše HDal., Máří Plk.

ije = *ie*: znamenie, kopie; pieš pije — pješ pje; lijem lieš —

liem lieš, lém léš. *ie* toto velmi časně přehlaseno v *í*: Vładinicích, Strělcích, Svinařích list. 11.—12. věku, v Kútích 1249. Sádoví, Zaječí 1228—52, zabí Des. (zabje Dal.), zuby hřiešničí zetřěł si, u proměněních, pospílením, posmieváním, ohavenstvím, v prorokováních ŽKl., nalezením ŽGl., v Němcích HDal.

yje = *é*: tvrdy-je — tvrdé.

oji = *ý*: svato-jim, svato-jich, svato-jimi — svatým, svatých, svatými.

iuje = *iú*: jed. příklad: čiúš m. čiuješ.

iaje (*ěje*) = *ie*: božia-jeho — božieho.

Spřežky *ija* (píjati, bíjati), *aje* (dbaje, znamenaje), *uje* (vesłuje, psuje, poručiuje) se nestahují.

D. *Vysouvání.*

§. 50. Setkají-li se dvě slova, z nichžto se přední touž samohláskou končí, kterou se druhé začíná, tedy se zadní vysune: pro 'nu, v złaté sě rúcho 'dievajíc, komu sě tu 'dáło býti.

§. 51. Z rozdílných samohlásek se v tomto případě slabší vysouvá:

a—o = *a*: a'n (a on), a'nde (a onde), na 'hłubniciu, na 'bě, vnesa 'bilie, na 'niej (na oniej), Jan (Joan).

e—u = *u*: n'užil (ne-užił), n'upadła, n'udatný, n'umierajú, N'utomici, N'užer.

e—o = *o*: n'ochabił (neochabił), n'odstúpivě, n'odpočinu.

§. 52. Vnitř slova vysouvá se *e*, buď kořenné, buď z *ъ* povstalé: j'mu, j'ho, chc'me, chc'te, móž'te, t'dy (tehdy), k'dy (kehdy), vs'dy (vesdy); p'kelníci (picarii) 1088, p'kelná vrata Al., n'beská vrata 7 rad. Stará čeština pohyblivé *e* důsledněji vymítala než nynější: lpem (lep), dště, dšťový, dštíti (dešť), lsknu (lesk), dscě, dskú (deska). Srov. pytaju — ptaju: jedno na to vsdy ptaj a těch miest pytaj Mst.

§. 53. V básních se druhdy vymítá *i* vnitř slova: łac'no EZ., vłast'cě oná Al. M., u veľký hřiech Des., dvě stoľ'ci LKat. V prostomluvě se takové *i* vůbec za staré doby zachovávalo: Błatinicě, Branišov, Domažilici, Uničov, Jenišovici, Žabinicia. Nicméně čteme l. 1190 Braňsudici, 1205 Domažlicích, 1241 Prosměřici, 1244 Błatnicě a pod.

u se odmítło v: zajtřie (zajutřie), zajtra (za jutra); dobrojtro (nyní: dobrýtro) Mst. Des.

V řeči vázané podle potřeby verše kladeno: Marija a Marja, Pamfilije a Pamfilie, Jeremijáš a Jeremjáš, Ovidijuš a Ovidjuš, Emanuel a Emanvel, z Egypta a Ejpta.

E. Odsouvání.

§. 54. Předložka *iz* zachovala své *i* do 13. věku: iz učenník Ev., Izbud, Izvěstovicích, Izbrasłav 1115 (Zbrasłav 1186), Izdata 1183 (Zdata 1186), Izgorělic Kosm. prodl. (1142), iz Tatar přěmnožstvie RK. Spojka *ješe*, *ež* pozbývala první své části již v 13. věku, i psáno ji *že*, zkráceně *ž'*: tako ž' spade RK.

Hlásku *i* v násloví před *h*, *m*, *d* proměněno v *j*, a toto pak již poč. 14. odsouváno: ide—jde, 'diechu Al., 'dú LKat.; imě — jmě ŽKl., mény EZ., menováni Al. B., ihra — jhra, jhřec, hercěm Des.

Též spojku *i* proměňováno v *j* a u výslovu s následující slabikou stahováno: zde *j* onady, *j* promłuvením Al.J.

§. 55. Závěrné *e* odsouváno: a) v *je* (*jest*): to *j'* podobno k divu, že j' na to ustaven EZ., rozochviło j' mne kázanie Št.; b) v *móže*, *bieše*, *něčě*: móž' to znamenati SFl., bieš' tu také Al., den bieš' počał sě nachylovati NZ. 1406, něč' viemy, něč' po sčěstí Al.B. Taktéž v komparativech příslovečných: prv', viec', snáz'; c) v *sě*: ač s' vše země ohněm polí Al.J.

§. 56. Závěrné *i* odsouváno: a) v *jsi*, *si*: čemu s' raně rozkvetla RK.; b) v *si* (sobě): hovějta s' v miłosti PlM.; c) v *si*: kací-s', kako-s', neda-s' kde LPr.; d) v *li*: budetě-li, nebudetě-l' RZ. e) v *ti*: vélech-ť na trh Sat.; e) v infinitivech: iskať pravdu RZ.; f) v imperativech: lib kup' lib nekupi Sat., obraťte súd, obratite PlM. Taktéž závěrné *y* v 1. os. mn. přít. i polom. času a aoristu: což vidím' od měsiecě Alex., bychom', třasechom', třěsiechom'.

§. 57. Závěrné *o* odsouváno: a) v *tako*, *jinako*, *tamo*, *kamo* atd.; b) v *někto*, *nikto*: nikt' nebieše Al.

§. 58. O závěrném *ia* (*ie*), *iu* (*i*) v jotovaných *a*-kmenech žen. rodu: stráž m. strážie a strážiu. Viz §. 119.

IV. O dvojhláskách.

§. 59. Dvojhláska *ě* povstala vůbec z prvotního *ai*, lat. *ae*, jakož viděti z porovnání s cizími slovy téhož původu, k. p. *αἰτέω* — vět-iti, *αἰτία* — věc, *αἱρέω* — věř-iti; caesar — cěsař, laetum (tempus) — lěto, laevus — lěvý; lit. baisus — běs, gaila — žěl, mainas — měna, maiszas — měch; něm. hail — cělý, haim — sěm v Sěmisłav, Sěmižizn, stsl. sěmija (rodina), hlaibs — chlěb atd. V češtině přijala dvojhláska tato venkoncem povahu jotovaného *e* (§. 27). Spodobu podniká jen ve slově žěl — žał, żałosť. Srovn. §. 99.

§. 60. Dvojhlasku *y* staří Čechové u výslovu určitě lišili od *i*. Tomu nasvědčuje psaní do 13. věku obvyklé: Moyslan, Spoitimar, Priemuzl, Lutomuzle, Buistrice, Buitsov. Tímto psaním naznačen poněkud i původ hlásky této, ježto vzešla a) z *oi*, *oji*: bo-ik — býk, vo i — vy,

milo-ji — milý, ko-jim — kým; b) z *ui*: lit. muitas — mýto, buj-voł — bývoł; týmž činem vysvětliti lze i také *y* co zástupce hlásky *u*: puch, puchłý — pych, studen — styděti, stydnúti, ruda — ryzí, hubiti — hyběti, hy(b)núti; c) z *va*, *ve*: kvas — kysati, kvap — kypěti, chvat — chytiti, četver — čtyři, sveř-epý — syr-ý; srov. stsl. smok*y*, chorągy a stč. smok*va*, chorúh*va*; d) z *av* a *ov*, ač následuje-li jota: nav-ju — nyju, tav-ju — tyju, rov-ju — ryju, krov-ju — kryju.

§. 61. Dlouhé *ý* nalezáme psáno co *ay* v rukop. Hodinek z konce 14. věku: svatay Jan, na tay cestě, zavřenayma očima, trayzniechu. Toto *ay* udrželo se až do 16. věku, kdež ustoupilo přehlasenému *ey* (§. 22).

§. 62. Dvojhláska *au* m. dlouhého *ú* vyskýtá se v průpovědech při Bohemáři z l. 1390 a v dotčeném rkpse Hodinek: svau rukau, v mau moc, mauka (muka). Během 15. věku *au* m. *ú* zobecnělo; koncem 16. věku vyslovovali je již co *ou*.*)

O souhláskách.

I. O souhláskách samých o sobě.

§. 63. Z přídechův souhláskových jmenovati sluší v oboru staré češtiny:

d: Izdrahel, Jindřich, kodłúčiti, nozdra, mázdra, drážditi, dłažditi.

p: Łompnicě, Jampnicě List., zempný, tempný EZ.

t v náslovném *sr*: střiebro RZ., střeť, středa, straka, strakatý. Naobrat zase *s* před *tř* = *čr* staré češtině je cizí: třěvie, třěvo, třěmcha, třas, třězvý a pod., i objevuje se teprv od 15. věku: střevie, střevo, střemcha, stříes, střiezvý. Totéž platí o přídechu *r*: mútiti, zámutek teprv od poč. 15. věku: rmútiti, zármutek.

§. 64. Místo nynějšího *h* až asi do počátku 13. věku kladeno *g*. Tak čteme: głava, góra RZ.; głas, godina, jego, ničěgo Ev.; gostinné, grnečné, grdosť, Bogu, Boguša 1057; zagradnégo XVI okov 1088. Poslední památka, kde se *g* ještě venkoncem nalezá, je nekrolog podlažicky z l. 1227: Groznata, Gosták, Boguňka. Ale již od l. 1180 se píše: Hłuboký, Miłhosť, Haveł a pod., ačkoli vždy jen porůznu vedle obecného *g*, jako se i později v listinách vedle obecného *h* udržovalo *g*.

§. 65. *Ch* jest ve slovanském jazyku útvar poměrně mladší, zhrubnutím staršího *s* (*š*) před tvrdými hláskami povstalý, jakož viděti z porovnání slov: plašť a płachta, krsati a krchý, slopati, slěptati a chlopati, chleptati, lisati a lichý, junošě a jinoch, viděch a viděste (viděste),

*) Znamenej: do-ufati vedle z-úfati. Též slovo Rakousi se v nejstarších rkpch. tak psáno nalezá, že třeba čísti: Rako-usi (Rakous u Kosmy).

pošva a pochva, češrati (MV.) a čechrati, svadnúti a chvadnúti (ŽKl.), Šlěvici 1115 a Chlovicě 1245. V češtině se *s* druhdy udrželo přes pravidlo nyní vládnoucí v příponě mn. *L.* jmen na -ěnín: Polás, Łučás, Łužás, Olšás (12.—13. stol.) vedle: Pokraticích, Střělcích atd.*)

§. 66. Staří Čechové u výslovu hrubé *ł* určitě rozeznávali od měkkého *l*, kteréž opět dílem bylo zjevně jotováno, dílem samo o sobě: łáska, łahoda, viděł; — liutý, usiliuju; — přietel, siłný. Zjevně jotované *l* zaniklo obecným provedením přehlásky v polovici 14. věku, a místo jeho zaujalo prosté *l*. O výslovu hrubého a měkkého *l* dí M. J. Hus: „quod *l* generatur, apponendo linguam ad superius palatum, sive dentes aequaliter tenendo, sive inferiores extra protendendo; sed *ł* generatur linguam in fine sub dentibus ponendo, et superiores dentes ultra inferiores protendendo.“ Zobecnění nynějšího středního *l* místo obou druhých provedeno úplně teprv během 17. a 18. věku, ačkoli se zanedbávání rozdílu mezi *l* a *ł* již od poč. 15. věku začíná.

§. 67. Jotované *r* začalo se co *ř* vyslovovati teprv asi od polovice 13. věku, jakož viděti ze spůsobu psaní: Luko horsan 1237, Hirsitz 1251, Psrislaus 1255, Rzymov 1257, Hoteborz 1267. Mat. Verb., nekr. podlaž., cisiojan mnichovský (1258—78) mají ještě prosté *r*.

§. 68. Plynného *r* užíváno co souhlásky (slabiku netvořící) i tehdá, kde se nyní klade samohláskou. Tak ve slově krvi bez výminky: veš ve krvi zbrocen RK., tekł potok zemiu krvavě. a'nde krvaví jdú potoci Al., barva ot jejie krve svaté LKat. Tak též ve slovech trsti (počěchu trsti społu vojěvati RK.), krstiti (jakž by sě krsta přichopiece Al.), umrłý, trpěti; pak ve příponách: ščědr, múdr, Petr, mistr, bratr, vietr; bratrcě, větrník, atd.

Kde v řeči vázané potřeba bylo slabiky, tam v pravopise, na poč. 14. věku obvyklém, přisouváno *i* neb *e* před *r*: bieš' tu také ober jeden. Alexander mysl omračí. co jest milosirdie drážě. přětvirdého kopie ranú Al. Chyterný, opaterný, chaterný a pod. vyskýtá se i v prostomluvě.

§. 69. Totéž platí o plynném *l*, ať měkkém ať hrubém: plvati, slza (mn. *G.*: slez), vražedlník, oslnu, mysl, jabłko, pobodł, rozmohł, modł, sedł. Slabičné *l* a *ł*: v olej vrúcí v pilnej kádi LAp., nepokojný vietr i błeskot LRyt.

§. 70. *m* v sedm netvořilo, v osm tvořilo slabiku; sedm sich vładyk s udatnými sbory RK. táhniechu vóz osm koní. Al.

---

*) Stará tato forma zachovala se podnes v německých tvarech některých názvů osadních, jako: Taras — Tuřany, Grussbach — Hrušovany, Forbes — Borovany, Oberses — Obřany.

§. 71. Přípona *ň* slabiky netvořila leč po hrdelnicích: za mnú, za mnú, koho vy žízň trápí RK., letě jako na otržň k nim Des., a'nde po nich oheň taký Al. Taktéž: přiezň, piesň, piesňcě, kázň. Podobně přípona *n*: ti jako jeden błázn činie Des.

§. 72. Místo měkkého *t* kladeno v některých podřečích staročeských *c*. Jmenovitě se tak nalezá v nejstarších zlomcích Alexandreidy: cisiúc, třidcieci, stáci, hráci, ujiscił, miłosci a pod., pak v Bohemáři: scěna, cěciva, racišče atd. Zlomky Alexandreidy psány byly v jižních Čechách, Bohemář od Moravana M. ze Strážnice. — Naopak místo *č* kladeno *t*: těpiti, tiepati, m. čěpiti, čiepati, Břětislav m. Břěčisłav.

§. 73. V témž Bohemáři čteme *dz* za měkké *d*: odzenec, dzieło, dziera, čehož se sice v jiných rukopisech starých žádná stopa nenalezá.

II. O skupeninách souhlásek.

§. 74. Stará čeština prokazuje jen několik případův dokonalé spodoby: pad-desát, devad-desát (pat-, devat-desát), noc-ei (noc-si, noc-siu); leč i v těchto případech neměla spodoba leč ten účinek, že se obě stejné hlásky sliły v jednu: padesát, devadesát, noei. Totéž naskýtá se i v jiných případech: róst-ti — rósti, češ-ští — čeští, pod-dati — podati (u výslovu) a pod. Skupeninu *žž* mění stará čeština v *jž*: ojže, sejže (ožže, sežže).

§. 75. Tak řečená neúplná spodoba, t. j. vyrovnávání jemných a temných vespolek souhlásek, v staré češtině nedokonale provedena: tbáti, svatba, klatba, modlitva, honitva, sbor, sbožie, sdě, vesdy atd. Naproti tomu: kto, který.

§. 76. *rs* mění se v *ř*: trstie, trsti, krstíti, krsta asi od konce 14. věku: třtie, třti, křtíti (§. 68).

§. 77. Ze skupenin: *ts*, *ds*, *cs*, *ċs* vyvinulo se *c*: ctě, cti, cci (tstě, tsti) Bibl., dětecký, bohactvo, udactvo Al., vładycký, vładyctvo; leckaký (ledskaký); Ctisłav, Ctibor, Ctimír (Č'stisłav atd.) v list. 12—13. věku, cti ctíti atd.

Rovněž přešlo *št*, zvláště povstalé z *št* a *čt*, v *c*: tcicě (tšticě, nausea) Tristr., tcitroba (tštitroba, přesmykem: cti-, čtitroba a štitroba), kcicě (kštice) Bibl., moci (mošti m. možti), vléci (vlešti m. vlečti).

§. 78. Skupenina *čc* pronášela se jako prosté *c*: rovece (rovečcě), borece (borečcě) RK.; v sklonitbě přecházela v *čt*: němečtí (m. němeččí). *sc* přecházelo v *st*: popstí Ev., kmetstí liudie RK., později v *št*: popští, kmetští. *scě* přešlo od 15. věku v *ště*: Polscě, vojscě — Polště, vojště.

§. 79. Skupenina *št* střídá se s *šč*: pušťáše RK., Bědihošč, Rědhošč (host) 1260, věščby RZ. Bibl., ščěvík EM. — Nedělištì, Gradiště 1143. Bojišti 1184, ještě, útočiště, na nasadištu ŽKl. vedle obecného

sic *šč*: uročiščě, útočiščě, sechlé léščie atd. *sč* udrželo se až do 15. věku: sčěstie, sčěp, osčěp, sčiepati; taktéž *stia*: Stiaglav (Štáhlav).

§. 80. Skupenina *črě* udržela se jen potud, pokud nepronikl hlas *ř* (§. 67): Črěmošná 1181, Hołočrěvi 1186, črěp, črěsło MV. Později se *črě* udrželo jen jako staromluv, k. p. błáto čřědné ŽKl., čřědník Pass., obecně však přeměnilo se v *tře*: trěvie, třiesło ŽKl.

mr v: nrav, nravitý udrželo se až do 14. věku; nicméně čteme již l. 1190: Mravitici.

§. 81. *sl* a *ct* přešlo v *st*: húslě, přěslicia, masť, věsť, vésti, břiesti, od kořenův: hud, přad, mad (madeo, mazati), věd, ved, břed; most, pěstún, miesti od kořenův: met (metati), pit, mat, m. prvotních: húzlě, mazť, vězť, vez-ti, moc-t, pěc-tún, miec-ti.

§. 82. Skupenina *zž* přešla v *žď*: drízžec 1183, zabřěžděnie, oměžděnie, roždie, hmožditi, od kořenův: dřězh, březh, omězh, rozh, mozh; *žď* pak přeměněno v *šť*: roštie, Zágošť, Tugošť, Unhošť (-hožď od: hvozd), dešť (m. dežď).

zh přešlo za 14. věku obecně v *zk*: mezk (mezh), mozk (mozh), rózka (rozha), rozbřesk (březh); jen v několika případech v *zd*: drozd (drozh), ozd (vozd, ozh); někde konečně *h* odpadło: bez (bezh), oměj (pol. omęg). Srov. §. 230.

III. O souhláskách v poměru k bezprostředně sousedním hláskám.

§. 83. Prvotně všecky souhlásky zřejmého změknutí byly schopny, jak mile přišly pod účinek joty této. Záhy však retnice vlastnosti této pozbyly, následkem čehož nejen slyšitelná jotace i sousední samohlásky vymizela (k. p. metu, velí, beru, peru m. starších: mětu, vělí, běru, pěru), alebrž dalším postupem i samy retnice bytně utvrdly: hołub', koráb', łeb', obuv', črv', Kuřim' a pod., ješto se nyní skloňují s tvrdou koncovkou: holub, koráb, leb, obuv, červ, Kouřim.

Plynné *ł* a *r* měkly v *l* a *ř* (§§. 66 a 67), *n* v *ň*.

§. 84. Kromě plynných a retných se všecky ostatní souhlásky působením jotace ještě dále přeobrazují. Proměnu tuto nazýváme rozlišením č. rozlichou. Měkčení a rozlišení děje se tímto pořádkem:

c	*s*	*z*,	*d*	*t*,	*h*	*ch* (§. 65)	*k*
ć	*ś*	*ź*,	*ď*	*ť*,	*ź*	*ś*	*ć*
č	*š*	*ž*,	*z*	*c*,	*ž*	*š*	*č*.

§. 85. Sykavky pozbyly v staré češtině záhy změklého tvaru. Jak se zdá, již ku konci 14. věku obvyklý byl místo změklého tvar prostý. Koneć — koncě, pařěź — pařězi, bozě, boziech, boźi, sěno,

sědčti, leś — lesi, lesíech atd. vyslovováno: konec, konce, pařez, pařezu, bozi, boze, seno, seděti, les, lesa atd.

Místo měkkého *ś* nastoupilo v četných případech rozlišné *š*: veš, všěm, lěši, šěrý, šědý, dušě (*L.* jmene: duch), v prašě, v prašiech m. veś, vsěm, lěsi, sěrý, sědý, dusě, v prasě, v prasiech. Toto *š* nalezá se co čechomluv již v hlaholských zlomcích pražských, ježto pocházejí z 10. věku.

§. 86. Vůbec již v staré češtině znamenati jest odpor proti změklým souhláskám. Zvláště ve sklonitbě záhy po různu, obecně pak od 15. věku, přípony změkčovací nahrazovány bývaly příponami tvrdými, k. p. *L.* duchu, bohu, jezeru; duchách, bohách, jezerách (Čechách již v list. 1131, na mezkách Bibl.); duchové, bohové atd. místo: dušě, bozě; dušiech, boziech; duši, bozi.

§. 87. Případův, kdy nastupuje změkčení a kdy rozlišení, určitým zákonem zahrnouti nelze. Vůbec, ač ne bezvýminečně, položiti lze za pravidlo, že před *ě*, *e* a jinými hláskami z *io* povstalými (łožě, druže! kněže! teče, tržech, mašiech, súzěn, súziu, vracěvati), pak před některými příponami, jako *-ь*, *-ij*, *-ia*(*ě*), *-ší*, *-ský*, *-stvie* (Poněbuz, meč, boží, božia, péčia, přezší, młazší, proročský, božstvie) místo mívá rozlicha, kdežto se sic jinde před jotovanými samohláskami a příponami souhlásky jen změkčují.

§. 88. Rozlicha působí netoliko na souhlásku bezprostředně sousední, nýbrž i na tu, která před touto předchází: mysł — myšlen, Přemyšl, Horazd — Horažď, hmyzati č. hemzati — zmija, dřězh — zřěz (střez), střiedmý — střiezlivý, hřiedlo SFl. — zřiedło Báj., Hřip a Zřip Dal., mozh — možditi, hosť — hoštěn, Bolehošť, vłasť — vłášči. Srov. §§. 78—82. Zákon tento, nejdůsledněji v polštině a maloruštině vyvinutý, v češtině jen obmezenou měrou působí. Od pradávna zajisté říkalo se: květ, kvieliti, hvězda m. cvět, cvěliti, zvězda. Jméno osady Šlovice čte se l. 1115: Šlěvici, a již l. 1245: Chłovici.

Pakli vymítnutím samohlásky jotované spolu se sejdou dvě souhlásky, tehdy v první z nich rozlicha zcela mine, k. p. Mezilěsici — Medlešice, Meziřiečie — Medřič; smažieše — smahše RK.

IV. O souhláskách v poměru k sousedním slabikám.

§. 89. Souhlásky, rovněž jako samohlásky, v témž slově zachovávají jistou shodu. Při zdvojování kořene obyčejně v obou živlech zůstává táž souhláska, anobrž proměnou jedné i druhá se mění: błabołati a młamołati (LKat.), huhlati a žiužlati, žiužel (žižala), přápoł a prápor. Druhdy se nicméně rozpodobují, k. p. sochor, socha (m. sosor,

šosa), prěpelicia a křepelicia, paprať a kapraď, žeřavý m. řeřavý (řeřevie), jeřáb a žeřáb m. řeřáb, kohút a kokot, poboňky a boboňky.

I kromě zdvojování kořene naskýtá se spodobování souhlásek v sousedních slabikách tou měrou, aby v obou hlavní souhlásky byly buď jasné, buď temné: dřiezha — třieska, dlázha (nyní dlažka) — tlieštka hvízdati a svišť, rohoz a rokos. Podobně i tvrdé s tvrdými a měkké s měkkými se vyrovnávají, k. p. hoředbati RK. (rus. golydba) a stsl. želědba, čěpieřiti a srb. koporiti, šeřadný a škaredý, skořapa a rus. čeřep (třep).

V. Moutění nosových se sousedními samohláskami.

§. 90. Nosové *m* a *n* moutí se spolu s předchozími samohláskami, jak mile stojí konec slova anebo když následuje jiná souhláska. Spřežky *in-im* a *en-em* přetvořují se tímto během vždy v stsl. ę, v české *ě-ia* (§. 25, 26, 39, 40): stn. svinths (fortis) — svatý, stn. svindan (schwinden) — svadnu, zingiber — zázvor a pod.; spřežky *an-am*, *on-om*, *un-um* se vnitř slova obracejí v stsl. ą, české *u* (§. 11): Sigmund — Žihmut, Andreas — Údřek v osadním Údrč, lit. mundras, stn. muntar — múdr, lat. jam — stč. u (už, *u* nebudu súditi RZ.); v koncovkách obecně též se moutí v *u* (vezu — vezom, ruku — rankam), druhdy však v *y* (ruky — rankans) anebo v *a* (nesa — nesontj).

§. 91. Jen v nejstarší češtině naskýtají se doklady, že v ní ještě *n* a *m* nezmoucené vyslovováno bývalo. Sem náležejí tvary jmen: Sventopulk, Sventislav, Venceslav, Vencemil, Slenzane (Slazanie), Lunžici (Lužici), Golensici (Holěšici), Lunzenicia (Luženicě), jichž se dočítáme v památkách do 9. věku sahajících; pak jména německá, ve kterých se nejstarší tvar český zachoval: Lainsitz (Lužnice), Angel (Úhlava), Hohe Mense (Vrchomezí), Chamb (Chub). Pražské hlaholské zlomky mají již *ia* co čechomluv m. stsl. ę: udariša, kupiša, ta (tę); v slovesných památkách českých venkoncem jsou hlásky zmoucením povstalé.

VI. Přesmykování souhlásek.

§. 92. Plynné *l* a *r* lnou k náslovné souhlásce: arca — rakev; stsl. alъkati, lit. alkti — lačný; stsl. aldija — lodija; Albis — Labě; lit. geltas — žlut; lit. kalba (řeč) — klábositi; lit. galva — hlava; lit. pulkas — pluk; lit. saldus — sladek; lit. palvas, lat. fulvus a flavus — plav; lit. szaltas — chladen, szaltinis (pramen) — slatina; lit. valdyti, stn. valtan — vlásti; něm. harm — sram (stud) MV.; něm. helm — šlěm.; něm. halm — sláma; cerasus — črěšnia, třešně; ἕλκω — vleku, atd.

Druhdy se však *r* přesouvá za následující souhlásku: carpinus, pol. grab — habr, carpio — kapr.

Jen po *č* a *ž* ustálilo se pohyblivé *e* před *r* od 15. věku: čern, čert, červ, čerpati, žertva, žernov, atd. (§. 8).

§. 93. Jiného přesmykování příklady: lětorosl Ev. — ratolest Bibl., mažžen RDol. — manžel, hřbitov — břitov RDol., rtuť MV. m. truť, chebz a chebď Lék. m. bezh, zábsti (zeab) — znobiti, dv'ři (dveři) — dřvi, sv'tu (svitu) — stvu, kv'tu (kvitu) — ktvu, zveniu — vznieti.

VII. Vysouvání souhlásek.

§. 94. Po předložce *ob* se v složených slovech náslovné *v* vysouvá: obid (obvid), obrátiti (obvrátiti), obrtnúti, obrtel (obvrtel), obľak (obvľak), obľok LKat. a slc. (obvľok, okno), obinu (obvinu), obinadlo, obinušť (involucrum), obruba (obvruba), obrva (obvrva), obrv (obvrv), obora (obvora), obilie (obvilie), oběť, oběcati (obvěcati), obyčej, obyklý (obvyčej, obvyklý), obľášť (obvlášť). Nicméně: obvedu ŽKl., obvěniti LKat., obveseliti ŽKl., obvlečena RK., obvládati Al.M.

§. 95. Z trojčlené spřežky s t l, s t p, s t k atd. vymítá se od 15. věku *t*: stľúp, stpice, stklo, stkvieti atd., nyní: slúp, špice, sklo, skvíti.

§. 96. Před slovesnou příponou *nu* se souhlásky *b*, *p*, atd. vysouvají: hynu (hybnu), šinu (šípnu, šoupnu), kynu (o těstě, kypnu), tonu (topnu), snu (spnu), trnu (trpnu), kanu (kapnu), klenu (klepnu, sklep), lnu (lpnu); kynu (nuo, kyvnu), převrnu (Brunc. vrtnu), prnu (prchnu), křanu (chřadnu), chronu (krotnu), uhranu (uhladnu), řinu (řitnu, řítiti), hrnu (hrtnu, srv. hrsť) atd. Podobného rázu jest: prní EM. m. první, hřiesti m. hřiebsti.

§. 97. V mn. lokálech jmen na -ě n í n vymítá se n i e a závěrné *a* se dlouží: Vraňách 1228 m. Vraňaniech, Dolás m. Dolaniech (srov. §. 45).

Podobným během vyložiti třeba tvary, v starém překladu Biblí se vyskýtající: v zahrách, po zahrách, na podľách, na varniech, v žrniech (zahradách, podlahách, varhaniech, žrnoviech), pak osadní jméno Zahrás (něm. Sahras) m. Zahradás. Srov. též: ve t ř ě c h s tvoichь (nejst. hlah. rkp.) m. ve třěměchs tvoichs (ve věžech tvých).

§. 98. Vnitř slova se druhá slabika vysouvá: policě m. polenicě Boh., česno m. čeľesno, čeľesen Boh., brh LAnn. LKat. m. brloh, kněni m. kněhyni, netřesk m. nebotřesk (srov. pol. gromotrzask), kmotr stsl. k motr m. compater, slovenské: veyda, gazda m. vévoda, gospoda.

Vysouvání toto nejhustěji místo má v jmenech osobních: Sbyhněv LProk. m. Spytihněv, Vrasľav m. Vratisľav (osad.: Vracľav), Susľav m. Sudisľav (osad.: Susľav, Cucľav), Břasľav m. Břačisľav (osad.: Břěcľav),

Rosłav m. **Rostislav**, **Kruvoj** m. **Krutovoj**, **Lumír** m. **Liutomír**, **Liubor** m. **Liutobor** (osad.: **Libor**), **Střěbor** m. **Střězibor**, **Chomut** m. **Chotomut**, **Bochval** m. **Bohuchval**, **Bosłav** m. **Bohusłav**, **Boša** m. **Boguša**.

Přípojek o cizoslovech.

§. 99. Slova cizí, v češtinu byvše přejata, podlehla **hláskoslovným zákonům** jejím. Čím starší přejmutí, tím dokonalejší zčeštění. Úplné vyčtení pravidel, při tom vynikajících, jest úkolem mluvnice porovnavací. Zde jen několik případův vytkneme:

Krátké *a* přešlo obecně v *o*: pappas — pop, altare — **ołtář**, abbas — opat, castellum — kostel, camisia — komžě, **Margareta** — Marhoř, canabis — konopie, casula — košulie. Dvojhláska *au* v *á*: claustrum — **kłášter**, Mauricius — Mářík.

Složky *ia* a *eo* přešly v *ě*: Fabianus — Paběn, christianus — křěstěnín; Theobald — Děpolt, Theodorich — Dětřich, Theotmar — Dětmar, Theodo — Děda.

Ve složkách *-oma*, *-ona*, *-onia* převrátilo se *o* v *i*: Roma — Řím, Albona — Łabin, Scardona — Skradin, Nona — Nin, Colonia — Kolín. Též lat. *u* přešlo v *i*: crux — kříž, jugum — igo, jho. Jinde *o* v *u*: Jacobus — Jakub, episcopus — biskup.

Ve slovech delších některé samohlásky lámány a zcela vymítány: abbatissa — jeptiška, romana (anthemis) — rmen, humulus — chmel, Christus — křest, krstiti, conversus — konvrš, sebastica (prunus) — švestka, missa — mšě.

Přídechy *v* a *h*, cizím slovům vlastní, zhusta vypouštěno, a naopak zase tam, kde jich prvotně nebylo, přidáváno: Wolfram — Ołbram, Hoger — Ojieř, humerale — omirál, homilia — omelie, Heinrich — Indřich, Dionysius — Děvoniš, Israel — Izrahel, Esther — Hester, Emmeram — Himram, Nehemias — Neemiáš. Druhdy též *j* vypouštěno: Josephus — Ožěp.

Cizí *ph*, *f* měněno v *p*, řidčeji v *b*: Pilip, Kaipa, pařižěji Ev., Pabeš, Paběn, Baběn List. 13. v., peniez (pfenning) MV., pihva (ficus) ŽKl., biřmovati (firmare). V příponách *-olf* v *t*: Rudołt, Markołt.

Cizí *p* měněno v *b*: persica — brěskev MV., capot — kabát, episcopus — biskup.

Cizí *s* přeobrazováno v *š* a *ž*: Antonišiu, Šimoniu, Šeběštěně ŽKl., kuršit (corset) Al., Šebieř (Severus) Dal.; Ježuš, Ežaj (Esaias), parižěj Ev., žehnati (signare), Žibřid (Siefried), Žibota (Siegeboto) List. 13. v.

Cizí *t* a *th* měněno v *d*: Děpolt, Dobeš (Tobias), Doma, Domata (Thomas).

Cizí *l* obráceno u *v*: Vavřinec (Laurentius).

§. 100. Z jmen osobních cizích brávána obyčejně přední část a k té přípony české připojováno: Benedictus — Ben-eš, Ben-eda, Ben-ěk, Beň-ata; Clemens — Klim-ata, Klim-eš; Georgius — Juř-ík, Juř-ata; Stephanus — Štěp-ata; Johannes — Jan-ek, Jan-ata, Jan-ota; Sigmund — Žihmut, Žiha, Žižka, Žihota; Wilhelm — Vilík, Vil-eša; Laurentius — Vavř-ík, Vavř-ata.

Málokdy část přední odmítáno: Demetrius — Mitr (v osad.: Mitrovici), Agnetis — Nětiše, Jacobus — Kubeš, Kubata.

Tvarosloví.

Skloňování.

A. Skloňování nominálné.

I. Jména podstatná a přídavná.

§. 101. Jména dělí se dle dvojího rozřadí, totiž

I. na kmeny otevřené, jenž v sobě zahrnují:

1. *a*-kmeny tvrdé a jotované mužského rodu, pak nečetné ostatky *u*-kmenův (syn — sunus): a) vrah b) meč;
2. *a*-kmeny tvrdé a jotované ženského (převahou) rodu: a) hřada, b) věžia;
3. *ija*- a *i*(*ia*)-kmeny: a) sudija, b) kněni;
4. *a*-kmeny tvrdé i jotované středního rodu: a) slovo, b) lícě, c) hnutie;
5. *i*-kmeny muž. a žen. rodu: a) kmet, b) piesň.

II. na kmeny zavřené, obsahující v sobě:

1. kmeny na *-eň* (stsl. *y*): kameň (kamy, kamene);
2. kmeny na *-ev* (stsl. *y*): krev (kry, krve);
3. kmeny na *-ě*, prv. *-en*: imě (imene);
4. kmeny na *-ě*, prv. *ent*: hřiebě (hřiebčte);
5. kmeny na *-ě*, prv. *es*: nebě (nebese);
6. kmeny na *-i*, prv. *er*: máti (mateře).

Rozřadí první.

První třída.

§. 102.

	Jedn.	Dv.	Mn.
N.	vrah	vrah-y	vraž-i
G.	vrah-a	vrah-ú	vrah, -óv
D.	vrah-u	vrah-oma	vrah-óm

	A.	vrah	vrah-y	vrah-y
	V.	vraž-e	vrah-y	vraz-i
	I.	vrah-em	vrah-ema	vrah-y
	L.	vraz-ě	vrah-ú	vraz-iech, -ech.
§. 103.	*N.*	meč	meč-ia, -ě	meč-i
	G.	meč-ia, -ě	meč-iú	meč, -ěv
	D.	meč-iu	meč-ěma	meč-ěm
	A.	meč	meč-ia, -ě	meč-ě (ę)
	V.	meč-iu, -e	meč-ia, -ě	meč-i
	I.	meč-ěm	meč-ěma	meč-i
	L.	meč-i	meč-iú	meč-iech, -ech.

§. 104. Záhy počato užívati jedn. *G.* m. *A.* při jmenech životných: vol'te mužia RZ., poznali tě samégo Boga Ev., Spytibora zývá. zbi diva tura Rk., na velbłúda. znał člověka. svého krále jieti Al.

§. 105. Rozdílu mezi jmény životnými a neživotnými ve mn. *N.* stará čeština nezná: vši údi RZ., vzskočichu hłuci, ledovití mraci, naši kroci RK., příkří płazi, boci prokłáni Al. Nicméně vyskýtají se porůznu mn. *A.* m. *N.*: mraky střěł, vzezvučały hłasy, udeřiły zvuky RK., ostrovy mnohé ŽKl. — Rozdíl životných a neživotných se v skloňování ustálil teprv za 15. věku.

§. 106. Asi v pol. 13. věku začíná při *a*-kmenech vynikati užívání jednotného *D.* m. *L.*: na Klku List. 13. v., na jejie vrchu, v předu jede RK. (jediné dva případy), v západu, po prachu, v ledu, po slědu, na předku Al., v svém sadu, położen v rovu, v řiuju EZ., u mečiu, v spasiteliu, na stolciu ŽKl., při hłúpém zvěřiu, na křížiu, v nečasu LAp., v královė domu, v skrytém trhu LKat. Při jotovaných kmenech trvala tato obměna jen v prvních dobách 14. věku.

§. 107. Asi touž dobou začíná se vyskýtati při neživotných m. jedn. *G.* tvar dativní: potu s čeła potra, nejmáje stavu, rúcho rozličného činu, boje sě hładu Al., toho času, zapomně i domu EZ.

§. 108. Množný *N.* a *A.* přijímají druhdy příponu středních *a*-kmenů: na zelena borka, s kad hořěchu mečě, tahú voje RK. Srov: „svoja voja“ v ypatievské kronice.

§. 109. Jedn. *V.* tvoří s y n (*u*-kmen) na -*u*. Mimo to se *u* (*i*) ve *V.* vyskýtá po jotě a jotovaných souhláskách: Zaboju, Słavoji RK., spasiteliu, Ondřěju, Děvonišiu ŽKl., králiu Al.; pak někdy, ač zřídka, po hrdelnicích: junochu EZ.

Přípona jednotného *V.* byla prvotně -*o*; přehlasením přešla obecně v *ě*, a toto *ě* pozbylo prodlením času i zjevné své jotace: chrustě, paně, Jeně — chrúste, pane, Jene.

§. 110. Osobní jména ve mn. č. přecházejí buď zcela buď ně-

kterými pády pod *i*-kmeny: mužie, kněžie, liudie, židie (§. 135), anebo pod třetí třídu: koně, Krkonoše (násev národu), Šoltaře, Žitiniое (§§. 124, 125), ot gor Krekonoší RZ., osm koní, dva na dcte mužť Al.

§. 111. Jména na *-ěnín* v mn. č. odmítají příponu *ni* a tvoří *N.* dle *i*-kmenův (§. 135): křěstěnín — křěstěnie, křesťan. Srov. §. 97.

§. 112. Mn. *L.* tvořila tato jména (§. 111) až do 13. věku na *-ás* (*-ěs*) s odmítnutím přípony *nie*: Lužiás, Mostčás Lист., u Polás Smrtd. Srov. §. 97.

§. 113. Osadní jména, povstalá z přisvojovacích přídavných staršího tvaru, jsou v staré češtině vůbec rodu **mužského** i skloňují se dle vzoru **meč**: Ohradim, Boleslav, Jeneč, Plzeň. Tak i cizí: Jeruzalem, Betlehem a pod.

§. 114. Mužské *a*-kmeny druhdy rozšiřováno příponou *ov*, přehl. *ěv*, a od tvaru takto rozšířeného odvozováno jedn. *D.* a mn. pády, nejčastěji *G.*: věkožizných bogóv RZ., Juděv, kniažěv Ev., vrahóv, junóv, hájěv, krahujcěv, dat pokrm bohovóm, by Tatarovóm ustúpati RK. Mn. *N.* na *-ovie* (*-ové*) a jedn. *D.* na *-ovi* jeví se hustěji teprv za 14. věku. Nicméně: Juděvie již v Ev.

§. 115. Zvláštního připomenutí zasluhuje sklonitba jména *přietel* (přějatelj): *Jedn.* přietel, přietelě atd. *Dv.*: přietelě, přátełoma, přátełú. *Mn.*: přietelie, přátel, přátełóm, přátely, přieteliech (§. 39).

Druhá třída.

§. 116. Jména sem náležitá větším jsou dílem rodu ženského; mužských se nicméně drahně mezi nimi naleză. Jmenovitě četná jsou jména mužských osob tohoto tvaru: Słavata, Klimata, Zavišia, štitonošia, velmožia atd.

		Jedn.	Dv.	Mn.
§. 117.				
	N.	hřad-a	hřěd-ě	hřad-y
	G.	hřad-y	hřad-ú	hřad
	D.	hřěd-ě	hřad-ama	hřad-ám
	A.	hřad-u (ą)	hřěd-ě	hřad-y
	V.	hřad-o	hřěd-ě	hřad-y
	I.	hřad-ú (oją)	hřad-ama	hřad-ami
	L.	hřěd-ě	hřad-ú	hřad-ách.
§. 118.	*N.*	věž-ia, -ě	věž-i	věž-ě (ę)
	G.	věž-ě (ę)	věž-iú	věž
	D.	věž-i	věž-ěma	věž-iem
	A.	věž-iu (ą)	věž-i	věž-ě (ę)
	V.	věž-ě	věž-i	věž-ě (ę)
	I.	věž-jú (ěją)	věž-ěma	věž-ěmi
	L.	věž-i	věž-iú	věž-iech.

§. 119. Některé z jotovaných kmenů v nové češtině odmítají příponu *-ia* (*ě*): postelia, búřia, zemia, zbrojnošia, strážia, Závišia a pod., čehož se v staré češtině jen v básních (k vůli verši) roveň naleza: slyše stráž' volánie RK., ni-ť bych stráž' tvój býti žádal Al. Stráž' kněně královny nebeské Cis. Mn.

Naproti tomu se při slovech: šířia, délia, nížia, výšia, dália, blížia, stářia (Leg. Kat. v. 1848 sld.), zvlášť jsou-li spojena s předložkami *v*, *vz*, přípona jednotného *A*. odmítá: v dél je spevnichu úžěmi, v šíř a v šíř, vz dál na rovni RK., čtyři dcěti dní v stář ŽKr., ne vz dál od sebe MMgd. I sic jinak se *-iu* odmítává: kratochvíl jměli Št. Totéž se děje s příponami jedn. *G*. při jmenech: péčia, mália po předložce bez: bez mál m. bez málě, bez péč m. bez péčě Št.

§. 120. Mužská jmena na *-šia* a *-cia* (junošia, panošia, súdcia, rozvadcia) od konce 14. věku začala přecházeti pode vzor meč.

§. 121. Od 13. věku se při jotov. *a*-kmenech vedle pravidelného mn. *G*. vyskýtá tvar na *í*: vrahy našich zemí, chovaj sě junoší RK., střělnicě horských tvrzí, mých zemí Al.

§. 122. Vokativ báťo (RK. Dal.) od *N*. báťa.

Třetí třída.

§. 123. Sem náležejí: a) Jména, prvotně na *ija* zakončená, dílem rodu mužského: sudie, hrabie, rukojmie, třěvie, hřěbie, řěpie (lappa); dílem rodu ženského, a to souborná: bratřie, kněžie; pak: panie, Mářie, pradlie, švadlie, łanie, łodie, kropie, rolie, ledvie, Ažie, Aleksandřie, Macedonie. Všecka tato jména se nyní k jiným třídám skloňovacím pouchýlila (§. 110). b) Jména na *yni* a *-úni* (§. 10): kněni (m. kněhyni), hospodyni, bohyni, bezdětkyni, Turkyni, pěstúni; pani (KPR).

		Jedn.	Dv.	Mn.
§. 124.	*NV*.	súd-ie	súd-í, -ie	súd-ie (ę)
	G.	súd-ie (ę)	súd-iú	súd-í (ii)
	D.	súd-í	súd-iema	súd-iem
	A.	súd-iu (ą)	súd-í, -ie	súd-ie (ę)
	I.	súd-jú (ěją)	súd-iema	súd-iemi
	L.	súd-í	súd-iú	súd-iech.
§. 125.	*NV*.	kněn-i	kněn-i, -ě	kněn-ě (ę)
	G.	kněn-ě (ę)	kněn-iú	kněn-í
	D.	kněn-i	kněn-ěma	kněn-ěm
	A.	kněn-iu (ą)	kněn-i, -ě	kněn-ě (ę)
	I.	kněn-jú (ěją)	kněn-ěma	kněn-ěmi
	L.	kněn-i	kněn-iú	kněn-ěch.

§. 126. Stahováním *ija*, *ije* (§. 49) velmi záhy jména třídy této

zasažena: hřěbí MV., kropí Des., třěví mój ŽKl. Proto mn. *L.* osadních jmen: Ščítarích, Svinarích, Psárích, Žitinicích 1088, Vładinicích, Střělcích, Ratajích 1131 atd. sem počítati sluší, kdežto současně se vyskýtající lokály: Voděradech, Badrech 1088, Těžalech, Vyčapech, Kładorubech, Pěkotulcěch 1131 pode vzor vrah náležejí.

Čtvrtá třída.

§. 127.		Jedn.	Dv.	Mn.
	NV.	słov-o	słov-ě	słov-a
	G.	słov-a	słov-ú	słov
	D.	slov-u	słov-oma	słov-óm
	A.	slov-o	slov-ě	słov-a
	I.	słov-em	słov-oma	słov-y
	L.	słov-ě	słov-ú	słov-iech, -ech
§. 128.	*NV.*	líc-ě (-io)	líc-i	líc-ia, -ě
	G.	líc-ia, -ě	líc-iú	líc
	D.	líc-iu	líc-ěma	líc-ěm
	A.	líc-ě	líc-i	líc-ia, -ě
	I.	líc-ěm	líc-ěma	líc-i, -ěmi
	L.	líc-i	líc-iú	líc-ěch, -ích.
§. 129.	*NV.*	hnut-ie (-ijo)	hnut-í	hnut-ia, -ie
	G.	hnut-ia, -ie	hnut-iú	hnut-í
	D.	hnut-iu	hnut-iema	hnut-iem
	A.	hnut-ie	hnut-í	hnut-ia, -ie
	I.	hnut-iem	hnut-iema	hnut-iemi
	L.	hnut-í	hnut-iú	hnut-iech.

§. 130. Až do konce 13. věku v jedn. *L.* užíváno výhradně přípony *-i*: na gradišči, na poli 1228, u přěłščení, po sčěstí, při měsieci Al.B. Teprv počátkem 14. věku počato v *L.* klásti příponu dativní: v smutném líciu, v poliu Al. (ml. zlom.), v srdciu, po zbožiu EZ., v nebiu, v rozliúcěniu ŽKl., v pitiu Dal. Užívání toto brzo přetrženo přehlasením *iu* v *i*. Srov. §. 106.

§. 131. Přípona *í* v mn. *G.* jotovaných kmenův vyskýtá se porůznu již v 13. věku: pěč słuncí, úrody łučných polí RK., že srdcí ČE., ač vždy vedle tvaru pravidelného: mužie bratrských srdec RK., věrných srdec LAp.

§. 132. Jméno doba naleźá se ve staré češtině druhdy v tvaru stř. rodu (dobo): toť jsú dary jeho doba 7řad., v ta doba Bibl.

§. 133. Oko a ucho, značíce údy tělesné, zvláštní mají dvojný tvar: oči, uši; očima, ušima; očiú, ušiú.

Pátá třída.

§. 134. *i*-kmeny dílem jsou mužského rodu: črv, zeť, tesť, ľoket, věcheť, ľupeť, krapeť, kužel, úl, mol, topol, motýl (z nichž drahný počet postupem času ztvrdnutím koncovky přešel v tvrdé *a*-kmeny), mn.: děti, dílem ženského: obuv, ľeb, kúpel, sól, mysl, měď, zeď, ves, obec, věc, žlč, ľež, rozkoš, výheň, piesň, přiezň, otržň, žízň, svěsť (socrus), liutosť, masť, púť, dveř (dřvi) atd.

	Jedn.	Dv.	Mn.
§. 135.	*N.* kmeť	kmet-i	kmet-ie
	G. kmet-i, -ě, -e	kmet-iú	kmet-í
	D. kmet-i	kmeť-ma	kmet-em
	A. kmeť	kmet-i	kmet-i
	V. kmet-i	kmet-i	kmet-ie
	I. kmet-em	kmeť-ma	kmeť-mi
	L. kmet-i	kmet-iú	kmet-ech.
§. 136.	*N.* piesň	piesn-i	piesn-i, -ě
	G. piesn-i, -ě	piesn-iú	piesn-í
	D. piesn-i	piesň-ma	piesn-em
	A. piesň	piesn-i	piesn-i, -ě
	V. piesn-i	piesn-i	piesn-i, -ě
	I. piesn-iú (ą)	piesň-ma	piesň-mi
	L. piesn-i	piesn-iú	piesn-ech.

Rozřadí druhé.

První třída.

§. 137. Jména, ježto do této třídy patřívala, v novější češtině větším dílem přešla v tvrdé *a*-kmeny mužské: kameň, kořeň, pľameň, křemeň, řemeň, ječmeň, prsteň, deň atd. Sklonitba jejich rovná se vzoru kmeť, jen že v jedn. *G.* mají příponu *ě*: kameně, ječmeně, dně atd., ježto jotace své záhy pozbyla: kamene, dne atd.

Druhá třída.

§. 138. V nové češtině mnohá jména této třídy vrátila se k prvotnímu tvaru svému na *va* (§. 17): kotev — kotva, chorúhev — choruhva, ostrev — ostrva, obrv (ob-vrv) — obrva. Některá jen zůstala v prvotní své váze: čěrekev č. cierkev, krev, břev (lávka z břevna udělaná), štúdev atd. Jména tato skloňují se dle piesň, jen že v jedn. *G.* vyniká tvrdé *e* (krve, cierkve) a že přípona dvojného *D.* a *I.* zní *-ema* (cierkvema), pak přípona množného *I.* *-emi* (cierkvemi).

Třetí třída.

§. 139. Imě (jmě), písmě, rámě, známě, sliemě, vémě, břiemě, siemě, tiemě, dýmě (inguen) v pádech s úplným kmenem první slabiku zkracují: ramene, slěmene, vemene, těmene atd. V novější mluvě vůbec obvykly tvary, z úplného kmene za střední *a*-kmeny utvořené: jméno, pismeno, rameno atd.

Čtvrtá třída.

§. 140. Jmen této třídy se v nejstarší češtině poměrně málo nałezá: dietě, hřiebě, oslě, kniežě (princeps juvenis), družě, jałově a j. Obvyklejší byly až do 14. věku tvary na *-enec*: oslenec, mładenec (młádě), robenec (robě), jehnec jehence (jehně), atd. (§. 238).

Pátá třída.

§. 141. V staroslovanštině kmeny tyto zaujímaly téměř celou třídu středních *a*-kmenův: oko očese, dieło dělese, těło tělese, ucho ušese, kolo kolese, dřevo dřevese, čeło čelese, słovo słovese, nebě nebese, łožě łožese, łícě licese atd. Čeština záhy již nejen nominativné tvary, ale i úplné kmeny přejała za samostatná jména: słovo a słoveso, kolo a koleso atd. Jen při nebě lze dolíčiti celou sklonitbu staročeskou.

§. 142. K znázornění sklonitby jmen 3., 4. i 5. třídy stačí jediné paradigma:

	Jedn.	Dv.	Mn.
NV.	hřieb-ě	hřiebět-i	hřiebat-a
G.	hřiebět-e	hřiebat-ú	hřiebat
D.	hřiebět-i	hřiebat-oma	hřiebat-óm
A.	hřiebě	hřiebět-i	hřiebat-a
I.	hřiebět-em	hřiebat-oma	hřiebat-y
L.	hřiebět-i	hřiebat-ú	hřiebat-ech.

Šestá třída.

§. 143. Třída tato nečítá než tři jména: máti, dci a neti. V množném čísle obvyklejší byly předkům našim tvary, odvozené od matera, dcera, ježto i v jednotném čísle druhdy pronikají. Množného čísla od neti ze stč. spisů dolíčiti nelze.

	Jedn.	Dv.	Mn.	
NV.	máti	mateř-i	(neteř-i)	mater-y
G.	mateř-e	mateř-iú	(neter)	mater
D.	mateř-i	mateř-ma	(neteř-em)	mater-ám
A.	mateř	mateř-i	(neteř-e)	mater-y
I.	mateř-jú (ą)	mateř-ma	(neteř-mi)	mater-ami
L.	mateř-i	mateř-iú	(neteř-ech)	mater-ách.

§. 144. Sklonitba tato co do tvrdých kmenů děje se dle vzorů vrah, hřada, słovo, co do jotovaných dle meč, věžia, líce.

K jotovaným kmenům náležejí též činná příčestí přít. a min. času II. a III.: nesa nesúci, žěléje žěléjúci, chvalě chvalieci; biv, bivši, žělěv žělěvši, pen penši, kvet kvetši.

§. 145. Mimo to přeskakují jotované kmeny v muž. a střd. rodě pode vzor hnutie, v žen. pode vzor sudie: děvčie ruka RZ. pristojiaciech sług Ev. babie strúha 1249. byvšie błahosť. večerní tma. tuří hłava. na nožiciech rúčiech. třětiech knih. jeleniem skokem. rúčiem hłasem. protiv mečěm tesajúciem. z stienóv lěsniech. nravóv ciuziech. na mohúciech prsiech. kniežěciemi słovy. hořiúciema očima RK. vłastniech łiudí. ot bližniech hořě. z chužšiech Al. pěť rúčiech koní Alan. úfajúciech veň. s děłajúciemi złost ŽKl.

B. Skloňování pronominálné.

§. 146. Též v skloňování pronominálném značí se dvojstrannost kmenův, tvrdých a jotovaných. K oněmno náležejí: ť č. ten, onen, jeden, kto, sám; k těmto: ji č. jen, s' č. sien, čě, náš, váš. Sklonitby smíšené jest veš.

V staré češtině nalezají se některé, ač slabé stopy pronominálného skloňování u přídavných: druhoho pústenníka ŽOS., odvrácenoho od sebe Št., roztrže saň velicěm hněvem Brunc., v smutnom čině LKat.

Naopak zase vyvinuly se i v pronominálné sklonitbě živlové jednak nominálného, jednak složeného rázu, jež tuto hvězdičkou poznačujeme.

§. 147. Zájmeno: ten.

Muž. Jedn.: *NA*. ť (ve ť čas), te-t, t-en, *G*. t-oho, *D*. t-omu, *I*. t-ěm, *tiem (tějem), *L*. t-om. Dv.: *NA*. t-a, *GL*. t-ú, *to-jú (mezi tojú), *DI*. t-ěma. Mn.: *N*. t-i, *GL*. t-ěch, *D*. t-ěm, *A*. t-y, *I*. t-ěmi.

Žen. Jedn.: *N*. t-a, *G*. *t-é (tojě, toję), *DL*. *t-é, *t-ej (to-jiej), *A*. t-u (ą), *I*. t-ú (tojú, toją). Dv.: *NA*. t-ě atd. Mn.: *NA*. t-y atd.

Stř. Jedn.: *NA*. t-o atd. Dv.: *NA*. t-ě atd. Mn.: *NA*. t-a atd.

§. 148. Zájmeno: sien.

Muž. Jedn.: *NA*. s' (s' řkúc Al.), s-ien, *G*. s-ieho, *D*. s-iemu, *I*. s-im, *siem, s-ím (sijem), *L*. s-iem. Dv.: *NA*. s-ia, s-ie, *GL*. s-iú, *DI*. s-ima. Mn.: *N*. s-i. *GL*. s-ich, *s-iech, *D*. s-im, *A*. sie(ę), *I*. s-imi.

Žen. Jedn.: *N*. s-ia, s-ie, *G*. *s-ie (sijě, sije), *DL*. s-iej, s-ie, *A*. s-iu (ą), *I*. s-jú (sijú, siją). Dv.: *NA*. s-i atd. Mn.: *NA*. s-ie (ę) atd.

Stř. Jedn.: *NA*. s-ie atd. Dv.: *NA*. s-i atd. Mn.: *NA*. s-ia, s-ie.

§. 149. Zájmeno: jen (v některých pádech kmen zdvojující).

Muž. Jedn.: *N*. i, ji, j-en, *G*. j-eho, *D*. j-emu, *A*. i, ji (pro-ji,

pro-ň), jej, jen (kalich, jenž dal mně ČE. skrze nenžto pokład EM. mimo-enž LKat.), *I.* ím, jím, *L.* j-em (v ňomžto Des.). Dv.: *NA.* j-a, j-e, *GL.* j-ú, jej-ú, *DI.* ima, j-ima. Mn.: *N.* i, j-i, *GL.* ich, j-ich, jej-ich, *D.* im, j-im, *A.* je(ę), *I.* imi, j-imi.

Žen. Jedn.: *N.* j-a, j-e, *G.* j-ie (ję), jej-ie (o nejiež HDal), j-iej, *DL.* j-í (jí bě do veselie EZ), jie, j-iej, *A.* j-u(ą), *I.* j-ú(ą). Dv.: *NA.* i, ji, atd. Mn.: NA. j-e(ę) atd.

Stř. Jedn.: *NA.* j-e atd. Dv.: *NA.* i, j-i atd. Mn.: *NA.* j-a, j-e atd.

Do 13. věku obecnější bylo odmítání nežli kladení joty před náslovným *i*; za 14. bralo převahu jotování, až pak dalším postupem ve mluvě písemné ovšem vrch obdrželo.

Ježto č. ješto stalo se asi od pol 14. věku tvarem neohebným pro všecky rody i čísla, ba přijalo na se až povahu spojky. V 15. věku přijalo na se touž nehybnou povahu jenž.

§. 150. Zájmeno veš skloňuje se na základě tvrdého kmene s příponami dvojhláskou *ě* začatými: všěmi, všěm, všěch; sic jinak spravuje se vzorem sien. Složité tvary: veš-ček, veš-ken, všě-cek, všechen, veš-keren skloňují v některých pádech i první svou část: veščk plod ŽW. všiucku zemiu Dal. všiuchnu věc SedmR. všickni pahorci ŽKr. bez málě všicci Des. Složité tyto tvory se v češtině teprv od 14. věku rozhostily.

§. 151. Zájmena čě a něčě mají za druhotvary *NA.* č'so, něč'so, odkudž povstalo nynější: co, něco. Ničě tvoří *G.* ničěho a nič'se (ni-čese); nicse obdrželo vrch i v *N.*

Nikto mívá *G.* a *D.*: nikohého, nikomému; ničě: ničehého ničemému.

§. 152. Sám: jedn. *G.* samoho, *D.* samomu, I. samem; mn. *GL.* saměch, *D.* saměm, I. saměmi.

Obyčejnější však jest skloňování nominálné (mě sama ostavíte. u sebe sama Ev. tobě mutno samu RK.), a složené: poznali tě samégo Boga Ev. mě samého ČE. jemu samému Pass.

Přeskakování pod sklonitbu nominálnou jest při zájmenech vůbec věcí obyčejnou. Sem náleží i *G.* všia (ze všia lěsa RK.)

§. 153. Kromě uvedených v §. 146 žádné se zájmeno výhradně pronominálně neskloňuje, nýbrž některá se různo dílem pod nominálné a pronominálné, dílem pod složené skloňování rozešla, jako: však, všělik, jin, mnoh, kter, něter, tolik, jelik, kolik, kterak, jinak, tak, kak, nikak, jak, nijak atd., jiná pak přijala vonkoncem sklonitbu složenou: mój, tvój, svój, tý, tý-že, ký, kýždo, něký, každý (-den), prokní, čí, něčí, sí-že (sij-že), Onseh (quidam) skloňuje se jen nominálně: ot onseha Jindřicha KPR.

§. 154. Znamenati sluší *si*, *s* co přírážku k zájmenům a příslovcím: iz sebe-si. k sobě-sim Ev. kto-si. kak-si. kam-si, kamos. ač-si atd. Taktéž *se* (*sě*): ti-sě nám krušichu bohy, ti-sě nám kácechu dřeva. RK. Srovnej: ten-to, onen-no.

Se samotno značí en, ecce: se bratroma rozřěšite pravdu RZ. a-s, a-si, a-sia č. as'a jsou od sien podobně tvořena jako: a'n, a'na, a'no od on.

C. Skloňování složené.

§. 155. Složené skloňování zakládá se na tom, že se jednotlivé pády zájmena *ji* (§. 149) co přípony přistavují buď a) ku kmeni prostému, po souhláskách závěrečnou samohláskou zouplněnému, k. p. svat-o, anebo b) ku kmeni, nominálně skloněnému. Obě části skloňovací se obecně v jednu stahují dle pravidel, v §. 48 a 49 vytknutých.

§. 156. První spůsob nejjasněji se zračí při slovech: mój, tvój, svój, dvój, obój, trój.

		Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	*N.*	mó-j (mo-i)	mo-ja, má	mo-je, mé
	G.	mo-jeho, mého	mo-jie, mé	mo-jeho, mého
	D.	mo-jemu, mému	mo-jiej, mej	mo-jemu, mému
	A.	mó-j	mo-ju, mú,	mo-je, mé
	I.	mo-jím, mým	mo-jú, mú	mo-jím, mým
	L.	mo-jem, mém	mo-jiej, mej	mo-jem, mém
Dv.	*NA.*	mo-ja(e), má	mo-ji	mo-ji
	GL.	mo-jú, mú, *DI.* mo-jima, mýma		
Mn.	*N.*	mo-ji (mý)	mo-je, mé	mo-ja(e), má
	A.	mo-je, mé	mo-je, mé	mo-ja(e), má
	GL.	mo-jich, mých, *D.* mo-jim, mým, *I.* mo-jimi, mými.		

§. 157. Druhý spůsob nikde venkoncem proveden není, nýbrž vždy s prvním pomíšen bývá. V následujících vzorech tvary druhého spůsobu hvězdičkou poznačeny jsou.

§. 158. Kmeny tvrdé.

		Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	*N.*	(svato-ji) svatý	(svata-ja)* svatá	(svato-je)* svaté
	G.	(svato-jeho) svatého	(svaty-jie)* svaté	(svato-jeho) svatého
	D.	(svato-jemu) svatému	(světě-jiej)* světiej	(svato-jemu) svatému
	A.	(svato-ji) svatý	(svatu-ju)* svatú	(svato-je)* svaté
	I.	(svato-jím) svatým	(svatú-jú)* svatú	(svato-jím) svatým
	L.	(svato-jem) svatém	(svato-jí) svaté	(svato-jem) svatém
		(světě-jem)* světiem	(světě-jiej)* světiej	(světě-jem)* světiem.

		Muž.	Žen.	Střed.
Dv.	*NA.*	(svata-ja)* svatá	(světě-ji)* světěj	(světě-ji) světěj.
	GL.	(svatú-jú)* svatú,	*DI.* (svato-jima) svatýma.	
Mn.	*N.*	(světi-ji)* světí	(svaty-je)* svaté	(svata-ja)* svatá.
	A.	(svaty-je)* svaté		
	GL.	(svato-jich) svatých, *D.* (svato-jim) svatým, *I.* (svato-jimi) svatými.		

§. 159. Jednotné *L.* prvého spôsobu častěji se vyskýtají nežli podružníci jejich spôsobu druhého: o světiem Václavě PŽk. o světiem Jakubě Ben. po žalním srdečcě RK. na Vysociej 1227. u veliciej čsti bydliech. na vysociej stolici. v stařiej kronicě. na sušiej zemi Pass. Totéž platí o ženském *D.*: k kaplě světiej RK. světiej Martě sě zjevil k veliciej prosbě Pass. pěli psali světí Máří SedmR.

§. 160. Kmeny měkké.

		Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	*N.*	(tuři-i)* tuří	(tuřia-ja)* tuřiá	(tuřě-je)* tuřie
	G.	(tuřia-jeho)* tuřieho	(tuřě-jie)* tuřie	(tuřia-jeho)* tuřieho
	D.	(tuři-jemu) tuřiemu	(tuři-jiej) tuřiej	(tuři-jemu) tuřiemu
	A.	(tuři-i)* tuří	(tuřiu-ju)* tuřiú	(tuřě-je)* tuřie
	I.	(tuři-jím) tuřím	(tuřiú-jú)* tuřjú	(tuři-jím) tuřím
	L.	(tuři-jem)* tuřiem	(tuři-ji)* tuří	(tuři-jem) tuřiem
Dv.	*NA.*	(tuřia-ja)* tuřiá	(tuři-ji)* tuří	(tuři-ji)* tuří
	GL.	(tuřiú-jú)* tuřiú,	*DI.* (tuři-jima) tuříma	
Mn.	*N.*	(tuři-ji)* tuří	(tuřě-je)* tuřie	(tuřia-ja)* tuřiá
	A.	(tuřě-je)* tuřie		
	GL.	(tuři-jich) tuřích, *D.* (tuři-jim) tuřím, *I.* (tuři-jimi) tuřími.		

§. 161. Jednotný *G. D. L.* ženského rodu proměšně se kladou: mé a mej, mojie a mojiej, svaté a svatej (světiej), tuřie a tuřiej.

II. Číslovky.

§. 162. Číslovky nejsou než jména. Tvaroslovné zvláštnosti, jež se při nich vyskýtají, původ svůj mají jediné v stahování, kterého postupem věku ovšem přibývá.

§. 163. Vedle jeden (dle ten skloňovaného) nalezá se v staré češtině ještě druhé slovo téhož významu, totiž in (v příslovci jen podnes zachované), ač jen v složení: ino-chodník (přetvoř.: mimochodník Tand.), in-hed (jeden-krát; hed = hod, srov. hezký) a jeno-ten (solitarius: podoben sem učiněn pelikanovi jenoten ŽKl. Srov. samo-ten).

§. 164. Dva dvě; dvú; dvěma. Oba obě; obú; oběma.

§. 165. Třie a čtyřie dílem jsou tvary souborné (trias, tetras) a skloňují se jednotným číslem dle *sudie* (zástup čtyřie

hłukóv četný RK. třie królóv Št. třie dešět jich otide k otcěm RK. čtyřie uschnu v małé chvíli Dal.), dílem se co jména obecná skloňují množným číslem buď dle *kmeť*: třie, čtyřie; tří, čtyř, čtř; třem, čtyřem; tři, čtyři; třmi, čtyřmi; třech, čtyřech; buď dle *sudie*: třie, čtyřie; třiemi; třiech.

§. 166. Pěť, devěť, deseť skloňují se dvojím kmenem, tvrdým a jotovaným; šesť, sedm, osm jen jotovaným (pěsň.).

Jedn.: *N.* dešěť, *G.* deseti, *D.* deseti, *A.* dešěť a desat, *I.* desatiú (desietí), *L.* desětě (*-e*); dv.: *NA.* desieti a desětě (-e), *GL.* desatú, *DI.* desietma; mn: *N.* deseti, *G.* desát a dešěť, *D.* desětem, *A.* deseti, *I.* desaty, *L.* desětech. Ve složeních se deseť větším dílem stahuje.

§. 167. Číslovky 11—19 jsou složené výrazy, v nichž se prvotně jen první část skloňovala: jeden-na-dcět Št. dva-na-dcieť muží Alex. dvěma-na-dcát tisícěm lidem Pass. v druhém-na-dsť lětě ŽKr. druhý-na-dcěť měsiec Bibl. druhého-na-dcěť léta Pass. ke čtyřem-na-dste lětóm ŽKr. čtvrtého-na-dcte dne Bibl. pěť-na-dcěť noh vz dél Pass. po pěti-na-dsť stupniech Bibl. páté-na-dciete lěto Bibl. pátého-na-dcěte dne Bibl. devěť-na-dcte tovařišóv Pass. v devátých-na-sť knihách Pass. Asi od polovice 14. věku jali se skloňovati obě části: jména dvú-na-dcti apoštołóv. dvoje-na-dsté pokolenie Bibl. v druhém-na-dctém rozdělení Št. čtvrtý-na-dcátý deň. v šesti-na-dcti lětech. sedmého-na-dctého léta Bibl. Počínající srůstání obou částí v jedno slovo dá se dolíčiti od konce 14. věku.

§. 168. Násobky desítek prvotně byly pravidelně složené výrazy: dvá-dcěti lět LAn. po dvú-dcátú Dal. tři-dcěti peněz oběcáchu Paš. dva-dcěť hřiven dachu. Dal. dřeves dva-dseť, všech dva-dešěť RK. ze tří-dcát kniežat Bibl. po třěch-dcětech Pulk. čtyři-dcěti dní v stář był ŽKr. pat-desát LDor. pad-desát Alex. s pětí-dcát LKat. nad pětí-dcát rytieři Bibl. šesť-desát tisiúcóv. stár lět pěti-dcát, najviece šesti-dcát Alex. s sedmi-dcát dvěma otci Pulk. devat-desát LDor. devad-desát Bibl. po devěti-dcát Dal.

Již za 13. věku počíná se kladení *G.* dcát a dciet bez ohledu na první číslo: dvěma-dcát tisícěm, se dvěma-dcieť rytieři Bibl. dvú-dcát dní neminu ŽOS. přede třmi-dcát lět Pass. ve třech-dcát lět ŽKr.

Vedle toho však se v 14. vyskýtají též tvary úplně srostité: po tři-dcěti letech. po šest-desáti Pulk.

§. 169. Řádové tvary číslovek těchto nalezáme vždy již co výrazy srostité: třidcátý, paddesátý, šestdesátý. Nicméně znamenej: od dvú-dcátého lěta. až do šestého-dcát lěta Bibl.

§. 170. Číslovky mezi 20 a 30: sedm-mezi-dcětma lět. páté-

mezi-dcětma lěto Pass. v jedně-mez'-dcěťma kapitole ČE. čtř-mez'-dcěť'ma tisícóv ŽKr.

V druhé polovici 14. věku začato skloňovati obě části: prvý-mez'-dcětmý 27blz. v jednom-mez-dcětmém lětě Bibl.

Posléze první část sklonitelnosti pozbyla: ote dne čtyř-mez'-dcětmého Bibl. dva-mez'-dcětmého léta List. 1422. osm-mez'-dcětmého 1428.

§. 171. Z vyšších výrazů číselných jen výraz pro 500 srostl: co-ť mzhóv pat-set možechu Alex. pat-set peněz ČE.

III. Zájmena osobní a zvratná.

§. 172.	Jedn.		Dv.		Mn.		Všech osob a čísel
N.	jáz	ty	va, vě	va, vě	my	vy	—
G.	mene, mne	tebe	najú	vajú	nás	vás	sebe
D.	mně, mi	tobě, ti	náma	váma	nám, nem	vám, vem	sobě, si
A.	mě(ę)	tě(ę)	na	va	ny	vy	sě(ę)
I.	mnú(ą)	tobú(ą)	náma	váma	námi	vámi	sobú(ą)
L.	mně	tobě	najú	vajú	nás	vás	sobě.

Časování.

A. Rozdílnost kmenů slovesných.

§. 173. Časy a spůsoby českých sloves tvoří se pomocí rozdílných kmenův. Obecně rozeznává se kmen prostý, kmen infinitivní a kmen praesentní. Při několika slovesech přistupuje k tomu kmen aoristový.

§. 174. Kmen prostý bývá co do povahy své:

a) otevřený (samohláskou zakončený) a jedno- neb dvouslabičný: dě, bi, su; kře, smě; žělě, umě (*ě*-kmeny); děła, hřieva (*a*-kmeny); kupu, vłačiu (*u*-kmeny).

b) jotou nebo jotovanou souhláskou zavřený: boj, stoj; piš, řehc (pisj, řehtj), stelj.

c) tvrdou souhláskou zavřený: nes, pek, plet; chvář, hor, súd; vin, máchn; ber, hrab; pen, mer, žed; kt'v, j'd. Zavřené kmeny prosté jsou vždy jednoslabičnými.

§. 175. Infinitivní kmen, není-li totožný s prostým, má svůj zvláštní útvar, i tvoří se od prostého:

a) příponou *u*: vin-u, machn-u (*u*-kmeny); *b*) příponou *a* s odbavením jotace: skáka (skač), pisa (piš); anebo s vymítnutím pohyblivého *e* (*ə*), druhdy i prostého *e* z náslovné slabiky: žd-a (žed), br-a (ber); anebo prostě s přídechem *j*: kře-j-a, smě-j-a.

Při prostých kmenech na *u* č. *iu* připojuje se *a* pomocí přídechu *v* (§. 19): kupo-v-a, vłačě-v-a (*a*-kmeny).

c) příponou *ě*, druhdy přehlasením z *ia* povstalou: nos-ě (nos-ia), lět-ě (let-ia), mř-ě (*ě*-kmeny, *ia*-kmeny).

d) příponou -*i*: chvál-i, súd-i (*i*-kmeny).

§. 176. Praesentní kmen tvoří se od prostého:

a) příponou *o*, ježto se k otevřenému kmeni váže přídechem *j*, řidčeji *v* a *n*, a obecně v *e* přechází. Předchozí hrdelnice se před tímto *e* rozlišuje, *r* se změkčuje, a pohyblivé *e* se v náslovné slabice vymítá: nes-o, pek-o, vin-o, máchn-o, ber-o; p'no, m'ro; dě-j-o, bi-j-o, pły-j-o, pły-n-o a pły-v-o; kře-j-o; piš-o atd. = nese, peče, vine, máchne, bere, p'ne, m'ře, děje, bije, płyje, płyne, płyve, křeje, píše.

b) příponou *a*: děła-j-a, hřieva-j-a.

Jen při *i*-kmenech se praesentní kmen tvoří od infinitivního jednak příponou *i* (chvali-i), jednak příponou *o* (chvali-o, chvali-e).

§. 177. Aoristový kmen liší se od praesentního samohláskou *i*, *y* neb *e* mezi náslovné souhlásky vsutou: kvit-o, řek-o vedle praesentního ktv-o, řk-o. Tato vsutá samohláska zůstává při slovesech těchto i kmeni infinitivnímu: kvit, řek.

B. Přípony časovací.

§. 178. Přítomného času přípony, ježto se přímo ku kmeni praesentnímu připojují, jsou:

Jedn.	1. — *m*	Dv. — *vě* (*a*)	Mn. — *my*
	2. — *ši*, *-š*	— *ta* (*ě*)	— *te*
	3. — (*t*)	— *ta* (*ě*)	— *nt*

Kromě 1. os. jedn. a 3. os. množné se kmenové samohlásky na mnoze dlouží (płačiu, płačiú — płáčeš, płáče atd.), a jsou-li spodobítelné, se i také spodobují: užasu — užieseš.

Přípona jedn. 1. os. *-m* se v staré češtině při jedno- a víceslabičných *i*-kmenech nevyskýtá zjevně leč k posledku 13. věku, ač i tu vždy jen porůznu vedle forem zmoucených: chvalí-m, lje-m vedle: chvaliu, li-ju. Při prostých *a*- i *ě*-kmenech objevuje se *-m* ještě později: želie-m m. želě-ju, padá-m m. padaju.

Sic jinak se *-m* s předchozím *o* moutí v *u* (ą): bij-om — bij-u; nes-om — nes-u; hoři-om — hoř-iu; hłodj-om — hłoz-iu.

Přípona 3. os. mn. se též spolu s předchozí samohláskou moutí a závěrné *t* odmítá:

a) *ii-nt* v *iá*, *ie*: chvalii-nt — chval-iá, chval-ie.

b) *jo-nt* (*ja-nt*) v *jú*: bijo-nt — bij-ú, skokjo-nt — skočiú.

c) *o-nt* v *ú*: neso-nt — nes-ú, peko-nt — pekú.

§. 179. Polominulého času přípony jsou:

Jedn.	1. *ja-ch*	Dv. *ja-chově*, *jachvě*(*a*)	Mn. *ja-chomy*, *ja-chom*, *jachme*
	2. *ja-še*	*ja-sta*(*ě*), *ja-šta*(*ě*)	*ja-ste*(*šte*)
	3. *ja-še*	*ja-sta*(*ě*), *ja-šta*(*ě*)	*ja-chu*(ą)

Charakterní *ja* se jen po závěrném *a* udržuje; sic jinak přehlasováno bývá v *je*.

Přípony tyto přivěšují se:

a) k praesentním *o*-kmenům, při čemž se *o* přehlasuje v *e*: nese-jech, bije-jech, tbaje-jech, a *eje* stahuje v *ie*: nesiech, bijiech, tbajiech.

b) k infinitivním *i*-kmenům: chvali-jech — chvaliech.

c) k prostým *-ě* kmenům: želě-jech, smě-jech — želiech, smiech.

d) k prostým a infinitivním *a*-kmenům i *ia*-kmenům: žáda-jach, vłaja-jach, učia-jach, nosia-jach. Spřežka *aja* stažena v *á*: žádách, vłajách; *iaja* v *iá*, a další přehláskou v *ie*: učiách, nosiách — učiech, nosiech.

§. 180. Aorist silný, Šafaříkem l. 1847 v slovanštině objevený, tvoří se na základě praesentního neb aoristového kmene zavřeného příponami:

Jedn. 1. — —	Dv. *e-vě(a)*	Mn. *o-m*
2. *e* —	*e-ta-(ě)*	*e-te*
3. *e* —	*e-ta(ě)*	*(o-n) -ú.*

Čas tento vyskytá se v staré češtině silnou měrou jen co 3. osoba jednotná a množná; sic jinak se ho jen slabé stopy vyskýtají. Příčinu tohoto úkazu hledati třeba v blízké aoristu tohoto srodnosti s přítomným časem a s aoristem slabým. Mimo přípony dělil se silný aorist od přítomného času zkracováním samohlásek (tieže — těže) a tytýž i vymítáním samohlásky kmenové (řeve — řve), od aoristu slabého spodobováním (těže — taže).

Příklady: Jedn. *1. os.* pročež sobě tak velmi stesk Al. předjid ŽMus. nynie popad toto proměněnie ŽKl. *3. os.* tajno liud v hromadu zve. jde má milá po jahody RK. potřese sě země z kořen Paš. zarve jarým turem RZ. zeřve jako medvědicě Dal. velmi sě užěse LAp. Mn. *1. os.* když jidom, nadjidom slěd ŽOS. *3. os.* nalezú jednu saň Pass. pohřěbú ju ve vsi Liubicě Dal. jidú na hodinu všichni sě užasú LProk. lidé královi přijedú, odtud na Ostrvu jdú, Ostrvěné sě ostřěhú, a na ně všickni potěhú Přid. Dal.

§. 181. Aoristu slabého přípony jsou:

Jedn. 1. *-ch*	Dv. *-chově(a), chvě(a)*	Mn. *-chomy, -chom, -chme(y)*
2. —	*-sta(ě), šta(ě)*	*-ste (šte)*
3. —	*-sta(ě), šta(ě)*	*-chu(a).*

i připojují se

a) buď k prostému kmeni otevřenému (bi-ch, děla-ch, želě-ch), buď

b) k praesentnímu (nese-ch, peče-ch *), buď

c) k infinitivnímu (pisa-ch, chváli-ch, kupova-ch, bá-ch).

Spodobitelné samohlásky kmenové se v aoristu slabém nespodobují: taže-ch, třase-ch, užase-ch.

§. 182. Příznakem imperativu jest *i*, ježto se mezi prostý kmen a příponu osobovou vstavuje:

Jedn. 1. —	Dv. *i-vě(a)*	Mn. *i-my*
2. *i*	*i-ta(ě)*	*i-te*
3. *i*	*i-ta(ě)*	*i-te.*

Příznakové toto *i* proměňuje se po dvojitých souhláskách (kromě *st*) v *ě*: tiehněvě, tiehněta atd. Totéž shledáváme za starší doby při slovesech infinitivního kmene na ia: choděte Ev. (§. 216).

Po jednotlivých souhláskách a po *st* se *i* již v nejstarší době odmítá, vyskýtajíc se porůznu jen v jedn. čísle, při *i*-kmenech též v čísle

*) Prvotní *o* nezachovalo se než v Ev.: řěkosta. Kromě toho v LKat.: ve*co* (v. 1257), m. večě.

dvojném a množném: vedi a veď, ženi a žeň, pusti a pusť; dověřivě, rozřěšite, ustavite atd. vedle: suďte, volte, nezjařte atd.

Po samohláskách se *i* přetvořilo v *j*: koj, suj, oprávěj, vzímajte, vłajte; po *i* a *y* stažením mizelo: bí, bíte; krý, krýte.

V kmenech o dlouhé samohlásce se tato v imperativě krátí: sudi, kaž, těž; ve kmenech s pohyblivým *e* se toto vymítá: pen — pni, der — dři, řev — řvi.

§. 183. Přípona **infinitivu** *-ti* a **supina** *-t* připojuje se buď ku kmeni prostému, buď k infinitivnímu. V infinitivu se krátká samohláska jednoslabičných kmenův a závěrné *u* infinitivních *u*-kmenů dlouží: bí-ti, vés-ti, třies-ti, kvís-ti, vinú-ti, machnú-ti, pie-ti (pen-ti); v supinu se dlouhé samohlásky krátí: bi-t, ves-t, třas-t, vinu-t, pa-t (pen-t). Znamenej: psáti — pisat, ssáti — sesat, dráti — derat.

§. 184. **Činné příčestí přítomného času** za příponu má *-ntj*, která se (kromě *i*-kmenův) ku kmeni praesentnímu přidává, zároveň s předchozí samohláskou moutí a v jedn. č. mužském své *tj* odmítá.

a) *o- ntj*, *o-ntja* = *-a*, *-úci*: nes-a, nes-úci.

b) *i-ntj*, *-i-ntja* = *-ě* (*ia*), *-ieci*: chvalě (chvalia), chvalieci.

c) *ia-ntj*, *io-ntj* = *-ia*, přehl. *-ě*, *-iúci*: imaja(ě), imajúci; vłaja(ě), vłajúci.

§. 185. **Činné příčestí min. času I.** tvoří se příponou *-ł*, *-ła*, *-ło*, dílem k prostému, dílem k infinitivnímu kmeni přistavovanou: bi-ł, nes-ł, pia-ł (pen-ł), žělě-ł, chváli-ł, vracěva-ł.

§. 186. **Činné příčestí min. času II.** na *-v*, *-vši* nalezá se jen při kmenéch otevřených: bi-v, žělě-v, chváli-v, vinu-v, kupova-v. Tvar **piav** (pen-v) je poměrně novějšího původu. Nejstarší nám známé doklady v KrT.: sťav hlavu a v LLDor. i u BHoř.: počav.

§. 187. Při zavřených kmenech tvoří se č. příčestí min. (jež pro rozdíl naznačujeme co III.) z kmene prostého příponou *-š* (v jednotném čísle muž. rodu odpadávající) a *-ši*: nes — nešši, květ — květ-ši, pen — pen-ši.

§. 188. **Trpné příčestí přítomného času** tvoří se příponou *-m*, *-ma*, *-mo*, která (kromě *i*-kmenův) k praesentnímu kmeni bývá přistavována: bije-m, vłaje-m, zřie-m, skvrně-m, kupuje-m; žělějem, děłajam (staž.: želiem, dělám); pno-m, neso-m, vleko-m, mro-m, bero-m; chváli-m.

§. 189. **Trpné příčestí minulého času** tvoří se dílem příponou *-n*, *-na*, *-no*, dílem příponou *-t*, *-ta*, *-to*, ježto se (kromě *i*-kmenův) přistavuje k týmž kmenům, od kterých utvořen slabý aorist: dě-n, děłá-n, žělě-n, zřě-n; chválě-n; bi-t, pia-t (pen-t), vinu-t, hřá-t, mlě-t. Před *-n*, *-na*, *-no* se samohláska *a* dlouží.

C. Rozdělení sloves.

§. 190. Nejprostější rozdělení sloves českých založiti lze na tom, kolik kmenů které z nich má, a kterak se kmenův těchto v časování užívá. I dělí se slovesa tímto činem na troje rozřadí:

I. na dvoukmená, mající prostý a praesentní kmen;

II. na trojkmená, mající nadto též infinitivní kmen, a

III. na čtyrkmená, mající mimo to i zvláštní kmen aoristový. K nim se druží čtvero sloves pětikmených.

§. 191. První rozřadí obsahuje v sobě slovesa trojí třídy:

1. třída: slovesa prostého kmene jednoslabičného *a*) otevřená a *b*) na *en*, *em* (postupem časování v *ě*, *ia*, *u* se moutící) zakončená: su-ju, kln-u (dm-u).

2. třída: slovesa prostého kmene jednoslabičného a zavřeného: mat-u.

3. třída: slovesa prostého kmene víceslabičného *a*) na *ě*, *b*) na *á*: hově-ju, úfa-ju.

Druhé rozřadí obsahuje šestero tříd:

1. třída: slovesa infinitivního kmene na *i*: chodi.

2. třída: slovesa infin. kmene na *u*: trnu.

3. třída: slovesa prostého kmene jotovaného a infinitivního tvrdého na *a*: točj — toka.

4. třída: slovesa infinitivního kmene na *a* a prostého kmene buď tvrdého zavřeného, buď otevřeného na *u* (*iu*): řva — řev, vłačěva — vłačiu.

5. třída: slovesa infinitivního kmene na *ia* neb *ě* a prostého měkkého: lětia — lět, zřě — zeř.

6. třída: slovesa infinitivního kmene na *aja*, *ěja*, *ija*: vłaja, směja.

Třetí rozřadí obsahuje jedinou třídu pravidelných sloves čtyrkmených, a krom toho pětikmená slovesa různoložného časování: dáti, jiesti, viděti a býti.

Rozřadí první.

První třída.

§. 192. Sem náležejí: *a*) znáti, zráti, státi (staju), bíti, víti, plíti, hníti, číti, kúti, płúti, rúti (rujíc hłavu NM.), řiúti (řiujíce Hra. zařił LKat.), čiúti, dieti (oděju, poděju); séti, pieti, řieti (řějiech, řěch: dico), atd. *b*) dúti (dem), ždieti (ždem), jieti (jem), klieti (klen), mieti (men), pieti (pen), tieti (ten), čieti (čen), žieti (žen), žieti (žem: přižěch RK.), žžieti (žhen).

§. 193. **Vzor první.**

Praes. kmen: *sujo.*

Přít. č.: jedn. 1. suj-u, 2. suje-š, 3. suj-e; dv. 1. suje-vě, 2. 3. suje-ta; mn. 1. suje-my, 2. suje-te, 3. suj-ú.

Polom. č.: jedn. 1. (suje-jech) sujiech, 2. 3. sujieše; dv. 1. sujiechově, 2. 3. sujiesta; mn. 1. sujiechom, 2. sujieste, 3. sujiechu.

Čin. příč. přít.: suj-a(ě), suj-úci.

Trp. příč. přít.: suje-m.

Prostý kmen: *su.*

Aorist slabý: jedn. 1. su-ch, 2. 3. su; dv. 1. su-chově, 2. 3. su-sta; mn. 1. su-chom, 2. su-ste, 3. su-chu.

Imperativ: jedn. 2. 3. su-j; dv. 1. su-jvě, 2. 3. su-jta: mn. 1. su-jmy, 2. 3. su-jte.

Infinitiv: sú-ti. Supinum: su-t.

Čin. příč. min. I.: su-ł; II. su-v.

Trp. příč. min.: su-t.

§. 194. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *klno* (*dmo*).

Přít. č.: jedn. 1. kln-u, 2. klne-š, 3. klne; dv. 1. klne-vě, 2. 3. klne-ta; mn. 1. klne-my, 2. klne-te, 3. kln-ú (dm-u, dme-š atd.).

Polom. č.: jedn. 1. (klne-jech) klniech (dmiech), 2. 3. klnieše; dv. 1. klniechově, 2. 3. klniesta; mn. 1. klniechom, 2. klnieste, 3. klniechu.

Čin. příč. přít.: kln-a, kln-úci (dm-a).

Trp. příč. přít.: klno-m (dmo-m).

Prostý kmen: *klen*, *klě* (*dem*, *du*).

Aorist slabý: jedn. 1: (klen-ch) klě-ch, 2. 3. klě; dv. 1. klěchově, 2. klě-sta; mn. 1. klě-chom, 2. klě-ste, 3. klě-chu (du-ch, du atd.).

Imper.: jedn. 2. 3. kln-i; dv. 1. klň-vě, 2. 3. klň-ta; mn. 1. klň-my, 2. 3. klň-te (dm-i, dm-ěvě, dmě-ta atd.).

Infin.: klie-ti. Supinum. kla-t (du-t).

Čin. příč. min. I.: kla-ł, klě-li(du-ł); III. klen, klen-ši (dem, dem-ši).

Trp. příč. min.: kla-t, klě-ti (du-t).

Druhá třída.

§. 195. Sem náležejí slovesa: vedu, sědu (sad), bodu, padu, vładu, hudu, kładu, přadu (pręd), bladu (blęd), kradu; matu (męt),

hnětu, skytu; nesu, žasu (žěs), třasu (tręs), pasu; vezu, hryzu, lězu, hřazu (gręz); přahu (pręg), sahu (sęg), mohu, lehu, žhu (žeh), střahu (strěg), vrhu; sěku, tluku, vlěku, teku; zabu (zęb).

§. 196. Praesentní kmen: *mato.*

Přít. č.: jedn. 1. mat-u, 2. miete-š, 3. miete; dv. 1. miete-vě, 2. 3. miete-ta; mn. 1. miete-my, 2. miete-te, 3. mat-ú.

Polom. č.: jedn. 1. (měte-jech) mětiech, 2. 3. mětieše atd.

Aorist silný: jedn. 1. mat, 2. 3. mět-e; dv. 1. měte-vě, 2. 3. měte-ta; mn. 1. mato-m, 2. měte-te 3. mět-ú (matú).

Aorist slabý: jedn. 1. mate-ch, 2. 3. mate; dv. 1. mate-chově, 2. 3. mate-sta; mn. 1. mate-chom, 2. mate-ste, 3. mate-chu.

Čin. příč. přít.: mat-a, mat-úci.

Trp. příč. přít.: mato-m.

Trp. příč. min.: měte-n.

Prostý kmen: *mat.*

Imper.; jedn. 2. 3. mět-i; dv. 1. měť-vě, 2. 3. měť-ta; mn. 1. měť-my, 2. 3. měť-te.

Infin.; mies-ti. Supinum: mas-t.

Čin. příč. min.: I. mat-*l*, mět-li; III. mat, mět-ši.

§. 197. Zubnice *d* a *t* se před příponami infinitivu a supina rozlišují: bósti, sésti, pásti, vlásti, hústi, bliesti; hniesti, skýsti. Hrdelnice *h* a *k* se v těchto případech s *t* změždují v *c*: přieci, sieci (sah), séci (sek), vrci, léci (leh), stříci (střih), střieci (střah). Znamenej mimo to: záb-s-ti, rós-ti (m. rost-ti). Srov. §§. 63, 74, 77 a 81.

§. 198. Některá slovesa třídy této, nemohouce z příčin fonetických utvořiti infinitivu od prostého kmene, utvořila jej dílem dle *a*-kmene, dílem dle (*n*)*u*-kmene. Působení těchto nových živlů se pak více méně rozšířilo, až jimi druhdy, kromě některých zbytkův, i pravidelné tvary byly vypuzeny. Sem náležejí: klepu, skubu, dlabu, tepu, ježto v stsl. ještě mají pravidelné infinitivy: klepsti, skubsti, dlъbsti, tepsti; dáleji: hrabu, živu, plyvu, divu, tlapu, střetu, suku, kříku, maku, nuku, mlku, vyku (dievky dobře zvykú, na koniech jezditi obykú Dal.), tlesku, stesku, třesku, blesku, tisku, mihu, machu, tuchu, tahu a j. Od mnohých zachováno nyní jen čin. příč. přít.: živúci, divúci, plyvúci atd. K tomu přidej: žádúci, vidom a vidúci, horúci, ježto předpokládají tvary: žadu, vidu, horu. Tak vede též: pitom k prostému kmeni: pit-u, holom-ek ku kmeni: hol-u.

§. 199. Jedu tvoří infinitiv a příčestí minulého času od kmene je: je-ti, je-v, je-*l*, je-t a je-n (by na lov jeno EZ.)

§. 200. Kmeny na -*r*: m'r, d'r, t'r, v'r časují se v indikativu a ve příčestích přítomného času dle *matu* (mru, mřeš atd., mrú; mra, mrúci; mrom); sic jinak se řídí vzorem *zřiu*. Tvary, jako: vlk zamrlý. biechu liudie jako zmrli. řěbřie sě jim ztrly Al. cěsty netrté ČE. dávě dosti trti SDT. drlavá koronu Leg., umrlý, nevrly, atd., povstaly vysutím *ě* po *r* (dle §. 8) ze starších tvarů: mřěl, třěl, třět, třieti, vřěl atd.

Třetí třída.

§. 201. Sem náležejí: uměti, želěti, hověti, smieti, hřbieti, chvieti, poleti (ardere), rúšěti, túlěti, hladověti, neměti, chroměti, vetšěti, atd. pak: volati, úfati, ihrati, strhati č. strúhati, těkati, pytati a ptáti, žádati, plietati, o-dolati, chybati, starati, styskati, chmárati, hřievati, u-mierati, chodívati, cházievati, tkáti, tbáti, znáti, atd.

§. 202. Vzor první. Při časování se *ějé* od nejstarší doby stahuje v *ie*.

Praesentní kmen: *hověje*.

Přít. č.: jedn. 1. hověju (hověje-m), pozd. hoviem (hovějem), 2. hovieš (hověje-ši), 3. hovie (hověje); dv. 1. hovievě (hověje-vě), 2. 3. hovieta (hověje-ta); mn. 1. hoviemy (hověje-my), 2. hoviete (hověje-te), 3. hověj-ú.

Čin. příč. přít.: hověj-a(ě), hověj-úci.

Trp. příč. přít.: hověje-m, staž. hoviem.

Prostý kmen: *hově*.

Aorist slabý: jedn. 1. hově-ch, 2. 3. hově; dv. 1. hově-chově, 2. 3. hově-sta; mn. 1. hově-chom, 2. hově-ste, 3. hově-chu.

Polom. č.: jedn. 1. hově-jech, hoviech, 2. 3. hově-ješe, hovieše; dv. 1. hově-jechově, hoviechově, 2. 3. hově-jesta, hoviesta; mn. 1. hově-jechomy, hoviechom, 2. hově-jeste, hevieste, 3. hově-jechu, hoviechu.

Imper.: jedn. 2. 3. hově-j; dv. 1. hověj-vě, 2. 3. hově-jta; mn. 1. hově-jmy, 2. 3. hově-jte.

Infin.: hově-ti. Supinum: hově-t.

Čin. příč. min. I.: hově-l; II. hově-v.

Trp. příč. min.: hově-n.

§. 203. Vzor druhý. Při časování se *aja* venkoncem stahuje v *á*.

Praesentní kmen: *úfaja*.

Přít. č. jedn.: 1. úfaj-u (úfaja-m), pozd. úfám, 2. úfá-š, 3. úf-á; dv. 1. úfá-vě, 2. 3. úfá-ta; mn. 2. úfá-my, 2. úfá-te, 3. úfaj-ú.

Čin. příč. přít.: úfaj-a(ě), úfaj-úci.

Trp. příč. přít.: úfajam, ztaž. úfám.

Prostý kmen: *úfa.*

Aorist slabý: jedn. 1. úfa-ch, 2. 3. úfa; dv. 1. úfa-chově, 2. 3. úfa-sta; mn. 1. úfa-chom, 2. úfa-ste, 3. úfa-chu.

Polom. č.: jedn. 1. úfa-jach, uf-ách, 2. 3. úfáše; dv. 1. úfáchově, 2. 3. úfásta; mn. 1. úfáchom, 2. úfáste, 3. úfáchu.

Imperativ: jedn. 2. 3. úfa-j; dv. 1. úfa-jvě, 2. 3. úfa-jta; mn. 1. úfa-jmy, 2. 3. úfa-jte.

Infin.: úfa-ti, Supin.: úfa-t.

Čin. příč. min. I.: úfa-*ł*; II. úfa-v.

Trp. příč. min.: úfá-n.

§. 204. *a*-kmeny časují se druhdy na základě kmene: úfajo dle vzoru vłaju: úfaju, úfaješ, úfaje atd.; úfajiech, úfajieše atd., úfajem.

§. 205. Sloveso iměti časuje se na základě praesentního kmene imaja a prostého kmene imě: imá-m, imaj-a (ě); imě-ch, imě-jech, imě-ti, imě-t, imě-*ł*, imě-v, imě-n (iměnie). Nicméně vyskýtá se i praesentní kmen jmějo (dle vłaju): dotud lehkosti pojměje SedmR., zda jich pohřiesti jměji? SDT., jmějiech č. jmiech, jmějiešę č. jmieše.

Rozřadí druhé.

První třída.

§. 206. Slovesa této třídy mají dvojí praesentní kmen, t. na *ii* a na *io*.

Od kmene na *io* odvozují se jedn. 1. a mn. 3. os. přít. času, činné a trpné příčestí přítomného a trpné minulého času (dle II. 3.). Tvary tyto, jež hvězdičkou v následujícím vzorci poznačeny jsou, různí se jmenovitě tím, že předchozí souhlásky rozlišují. Hláska *o* se obyčejně přehlasuje; nicméně se někdy i očitě vyskýtá: nezhšona, obłuzona LKat. (v. 1060, 1700).

§. 207. Praesentní kmen: *chodii* a *chodjó*, *chozjo*.

Přít. č.: jedn. 1. *chozi-u (chozjo-m) a chodí-m (chodii-m), 2. chodí-š, 3. chodí; dv. 1. chodí-vě, 2. 3. chodí-ta; mn. 1. chodí-my, 2. chodí-te, 3. *chozi-ú (chozjo-nt) a chodiá, chodie (chodii-nt).

Trp. příč. přít.: *chozě-m.

Trp. příč. min.: chodí-n, chodien (§. 45); *chozě-n.

Čin. příč. přít.: *choz-ia(ě), *choziúci.

Prostý kmen: *chod.*

Imperativ: jedn. 2. 3. chod-i; dv. 1. chod-ivě, 2. 3. chod-ita; mn. 1. chod-imy, 2. 3. chod-ite.

Čin. příč. min. III.: choz, chozši (květ, vychoz jsa, i setřěn bývá, příchoz jest súditi ŽKr. Při jiných *i*-kmenech příčestí tohoto doložiti nelze).

Infinitivní kmen: *chodi*.

Aorist slabý: jedn. 1. chodi-ch, 2. 3. chodi; dv. 1. chodichově, 2. 3. chodista; mn. 1. chodi-chom, 2. chodiste, 3. chodichu.

Polom. č.: jedn. 1. chod-iech (chodi-jech) 2. chodieše atd.

Infinitiv: chodi-ti. **Supinum:** chodi-t.

Čin. příč. přít.: chod-ě, chod-ieci.

Čin. příč. min.: I. chodi-*ł*; II. chodi-v.

Trp. příč. přít.: chodi-m.

Druhá třída.

§. 208. Slovesa této třídy dělí se na dvé. Všecka končí se na *n* v prostém kmeni, ale některá před toto *n* kladou ještě druhou souhlásku, jiná hned samohlásku.

U těchto je *n* zřídka kdy prvotným, jako u p. zpomanu; častěji bývá zástupcem přídechu *j*: vinu (viju), płynu (płyju), tanu (taju), płanu (płaju) atd.; nejčastěji před *n* prvotní souhláska vymítnuta: dunu (duchnu), sunu (suvnu), mańu (máchnu: i mánu rukavem LKat.), minu (mihnu) atd. Srov. §. 96.

Slovesa o dvojité souhlásce, jako: máchnu, táhnu, puknu, nuknu, křiknu atd., jsou venkoncem druhotvory jednoslabičných dvoukmených sloves (§. 198). Tím se při nich vysvětluje pronikání forem I. rozř. 2. tř.: trhł, trh(ši), tržen, m. novověkých: trhnul, trhnuv, trhnut.

§. 209. Praesentní kmen: *trna* (trpn).

Přít. č.: jedn. 1. trn-u, 2. trne-š, 3. trne; dv. 1. trne-vě, 2. 3. trne-ta; mn. 1. trne-my, 2. trne-te, 3. trn-ú.

Polom. č. jedn. 1. trniech (trne-jech), 2. 3. trnieše atd.

Aorist silný: jedn. 1. trn, 2. 3. trne; dv. 1. trne-vě, 2. 3. trne-ta; mn. 1. trno-m, 2. trné-te, 3. trn-ú.

Čin. příč. přít.: trn-a, trn-úci.

Trp. příč. přít.: trno-m.

Prostý kmen: *trn*.

Imper.: jedn. 2. 3. trn-i; dv. 1. trň-vě, trn-ěvě, 2. 3. trň-ta, trn-ěta; mn. 1. trň-my, trn-ěmy, 2. 3. trň-te, trn-ěte.

Infinitivní kmen: *trnu.*

Aorist slabý: jedn. 1. trnu-ch, 2. 3. trnu; dv. 1. trnu-chově, 2. 3. trnu-sta; mn. 1. trnu-chom, 2. trnu-ste, 3. trnu-chu.

Infinitiv: trnú-ti. Supinum: trnu-t.

Čin. příč. min. I.: trnu-ł; II. trnu-v.

Trp. příč. min.: trnu-t.

Třetí třída.

§. 210. Slovesa sem náležející jsou poddružnými sloves I. 3, *b* (úfaju), mezi něž, zvláště v novější době, zhusta přechäzejí. Srov. též II. 1. Šliu (šeleš, šele atd.) słáti, koliu kłáti, veseliu vesełati, młamoliu młamołati, odoliu odołati, płapoliu płápołati, vikłiu vikłati; vrtřiu vrtrati, ořiu orati; stóniu stonati; kłopociu kłopotati, řehciu, kłokciu, měciu, repciu, skřehciu, třepeciu; hłoziu hłodati; łžiu łháti, lžiu č. ližiu lzáti č. lizati, mažiu mazati; pišiu pisati, mišiu misati (evanescere), plešiu plesati, tešiu tesati; tyčiu týkati č. týcati, mačiu macati č. makati, řečiu řiekati, mrčiu mrkati, pyčiu pykati; błyščiu błyskati, styščiu styskati, išču iskati, pryščiu pryskati; dřiežďiu dřiezhati (findere), hvižďiu hvizdati; kúpiu kúpati, zobiu zobati; dřěmiu dřiemati, hřbiu hřěbati, spiu spáti č. sipati, młuviu młúvati atd.

§. 211. Praesentní kmen: *łočje.*

Přít. č.: jedn. 1. łoč-iu, 2. łoče-š, 3. łoče; dv. 1. łoče-vě, 2. 3. łoče-ta; mn. 1. łoče-my, 2. łoče-te, 3. łoč-iú.

Čin. příč. přít.: łoč-ia(ě), łočiúci.

Trp. příč. přít.: łočě-m; min.: łočě-n.

Prostý kmen: *łoč.*

Imper.: jedn. 2. 3. łoč-i; dv. 1. łočvě, 2. 3. łočta; mn. 1. łočmy, 2. 3. łočte.

Infinitivní kmen: *łoka.*

Aorist slabý: jedn. 1. łoka-ch, 2. 3. łoka; dv. 1. łoka-chově, 2. 3. łoka-sta; mn. 1. łoka-chom, 2. łoka-ste, 3. łoka-chu.

Polom. čas: jedn. 1. łokách (łoka-jach), 2. 3. łokáše atd.

Infinitiv: łoka-ti. Supinum: łoka-t.

Čin. příč. min. I.: łoka-ł; II. łoka-v.

Trp. příč. min.: łoká-n.

Čtvrtá třída.

§. 212. Slovesa čtvrté třídy jsou dvojího spůsobu, jelikož prostý kmen mají buď souhláskou, buď na *u* (*iu*) zakončený: 1. per-u, der-u,

ber-u; 2. miłu-ju, kupu-ju, poruču-ju, svlačiu-ju. Slovesa na *iu* asi od polovice 14. věku závěrné své *iu* začali přehlasovati v *i*: poruči-ji, stači-ji, boji-ji atd., kterýžto úkaz, jak se zdá, jen spisovné mluvě vlastní a nikdy výhradně nezobecnělý, brzo se přežil. V třetím desítiletí 15. věku již se čte vůbec: poručují, bojují atd.

§. 213. Vzor první. Ze sloves sem náležitých: beru, deru, peru, žeru, łhu, cpu, ssu, řvu, štvu, žvu atd., dvě, t. zváti a řváti, mají dvojí kmen praesentní zov-o, řev-o a zv-o, řv-o. V starší češtině užívalo se širšího kmene k tvoření indikativu a příčestí přítomného, pak indikativu polom. času; kmene pak kratšího k tvoření silného aoristu a druhotvarného čin. příč. přítomného.

a) Praesentní kmen: *řevo.*

Přít. č.: jedn. 1. řev-u, 2. řeve-š, 3. řeve; dv. 1. řeve-vě, 2. 3. řeve-ta; mn. 1. řeve-my, 2. řeve-te, 3. řev-ú.

Polom. č.: jedn. 1. řev-iech, 2. 3. řev-ieše atd. (ŽKlem.)

Čin. příč. přít. 1.: řev-a, řev-úci.

Trp. příč. přít.: řevo-m.

b) Praesentní kmen: *řvo.*

Aorist silný: jedn. 1. řev, 2. 3. řve; dv. 1. řve-vě, 2. 3. řve-ta; mn. 1. řvo-m. 2. řve-te, 3. řv-ú.

Čin. příč. přít. 2.: řv-a, řv-úci.

Kmen prostý: *řev, řv.*

Imperativ: jedn. 2. 3. řv-i; dv. 1. řvě-vě, 2. 3. řvě-ta; mn. 1. řvě-my, 2. 3. řv-ěte.

Infinitivní kmen: *řva.*

(Časování jako v předchozí třídě: łoka.)

§. 214. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *vlačiuje.*

Přít. č.: jedn. 1. vłačiuj-u, vłačij-i, 2. vłačiuje-š, 3. vłačiuje; dv. 1. vłačuje-vě, 2. 3. vłačiuje-ta; mn. 1. vłačiuje-my, 2. vłačiuje-te, 3. vłačiuj-ú.

Čin. příč. přít.: vłačiuj-a(ě) (vłačij-e), vłačiuj-úci.

Trp. příč. přít.: vłačiuje-m.

Prostý kmen: *vłačiu.*

Imper.: jedn. 2. 3. vłačiu-j, vłači-j; dv. 1. vłačiu-jvě, 2. 3. vłačiu-jta; mn. 1. vłačiu-jmy, 2. 3. vłačiu-jte.

Infinitivní kmen: *vlačěva.*
(Časování jako při: ľoka, řva.)

Pátá třída.

§. 215. Slovesa této třídy stojí na středokratech mezi I. rozř. 3. tř. *a.* (hověti) a II. rozř. 1. i 3. tř. (choditi, ľokati). Od těchto dělí se jmenovitě tím, že se v nich souhlásky před časovacími příponami zůstavují nerozlišené, k. p. sědiu, sědě-n, sedě-m atd. (Srov. §. 206.) V novější češtině buď přešla v indikativu a činném příčestí přít. času pod vzor choditi, v infinitivu i v příčěstích minulých pod vzor želěti, anebo docela ustoupila jednak *i*-kmenům, jednak *ě*-kmenům. Náležejí sem *a*) slovesa s infinitivním kmenem na *ia*: báju bája; vadiu vadia, sědiu sědia, chodiu chodia, věciu věcia, letiu lětia, obúziu obúzia, mrziu mrzia, slziu slzia, hrziu hrzia (hinnire), tvrziu tvrzia, sáziu sázia, hořiu hořia kúřiu kúřia, nosiu nosia, držiu držia, rážiu ráža, vzbytčiu vzbytčia (abundo), mlčiu mlčia, učiu učia, končiu končia, sľyšiu sľyšia, sľušiu sľušia, mysliu myslia, křěščiu krščia, tryščiu tryščia (patrare; což-ť sě jesť tryščaľo Paš.), voniu voňa, plniu plnia, činiu činia. *b*) slovesa s infinitivním kmenem na *ě* a praesentním kmenem buď jotovaným: zřieti, škvřieti (liquefieri, srov. škvařiti liquefacere, a srb. kvariti = kaziti), vznieti, bdieti, lpieti, chtieti, mlieti atd.; anebo tvrdým: mřieti, dřieti, vřieti, střieti, třieti atd.

§. 216. Vzor první.

Praesentní kmen: *lětiv.*

Přít. č.: jedn. 1. lět-iu, 2. lětie-š, 3. lětie; dv. 1. lětie-vě, 2. 3. lětie-ta; mn. 1. lětie-my, 2. lětie-te, 3. lět-iú.
Čin. příč. přít.: lět-ia(ě), lět-iúci.
Trp. příč. přít.: lětě-m.

Prostý kmen: *lěť.*

Imper.: jedn. 2. 3. lět-i; dv. 1. lět-ěvě, 2. 3. lět-ěta; mn. 1. lět-ěmy, 2. 3. lět-ěte.

Infinitivní kmen: *lětia.*

Aorist slabý: jedn. 1. lětě-ch (letia-ch), 2. 3. lětě; dv. 1. lětě-chově, 2. 3. lětě-sta; mn. 1. lětě-chom, 2. lětě-ste, 3. lětě-chu.
Polom. č.: jedn. 1. lětiách (lětia-jach), lětiech; 2. 3. lětiáše, lětieše; dv. 1. lětiáchově, lětiechově, 2. 3. lětiásta, lětiesta; mn. 1. lětiáchomy, lětiechom, 2. lětiáste, lětieste, 3. lětiáchu, lětiechu.
Infinitiv: lětě-ti. Supin. lěta-t.

Čin. příč. min. I.: léta-l, lětě-li; II. léta-v, lětě-vši.
Trp. příč. min.: lětá-n, lětie-ni.

§. 217. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *zřio.*

Přít. č.: jedn. 1. zř-iu, 2. zřie-š, 3. zřie; dv. 1. zřie-vě, 2. 3. zřie-ta; mn. 1. zřie-my, 2. zřie-te, 3. zř-ie (zř-iú).
Čin. příč. přít.: zř-ia(ě), zř-ieci.
Trp. příč. přít.: zřie-m (zřejm, §. 30).

Prostý kmen: *zeř*, *zř*.

Imperativ: jedn. 2. 3. zř-i; dv. 1. zř-ěvě, 2. 3. zř-ěta; mn. 1. zř-ěmy, 2. 3. zř-ěte.

Infinitivní kmen: *zřě.*

Aorist slabý: jedn. 1. zřě-ch, 2. 3. zřě; dv. 1. zřě-chově, 2. 3. zřě-sta; mn. 1. zřě-chom, 2. zřě-ste, 3. zřě-chu.
Polom. čas: jedn. 1. zřiech (zřě-jech), 2. 3. zřieše atd.
Infin.: zřie-ti. Supin.: zřě-t.
Čin. příč. min. I.: zřě-l; II. zřě-v.
Trp. příč. min.: zřě-n.

§. 218. Infin. *ě*-kmeny s tvrdým kmenem praesentním časují se co do indikativu a příčestí přítomného času dle matu (§. 200); sic jinak zcela dle zřiu.

Šestá třída.

§. 219. Slovesa této třídy, s prostým kmenem na *a*(*o*) nebo *ě*(*i*), stahují v infinitivním kmeni *oja* a *aja* v *á*, *ěja* a *ija* v *ie* č. *iá* (dle spodoby), dalším postupem v *i*: bajati (sobě sú báli na cěstě. sobě báti prázdných řěčí Huš.), bojati a stojati (v indik. a příč. přítomného času dle *i*-kmenů), vlajati, kajati, plajati, tajati; vějati, dějati, zijati, lijati, smějati, sějati, přějati, nadějati, hřějati, křějati atd.

§. 220. Vzor první.

Praesentní kmen: *vlajo.*

Přít. č.: jedn. 1. vlaj-u, 2. vlaje-š, 3. vlaje; dv. 1. vlaje-vě, 2. 3. vlaje-ta; mn. 1. vlaje-my, 2. vlaje-te, 3. vlaj-ú.
Polom. č. (mladšího tvaru): jedn. 1. vlajiech (vlaje-jech), 2. 3. vlajieše atd.

Čin. příč. přít.: vłaj-a(ě), vłaj-úci.
Trp. příč. přít.: vłaje-m.

Prostý kmen: *vła.*

Imperativ: jedn. 2. 3. vła-j; dv. 1. vła-jvě, 2. 3. vłaj-ta; mn. 1. vła-jmy, 2. 3. vła-jte.

Infinitivní kmen: *vłaja, vłá.*

Aorist slabý: jedn. 1. vłaja-ch, vłách, 2. 3. vłá; dv. 1. vłá-chově, 2. 3. vłá-sta; mn. 1. vłá-chom, 2. vłá-ste, 3. vłáchu.

Polom. čas (staršího tvaru): jedn. 1. vłajách (vłaja-jach), 2. 3. vłajáše, vłáše; atd.

Infin.: vłá-ti. Supinum: vłaja-t, vłá-t.

Čin. příč. min. I.: vłá-ł; II. vłá-v.

Trp. příč. min.: vłá-n.

§ 221. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *smějo* a prostý: *smě.*

(Časování jako při: vłajo, vła).

Infinitivní kmen: *směja — smá, směję — smię.*

Aorist slabý: jedn. 1. směja-ch, smá-ch, 2. 3. smie; dv. 1. smá-chově, 2. 3. smá-sta; mn. 1. smá-chom, 2. smie-ste, 3. smáchu (smiechu).

Infinitiv: smię-ti. Supinum: směja-t, smá-t.

Čin. příč. min. I.: smá-ł, smie-li; II. smá-v, smie-vši.

Trp. příč. min.: smá-n, smie-ni.

Rozřadí třetí.

Čtyrkmená slovesa.

§. 222. Sloves sem náležitých není než několik. Zvláštnost jejich jest, že pro aoristy a infinitiv mají kmen sesílený samohláskou, jížto v kmeni praesentním není. Úkaz tento připomíná na stupňování v staroslov. slabém aoristě staršího tvaru: cvis, čis, bas, věs, něs od kmenů cvət, čət, bod, ved, nes.

Česká pravidelná slovesa o čtyřech kmenech jsou: jdu, brdu, čtu, řku, hřbu, stvu (sv'tu), ktvu (kv'tu), spu, tku, mku, dchu s aoristovými kmeny: jido, bředo, čito, řeko, hřebo, svito, kvito, sypo, teko, meko, decho (deše).

§. 223. Praesentní kmen: *ktvo* (*kv'to*).

Přít. č.: jedn. 1. ktv-u, 2. ktve-š, 3. ktve; dv. 1. ktve-vě, 2. 3. ktve-ta; mn. 1. ktve-my, 2. ktve-te, 3. ktv-ú.

Polom. č.: jedn. 1. ktviech (ktve-jech), 2. 3. ktvieše; dv. 1. ktviechově, 2. 3. ktviesta; mn. 1. ktviechom, 2. ktvieste, 3. ktviechu.
Čin. příč. přít.: ktv-a, ktv-úci.
Trp. příč. přít.: ktvo-m.

Prostý kmen: *ktv* (*kv't*).

Imperativ: jedn. 2. 3. ktv-i; dv. 1. ktvě-vě, 2. 3. ktvě-ta; mn. 1. ktvě-my, 2. 3. ktvě-te.

Infinitivní kmen: *kvit* (zkráceně: květ, kvet).

Infinitiv: kvís-ti. Supinum: kvěs-t.
Čin. příč. min. I.: květ-ł kvet-ł; II. květ kvet, květ-ši kvet-ši.

Aoristový kmen: *kvito*.

Aorist silný: jedn. 1. květ, 2. 3. květe; dv. 1. květe-vě, 2. 3. květe-ta; mn. 1. květo-m, 2. květe-te, 3. květ-ú.
Aorist slabý: jedn. 1. kvite-ch, 2. 3. kvite; dv. 1. kvite-chově, 2. 3. kvite-sta; mn. 1. kvite-chom, 2. kvite-ste, 3. kvite-chu.
Příč. trp. min.: květe-n.

§. 224. Přít. č.: idu jdu; ideš jdeš atd.; polom. č.: idiech, jdiech, idieše jdieše atd.; čin. příč. přít.: ida jda; aor. sil.: id jid, ide jde, idevě jdevě, ideta jdeta, idom jidom, idete jdete, idú jidú jdú; aor. slabý: jidech, jide, jidechově, jidesta, jidechom, jideste, jidechu; inf.: jí-ti (od kmene ji, srov. lat. i-re); čin. příč. m.: še-ł m. šed-ł (odšedli svého dětátka Dev.R.); šed (jotováním m. chod).

§. 225. Přít. č.: brdu, čtu, řku, hřbu, stvu, spu, tku, mku, dchu.
Polom. č.: brdiech, čtiech, řčiech, hřbiech, stviech, spiech, tčiech, mčiech, dšiech.
Čin. příč. přít.: brda, čta, řka, hřba, stva, spa, tka, mka, dcha.
Trp. příč. př.: brdom, čtom, řkom, hřbom, stvom, spom, atd.
Imper.: brdi, čti, řci, hřbi, stvi, spi, tči, mči, dši.
Aor. sil.: břed, čet, řěk, hřěb, svet, sep, tek, mek, dech.
Aor. sl.: bředech, čitech, řěčech, hřěbech, svitech, sypech, tečech, mečech, dešech.
Infin.: břiesti, čísti, řieci, hřiesti, (stvieti), (sypati), téci, méci, (dchnúti).
Čin. příč. m. I.: bředł, četł, řekł, hřěbł, svetł, (sypał), tekł, mekł, dechł.
Trp. příč. m.: bředen, (čten), řečen, hřeben, sveten, (sypán), tečen, mečen, dešen.

Pětikmená slovesa.

§. 226. Pětikmená slovesa jsou: dáti, jiesti, věděti, býti. Časování jejich není osnováno na pevném pravidle, nýbrž stýkají se při něm druhdy v jednom a témž čase rozličné kmeny.

§. 227. Dáti má kmeny: *da*, *daja*, *dad*, *dadi* a *dado*.

Přít. č.: jedn. 1. dá-m (*daja*-m), 2. da-si (*dad*-ši, daz-ši), dá-š, 3. das-ť (*dad*-ť), dá; dv. 1. dá-vě (*daja*-vě), 2. 3. das-ta (*dad*-ta); mn. 1. dá-my (*daja*-my), 2. das-te (*dad*-te), 3. dad-iá, -ie (*dadi*-nt).

Polom. č. (kmen: *da*): dách (da-jach), dáše atd.; (kmen: *dado*): dadiech (dade-jech), dadiešo atd.

Aorist slabý (kmen: *da*): da-ch, da atd.; (kmen: *dado*): dade-ch, dade atd.

Imper.: (kmen: *da*): da-j, da-jvě, da-jta atd.

Infinitiv: das-ti (*dad*-ti), dá-ti (*da*-ti).

Supinum: das-t, da-t.

Příč. přít.: (km. *dado*): dad-a, dad-úci; dado-m.

Příč. min.: (km. *da*): da-ł, da-v, dá-n (da-t Al.).

§. 228. Jiesti má kmeny: *je*, *jejo* (jedio*), *jedi* (jedj), *jed*, *jedo*.

Přít. č.: jedn. 1. jie-m (*jeje*-m), 2. je-si (*jed*-ši), jie-š, 3. jes-ť (*jed*-ť), jie; dv. 1. jie-vě (*jeje*-vě), 2. 3. jes-ta (*jed*-ta); mn. 1. jie-my (*jeje*-my), 2. jes-te (*jed*-te), 3. jed-iá, -ie (*jedi*-nt). Srov. §. 30.

Polom. č. (kmen: *jedo*): jediech (jede-jech) atd.

Aorist slabý (kmen: *jedo*): jede-ch atd.; (kmen: *je*): je-ch, je atd. (sně-ch, po-je).

Imperativ (kmen: *jedj*): jedn. 2. 3. jez; dv. 1. jez-vě, 2. 3. jez-ta; mn. 1. jez-my, 2. 3. jez-te.

Infin.: jies-ti (*jed-ti*). Supin.: jas-t.

Příč. přít. (kmen: *jedo*): jed-a, jed-úci; jedo-m.

Příč. min. (kmen: *jed*): jed-ł; jed, jed-ši; (kmen: *jedo*): jede-n.

§. 229. Věděti má kmeny: *věјo* (vedjo), *vědi* (vědj), *vědě*, *věd*, *vědo*.

Přít. č.: jedn. 1. vie-m (*věje*-m), 2. vě-si (*věd*-ši), vie-š, 3. věs-ť (*věd*-ť), vie; dv. 1. vie-vě (*věje*-vě), 2. 3. vě-sta (*věd*-ta), vie-ta; mn. 1. vie-my (*věje*-my), 2. věs-te (*věd*-te), vie-te, 3. věd-iá, -ie (*vědi*-nt).

Přít. č. media (jediný to zbytek rodu tohoto v jazyku slovanském): jedn. 1. vědě, vědi (§. 231).

---

*) Příčinou vzniku kmene *jejo* z *jedjo*, *věјo* z *vědjo* třeba ukázati k. p. k jménu Bohačadja, jenž l. 1205 přichází ve formě Bogačeje a v NPodl. ve formě: Bogačaja. Srov. též: dětel a jetel, Jevíčko a Děvičky (13. v.), Jetřich a Dietrich atd.

Polom. č. (km. *vědo*): vědiech (věde-jech) atd.

Aorist slabý (km. *vědě*): vědě-ch atd.

Imper. (kmen: *vědj*): jedn. 2. 3. věz; dv. 1. věz-vě, 2. 3. věz-ta; mn. 1. věz-my, 2. 3. věz-te.

Infin.: vies-ti (*věd*-ti: jáz chciu zviesti RK.) a vědě-ti.

Supin.: věs-t, vědě-t.

Příč. přít. (km. *vědo*): věd-a, věd-úci; vědo-m.

Příč. min. (km. *vědě*): vědě-ł; vědě-v; vědě-n; (km. *věd*): věs-t (vzkazuje jim tu řeč věstú. věz to věstě Al. jakž jesť všady zvěsto EZ. stezky jsú mu zvěsty Smrtd.).

§. 230. Sloveso býti časuje se na základě kmenův: *jes*, *bě*, *by*, *buď*, *budo*.

a) Kmen: *jes*. Přít. č.: jedn. 1. jes-um Ev., jes-m, jsem, sem, 2. je-si (jes-ši), jsi, si, 3. jes-ti, jes-ť, je; dv. 1. jes-vě, svě, 2. 3. jes-ta, sta; mn. 1. jes-my, jsmy, smy, 2. jes-te, jste, ste, 3. (jes-ú), jsú, sú.

Čin. příč. přít.: js-a, js-úci.

b) Kmen: *bě*. Aorist slabý: jedn. 1. bě-ch, 2. 3. bě atd.

Polom. č.: jedn. 1. bě-jech, biech, 2. 3. bě-ješe, bieše; dv. 1. bě-jechově, biechvě, 2. 3. bě-jesta, biesta; mn. 1. bě-jechomy, biechom, biechme, 2. bě-jeste, bieste, 3. bě-jechu, biechu.

c) Kmen: *by*. Aorist slabý: jedn. 1. by-ch, 2. by-si, by, 3. by; dv. 1. by-chvě, 2. 3. by-sta; mn. 1. by-chomy, bychom, 2. by-ste, 3. bychu.

Infin.: bý-ti. Supin.: by-t.

Čin. příč. min. I.; by-ł; II. by-v.

d) Kmen: *budo*. Přít. č.: jedn. 1. bud-u, 2. bude-š, 3. bude; dv. 1. bude-vě, 2. 3. bude-ta; mn. 1. bude-my, 2. bude-te, 3. bud-ú.

Polom. č.: budiech (bude-jech), budieše atd.

Aorist silný: jedn. 1. bud, 2. 3. bude; dv. 1. bude-vě, 2. 3. bude-ta; mn. 1. budo-m, 2. bude-te, 3. bud-ú.

Příč. přít.: bud-a, bud-úci; min.: bude-n (město dobudeno bude Mill.).

e) Kmen: *buď*. Imperativ: jedn. bud-i; dv. 1. bud-ěvě, buďvě. 2. 3. buděta, buďta; mn. 1. bud-ěmy, buďmy, 2. 3. bud-ěte, buďte.

§. 231. Posléze připomenouti sluší tvary kusé:

a) čiúš, čúš, číš jest 2. os. přít. č. slovesa čiuti (ve smyslu slyšení) m. čiuje-š: čiúš o jednom rozě kozłu. Bessus, čiúš-to, s Narbazonem Al. syn tvój od tří lět, čiúš, třidcátého JMl. ten, čiúš, jenž na sě nepomní. to-čiúš to o tom dni súdném EZ. číš o Prokopovi. To-čiúš přešlo v točíš, točíž. Nynější totiž pochodí od toť-již: aby mu je tam někde zjednał, to již 200 kop. Vil. z Pern.

b) věď, veď m. vědi (§. 229): vědi, ž' tvá moc všěcko móže

LAnn. veď, přijde-ť ten deň Pass. ona jesť, veď, była mé vše utěšenie Tkadl. Tak se užívá i vědě: jáz, vědě, vzpychli(u) v Hospodinu (ego vero). a'ni ti sú, vědě, obsědli zemiu ŽW.

c) praj m. praj-ú (dicunt) nevyskýtá se leč až v 15. věku.

Obecné poznámky.

§. 232. Slovesa I. 1. a II. 6. na *i* a *ija* (*ěja*) přebíhají co do časování druhdy pode vzor hověti. Tak zajisté čteme: liem, lieš, lie atd., hniem, piem, přiem (přiju, contestor), biem, diem, atd.

Dotčená slovesa i mezi sebou zhusta přeskakují: lí-ti a lija-ti č. lieti, die-ti a děja-ti, sé-ti a seja-ti a pod.

Slovesa I. 1. a II. 6. na *a* přecházívají pode vzor úfati: znám a znaju, tbám a tbaju, tkám a tkaju, ne-chám a ne-chaju, přám a přaju, zrám a zraju.

O přecházení jiných sloves viz §§. 198, 205, 208, 210 a 215.

Některá ta slovesa mají formy i na *a* i na *ě*, jako k. p. zda-ju a zdě-ju (videor, somnio): tak sě mi zděje. zdieše mi sě v tej hodině. zdie mi se v noční hodinu. však sě jemu nic to nezdí (zděje, zdie) Al. zdějí sě jim dvorná Des. — to-ť sě mi jesť ve sně zdáło Al.

§. 233. Vůbec je přecházení sloves od jednoho vzoru pode druhý v staré češtině dosti obecným, a tak veliká jest ohebnost sloves staročeských, že druhdy do všech skoro tříd prvních dvou rozřadí se rozcházejí, k. p. křiku, křičěju, křikaju, křičiu, křiknu, křikuju, křičiuju; žhnu (žžieti), žhu (žieci), žehnu (žehnúti), žéhaju a pod. Vedle hořiu, hrziu, rušiu čteme hořěju, hrzěju, rušěju. Vedle kážiu a kázaju vyskýtá se kaziu (zbožný-ť sě kazí hubeným Des.) Vedle spiu, spiúci čteme spím, spieci, vedle buřiúci čteme buřieci atd.

Druhdy se jedno a též sloveso v největší blízkosti brzo tak brzo onak časuje: Tak ve zpěvu o boji s Karlem Vel.: tamo dobúří pomsta, vietr búří, vojsky búřie a hned vedle toho: buřiúcie nebe, búřiúciu řěku, kdežto v Čestm.: buřiecie kłády. V rkp. Zel.: vadíta vedle: rozvaděm, rozvaděn.

Tvoření slov.

(Z nauky o tvoření slov položeny sem jen takové kusy, kterými se rázněji poznačuje rozdíl staré od novověké češtiny).

A. Jména podstatná.

§. 234. Jména podstatná s příponou *-h* a *-ha*, ježto s předchozím *z* přešla později v *-sk*, *-ska*, *-štka*, řidčeji v *zd* a *žd*; druhdy *h* prostě odpadlo anebo se přesmyklo: mezh (mezek), mozh (mozek), březh (roz-břesk), łuzh (łusk, srov. łúskati se stsl. luzgati), pazh (paz, paždí), bezh (bez, chebz, chrv. bazg), ozh (ozd, hvozd v pivováře a osk v oskominy — łaskominy i v osadním Oskobrhy), vizh (hvižď, hluchý ořech, srov. rus. vizg, vizžu), drozh (drozd, pol. drozg); dřiezha (třieska, stsl. dręzga, les), rozha (róštka), dłazha (dłaska, tlieštka), miezha (mízka, míza), lemězha (leměz = trám), drozha (troska, srb. druzgati), hromazha (hromazditi).

V některých případech *h* se zaměnilo s *j*, a naopak: oměj (aconitum, pol. omęg), klij (klih). Srov. §. 82.

§. 235. Přípona *-ěz* (sourodná s něm. *-ing* a litevským *-ingas*): vítěz (withing), kněz (stsl. kъnęzь, n. kuning, lit. kuningas), peniez (pfenning), vřětěz (pol. wrzeciądz), robotěz, vrtověz (houžev), Slěz (Siling), leměz, Jatvěz (Jazyg), Střítěz (v osadním Střítěž).

§. 236. Přípony *-ec* mnohem častěji, nežli nyní, užíváno: družec, milec, tvořec, pasec, ostnec, hłasec, dubec, telec; osobní: Komolec, Ładec, Holec, atd. osadní: Topělec, Babinec, Dobřikovec. Zvláště znamenati sluší jména, kde před *-ec* předchází *-dř* anebo *tř*: mudřec, bratřec, łotřec, chytřec, chrabřec, ve kterých v pádech nepřímých *r* zůstává neslabičným: mudrcě, bratrci, łotrcěm, chytrciech; pak: jhřec — jhercě, jehnec — jehencě, bochnec, pecnec atd. Podobně *-ček*: starček — starečka, mładenček, hrnček, rubček, kopček, palček; nehtek atd.

§. 237. Podobně i přípona středního rodu *-cě* obvyklejší je staré nežli nové češtině: okencě, płátencě, sukencě, vincě. Též žen. rodu: žizncě, myslcě, piesncě.

§. 238. Přípona *-enec* byla k naznačování mlaďat až do polovice 14. věku daleko obyčejnější nežli *-ě*, *-ěte*: ptenec, ptačenec, štěnec, ježenec, kozlenec, oslenec, vlčenec, hołubenec, lišenec, mładenec (mládě, dítě) atd. Nicméně od pradávna vždy: hřiebě, dietě. (§. 140).

§. 239. I přípony *-icě* (ženského, tytýž mužského a středního rodu) užíváno hustěji nežli nyní: vdovicě, bratřicě, własticě, zemicě, chudinicě; panošicě; oděnicě (k mému oděnici Des.); osobní: Baticě, Bratřicě, Budicě, Črnicě, Milicě. Sem náležejí jména řek a osad, ježto po řekách jsou prozvány: Bystřicě, Trstěnicě, Lužnicě, Słúpnicě.

§. 240. Přípona otečná mužská: *-ic ovic*: kněžic, Buz-ic a Buzo-v-ic (Buz, Buzek, od něhož Buzčěhrad, Buštěhrad), Mnětici (Mnata), Stadici (Stad), Izvěstovici (Izvěst, Zvěst), Rakusici (Rako-us, Rakús), Žěliděd ici (Žěliděd), Malějovici (Malěj), Jažlovici (Jažěl, Jagaiłło), Kajiševici (Kajich), Kocelovici (Kocel). Ženská: *-na*, *-ovna*: kněžna, Svatochna, Radochna, Mysłna, Střězna, Ratna, Jarosłavna, Václavovna, ciesařovna, králěvna, Kubłajevna (dcera knížete, Svatochova, Mysłova, Střězova č. Střěziborova atd.).

§. 241. Přípona *-ň*: bázň, otržň, tieskň, trýzň, žízň, přiezň, kázň, piesň, kdež *ň* neslabično; nicméně: oheň.

§. 242. Přípona *-ně*: plzně RZ. vodně ŽKl. povodně RK. Viedně (že-ť jie nejmá Viedně ni Praha) Mst. sukně LPr.

§. 243. Přípona *-ěnín*, mn. *-ianie*, *-ěnie* (§. 39): měščěnín, Mýtěnín, Chrudiměnín, Poličěnín, Říměnín, Hřečěnín; Slazanie, Slězěnie, Otočěnie, Zamłyněnie, Vrbičěnie, Olešničěnie, Milžěnie, Milčěnie, Děčěnie.

§. 244. Přípona *-yni*, *-yně*: Čechyni, bohyni, rekyni, hospodyni; zvláštně v jmenech osadních: Boharyně (Bohárna), Ruzyně (Rusíň), Tuchyně (Tuchyn), Rtyně (Hertín), Nesuchyně, Ołtyně, Reksyně, Vełyně, Cetyně, ježto odvozeny jsou od jmen osobních: Bohar, Rúz, Tuch, Ret, Nesuch, Ołta, Reksa, Veła, Ceta.

§. 245. Jiné přípony osadních jmen jednotných jsou: *-iv*: Veliv, Třebiv, Želivo; *-ev*: Hořatev, Dobřev; *-vl(e)*: Vidovle, Litovl, Třebovl; *-ščě*: Uročiščě, Hradiščě. Největší počet osadních jednotných jsou přídavná osvojovací. (§§. 256—8.)

§. 246. Kromě množných osadních, dle §§. 240 a 243 utvořených, četná jsou jiná, ježto prvotně byla jmény obecnými, naznačujícími zaměstnání, přezývky, povahy, rod a pod.: Kovaři, Vinaři, Mydłovaři, Dehtaři, Mohylníci, Kładorubi, Pnětłuci, Pěkotłuci, Koněprusi (broditelé koní); Soběhřibi, Soběbřiuši, Nemytci, Přestavlci (jenž přestali býti vlkodlaky), Naševrci (na sebe vrkající), Neosvěteli (nynější Nůsle u Prahy); Konojedi, Kozojedi, Korohłodi, Mlěkosrbi (střebající mléko), Hołohłavi; Nebovidi, Podě-úsi, Podě-bradi; Všechłapi, Všetati (všickni zloději); Motoli, Dúdlěbi, Srbi, Chrvati, Lěmuzi, Něhuši, Zdici (Ždikové).

§. 247. Osobních jmen přípony vůbec totožné jsou s příponami jmen obecných, jelikož obojí prvotně významem nikterak se nelišily. Prodlením času nicméně některé přípony po výtce jmenům osobním zůstaly vlastní.

-aj a *-ěj*: pošivaj (pošivač), rataj, milěj (milec); Malěj, Božěj, Vłastěj, Uněj, Horažděj, Přísněj, Raděj, Žělěj, Pořěj, Bratřěj.

-ava: Dobrava, Hodava, Žiznava, Mładava, Svatava. Srovnej touž příponu při jmenech řek: Vltava, Sázava, Oskava.

-m: Błažim, Brazdim, Chrudim, Kúřim, Vidim, Vadim, Łúčim,

Siřem, Sezema, Sutom, Neutom, Zavlekom, Rakom, Nahorám. Všecka jména tato jsou trpná příčestí přít. času.

-an, *-ana*: Bojan, Čakan, Radovan, Ždan, Kochan, Dobran, Křižana, Čekana, Květana, — většinou trpná příčestí min. času.

-on, *-ona*; později *-oň*, *onia(ě)*: Bratron, Sestron, Brzon, Třebon, Mimon, Svaton, Pravona, Miłona; Hněvoň, Výhoň, Věstoň, Květonia, Kvasonia (t. j. Hněvonův syn, Kvasonova dcera).

-un, *-una*: Bohun, Miłun, Perun, Radun, Maruna, Bohuna.

-ěn, *-ěna*: Vracěn, Odolěn, Krščěn, Kvasěn, Dušěn, Dobřěn, Sestřěna, Bratřěna, Krasěna, Modlěna, Soběna, — většinou též trpná příčestí min. času.

-ák, *-ek*, *-ík*, *-ok*: Hosták, Łsták; Bołek, Častek, Držek, Liutek, Pałek, Mysłek; batík (batiek, brach), Božík, Zdik, Sobík, Těšík, Słavník; Mysłok, Divok.

-ka: Bělka, Črnka, Ładka, Vlčenka, Nedělka, Sobotka, Zorka.

-ut, *-uta*: Błahut, Lichut, Borut, Střěłut; Bohuta, Bořiuta.

-ăta: Hrozňata, Žizňata, Vrbata, Třebata, Žablata, Chłumata, Nešťata, Ostřata, Zrňata, Oslata, Těťata, Hořata. Přípony *-ut* (ąt) a *-ata* (ęta) nejsou než tvrdé druhotvary činných příčestí přít. času: pera perúci — Perut; hoře hořieci — Hořata.

-ota: Radota, Miłota, Mładota.

-šě (*šia*), *-š*: panošě, junošě, Hrabišě, Zavišě, Vratišě, Bohušě, Bratrušě, Jatrušě, Liubušě, Mokošě, Svojišě; Dědoš, Dobroš, Svatoš, Srpoš, Ruboš, Małúš, Radúš.

-sa: Hněvsa, Hłavsa, Tłuksa, Třěbsa, Vlksa.

-ch, *-cha*: Kajich, Dětoch, Dobřech, Miłuch, Mysłoch, Božech, Ostřech; Bratrucha, Petrucha, Milicha, Vojicha, Božecha. *-ch*, *-cha* jest druhotvar přípony *-š*, *-šě* (§. 65).

§. 248. Veliká část jmen osobních mužských utvořena tím, že k jménu obecnímu přistavena přípona *-a*: hněv — Hněva, radosť — Radosta, bolesť — Bolesta, hosť — Hosta, podiv — Podiva, ot — Ota Otva, Vełes — Vełesa Vełechva (§. 17), anebo že závěrná měkká souhláska otvrzena: mysl — Mysł, Přemysł, hosť — Host, Bolěhost, radosť — Radost, žízň — Žizn, Sěmižizn.

§. 249. Souborná jména tvoří se trojím činem:

a) jotováním kmene: bratř, kněž, nestateč, obuv, postať. Podobně tvoří se jména významu odtažitého: byť, liuť, odol, rozpač, rozkłaď, roveň atd., jichž nejdrahněji v LKat.

b) příponou *-ija*, *-ie*: bratřija — bratřie, kněžija — kněžie.

c) příponou *-ije(o)*, *-ie*: sčědie (čado), roždie (rozha), sitie, rokytie, dubie, březie, bučie, trstie, pněvie, třie (trias), čtyřie (tetras).

§. 250. Četná jména podstatná vyskýtají se ve dvojím tvaru, v tvrdém i v měkkém: zvěr i zvěř, sbor i sboř, tvar i tvař, věhłasa, věhłas(a) i věhłaś(i), san i saň, lěs(a) i lěś(i), hrob(a) i hrob(i), čas(a) i čaś(i), pařez(a) i pařěź(i), žiužel i žiužała, krása i krásia.

Sem náležejí též dvojtvary: miłosť a miłoščě, radosť a radoščě.

§. 251. S předložkami skládají se jména podstatná dvojím -činem, jelikož jednak jméno nezměněno zůstává, jednak další příponu přibírá. Prvního rázu jsou: vtip (tiepati, s-tiepati = štípati), rozpak, pokoj, otvor; druhého: posoka, poprava, poslěda, zátoň, pověsť, výpověď, osudie, orudie atd. Osobní i osadní: Bezděd, Bezděk, Záboj, Příbor, Přerov, Zábřeh.

Taktéž se záporným *ne*: nežit, nemłuvně, neposeda, nestyda; Nečsta, Nebraha, Nemír, Neužír, Neutom, Nemysł.

§. 252. Poměr prostorový, druhdy i dobový, naznačuje se výrazy složenými druhým činem, t. s příponou *-ija*, *-ie*: podłúbie, povětřie, zajutřie, úžlěbie, zástolie, zádomie, zápětie (za patú), załabie, zámořie, náměstie, návsie, rozhranie, súmezie, súhradie (společný plot), súkromie (spolu skrytě), úměstie; bezživotie, bezpravie, bezpokojie. Sem náležejí též: podkancleřie, podkonie, podbiskupie atd., pak połúlětie, połúnočie, meziúřěčie, mezimostie. Dáleji názvy osadní: Nizbořie, Obřiezstvie (okolí břehu), Opolie, Podolie, Podbořie, Předkłášteřie, Súbořie, Úsobie, Vendolie, Zatýnie, Zářěčie. Nyní namnoze přípona umleta: súpeřie — súpeř, Meziřiečie — Mezříč, Záhradie — Záhrad̕, zádušie — záduš atd.

§. 253. Jména podstatná, povstalá složením podstatného co druhého člena s podstatným, přídavným, zájmenem neb číslovkou co členem předním: kołovrat, vojevoda, zeměžłuč, kožěłuh, světłonošie, pěsnotvořec, světopłozie, Vłasłavobojcě; lichomłuv, živočiuch, běłboh, črnoboh, běłpuch, złatozvon, lichoplěs, błahodobie, błahozvučie, velesłavie, svémysl, svéhłavosť (svojemysl, svojehłavost); všehrd; třienožie, čtverohranáč.

Nejčetnější složeniny jsou v jmenech osobních, kdež první člen namnoze zachovává i prvotní pád svůj, k. p. jd. *N.* Bohdał, Bohdan, Mojmír, Svéčest (svoječesť); *G.* Domasłav, Domamír, Daliamír, Bohačědě; *D.* Poliurad, Voděrad, Bohutěch, Bohusłav, Bratumił, Bohuvólě, Sěmimysł, Sěmižizn, Hostirad, Soběsłav; *A.* Všesłav; *L.* Bozětěch; mn. *G.* Stransłava, Vojtěch, Vojmír, Hostmił; *I.* Liudmibora. Pozdější dobou místo přípony pádové zobecněla na mnoze hláska *o* nebo *i*: Bohosłav, Bratromił, Sěmomysł, Dalimił.

Přídavná tvrdá co přední člen pojí se s členem druhým hláskou *o*: Jarohněv, Liutochlěb, Liutohněv, Dłuhovoj, Samorod, Svatosłav, Kru-

tovoj atd. Přídavná měkká pojí se hláskou *ě*: Velěsłav, Velěmił, Brzětěch. Příslovce zůstávají nezměněna: Viacěsłav, Viecěmił, Vyšěsłav, Zděsłav.

Tvary, jako: Bělěhrad, Velěhrad, Cářihrad a pod. jsou rázu pozdnějšího. Prvotně se v nich oba členy skloňovaly: Běłhrad, Běłahrada, Běłuhradu, Běłěhradě.

§. 254. Slovesa, jsouc přední částí složeného jména, obecně mají tvar kmene infinitivního: k. p. čie-ti (čę): Načěpłuk, Načěrat, Počěděł; jie-ti (ję): Zajakuři; tie-ti (tę): Stagłav, Utěchvost; brá-ti: Zbramír, Zbrasłav; chotě-ti: Chotěsłav, Chotěbor; bolě-ti: Bolěmír, Bolěsłav, Bolěłut; bý-ti: Zbysłav, Přibysłav; bí-ti: Pobikozli, Bivoj; chvati-ti: Chvatirubi; hubi-ti: hubi-len; kazi-ti: kazi-svět, Kazimír; měti-ti, Měti-kał; múti-ti: Mutimír; kali-ti: Kalivoda atd.

§. 255. Osobní jména složená vůbec jsou prvotnější, nesložená pak od nich odvozena; k. p. Jaroslav je základní název, od něhož odmítnutím druhého člena a přibráním k přednímu členu přípon v §. 247 dotčených odvozeny jsou tvary: Jaroš, Jařěj, Jařen, Jarun, Jarek, Jařík a pod.

B. Jména přídavná.

§. 256. V starém jazyku z přídavných osvojovacích nejobecnější byla ta, ježto povstala připojením ku kmeni podstatnému zájmene *i*, *ja*, *je*: Ołomut — Ołomuc (hrad), Lichut — Lichucia (ves), Błahut — Błahucě (polě). Jednotná jména osadní, na měkké nebo rozlišné hlásky zakončená, v podstatě své vůbec jsou takovými přídavnými, při nichž vždy přimysliti sluší: hrad, dvůr a p.: Přemyšl (Přemyslův hrad), Knoviz (Pňovidův dvůr), Svéraz (Svéradův dvůr), Plzeň (Plznův hrad), Chrudim (Chrudimův hrad), Bolěsłav (Bolesłavův hrad), Hospřiz (Hostipřidův dvůr), Hostúň, Hostivař, Hudeč, Choceň, Choteč, Liubaň, Liutomyšl, Liubeň, Liuteň, Maleš, Mečěžíř, Třeboň, Ješiutboř atd.

§. 257. Přisvojovací na *-óv*, *-ova*, *-ovo* poměrně později dosáhla nynější své rozšířenosti. Viděti to zvláště při jmenech osadních na *-ov*, která dokazatelně jsou původu mladšího, nežli tvary, v předešlém §. uvedené: Kniuřěv (Knířův dvorec), Modlibohov, Mładějov, Malějov, Nepłachov.

§. 258. Od jmen, na *a* a *ia* (*ě*) zakončených, odvozováno přisvojovací venkoncem příponou *-in*, *-ina*, *-ino*: palma — palmin, pastucha — pastušin, atd. Osadní jména na *-in* jsou v podstatě své přídavnými tohoto rázu: Ostřětín (Ostřatův dvůr), Słavětín (Slavatův hrad), Hospozín, Hradenín, Jitčín, Komonín, Kojetín, Křivošín, Otvín, Liubín,

Liubošín, Liutětín, Žirotín, Radotín, Mravín, Nořín, Kosořín, Velechvín, Živonín*).

§. 259. Přípony *-ský* užíváno od starých Čechův v případech, kde nyní jiné přípony místo mají: lěsský (lesní), polský (polní), rolský (rolní), obrazský, jestojský (skutečný), člověčský, veličský (srdcě veličsky zažeháše ŽKr.), tělesský, pesský.

§. 260. Příponu *-ný* nalezáme v staré češtině ve slovech, kde nyní buď *-ý* nebo jiná přípona obvykla: liutný, krutný, jarný, tvrdný, mladný, chlapný, otný.

§. 261. Přípony přídavných, staré češtině zvláštní: *-ivný*: vojivný; *-itký*: militký, malitký, novitký; *-ují*: hodují (přiměrný, příhodný); *-ichný*: malichný, mladichný; *-ajný*: hostajný (hostomilý).

Přípony *-vý*, *-ivý* v neobyčejném nyní složení: střězvý; žiezivý, obsěživý, plápolivý, hadlivý, chodlivý, trpědlivý, spasilivý.

§. 262. Přípona *-rý*: dobrý (z-dobiti), chytrý (prvotně ve smyslu: kvapný, chytiti = kvapiti, srb.), štědrý (štěditi), chrabrý (chrabiti, strabiti = zotaviti, kdež se *t* zdá býti vsuvkou), kyprý (kypěti), bodrý (buditi), mokrý (močiti), přiekrý (přiečiti), ostrý (ost, oset, osten), múdrý (stsl. mądrъ, srov. stněm. muntar a lit. mundras), bystrý (zdá se býti druhotvar slova: ostrý).

§. 263. Přídavná složená s předložkami: bezduchý, bezmozhý, bezhlavý, nebohý, svéhlavý; posošný, útajný, únosný, poručný, probytečný. Zvláštnost staré češtiny jsou přídavná s předponou *na-*: nadivno vám sluchu RK. činieše nasilně vážně. by nasilně vesela LKat. kak nadivné jesť jmě tvé ŽKl. nadobný mladenček ŽKr.

§. 264. Přídavná složená

a) z dvou přídavných: lhostajný, lěpotvorný, jarobujný, vysokorostlý, velěbystrý, velěslavný, šedošerý, široširý.

b) z podstatného a přídavného: zlatopieský, střiebropěný, hlasonosný, hrózonosný, siehodlúhý, masožravý, blahodějný.

§. 265. Komparativ tvoří se trojím činem:

a) zájmennou příponou *-í*, *-iá*, *-ie* od přídavných tvrdě zakončených: krútí, krútiá, krútie; liúbí, liúbiá, liúbie; niží, bliží, tiší, snází, mlází, dráží, bláží, jáří, chúzí, méní, liepí, prúzí, výší, hlúbí, přiezí (před), čieští (častý);

b) příponou *-ějí*, *-ějiá(ie)*, *-ějie*: jářějí, jářějiá, jářejie; hlúbějí, hlúbějiá, hlúbějie; liútějí, slázějí, snázějí, poslednějí, silnějí, střiezvějí.

V obou těchto případech se u dvouslabičných přídavných krátká samohláska přední slabiky, ač je-li tato otevřena, zdlužuje (§. 45).

---

*) Zdloužení hlásky *i* v příponě osadních jmen na *-in* je čistě fonetické.

c) příponou *-ší* č. *-ější*: mlazší č. mlajší, slazší č. slajší, snazší, dražší, dražější, jařější, kratší, hlubší, řědší.

V případě tomto se dlouhá samohláska první slabiky krátí.

Příslovce: nížě, průzě (prudký), snázě, hlúbě, błázě, čieščě (čieště), posliezě, radije č. raděje, prvě atd. jsou nom. komparativy stř. rodu.

§. 266. Superlativ tvoří se představením předpony *naj-* před komparativ: najníží, najnížější, najnižší. Předpona *naj-* není než dvojný genitiv n a j ú, i znamená tedy n a j n í ž í tolik co: n á s d v o u n i ž š í. N a j ú přešlo v n a j právě jako k. j. z a j u v zajutra, zajutřie v z a j: zajtra, zajtřie.

Druhdy se *naj-* předkládá i positivu, ač jestli tento smysl superlativu bytně v sobě tají: najprvní, najprvo, najvrchní, najposlědní.

Jiné tvary superlativu jsou: p ř ě zmilitký, p ř ě drahý, v š ě strašivo, v š ě tichúnko.

C. Číslovky a slovesa.

§. 267. Postup, jakým se vytvořili číslovky a s jakým se při slovesech potkáváme v staré češtině, s dostatek naznačen jest v tvarosloví.

D. Příslovce.

§. 268. Příslovce vůbec nejsou než znehybělé tvary jmen a sloves.

Jmenného původu jsou: nálichem, náliš, přieliš (l i c h); paky, pak, opak (p a k ý = zlý, převrácený); opěti, opěť, zpěť, zpátky (p a t a); na přěky, přěk, přieč, pryč (p ř i e k, příkrý, přičiti); lě, a-lě, s čímž souvisí i: na-li, na-li-ť (l ě-živ = sotva živ); sotva, sotně (s o t n ý); v střieciu, vstřiec (střiecia, stsl. sъręšta = potkání); lzě (*L*. od l e h, lehký), vělě, vělím, vělími, velmě, vel'mi (v ě l í); záhé, zážě (záhý = časný), zázě (zad); jednož, jedinéž (subito), jedinú (semel); v ješiut (j e š i t n ý); vzhóru (v z-h o r u); dołov' (k d o ł o v i); i n h e d (na jeden hod, h e d srov. s hez-ký m. hodký); m a n i ú (*I*. od: mania, srov. na-manúti); jednak, obak, obaké; mnozě (*L*.); lehky, náhły, v kvapky; pozdě hodě (*L*.); nynie (stało sě nynie noci JMl.) atd.

§. 269. Příslovce zájmenná: d n e s (d'ne-s §. 35); n o c-s i u, noc-si, noc-ci (hac nocte); j u t r o-s, v e č e r o-s, l ě t o-s (hoc mane, hac vespera, hoc anno); v e ť č a s (illico); v-n i ú ž (sicut) t. j. v níž míru, v kterou míru; m e z i t o j ú (t. dobú); v t a d o b a (tunc); d o n í ž, donied-že, doniúž, doněvadž (donec) t. j. do niež doby; a s i, asia, as'a (§. 154); a'n d e (a onde); p o n ě (quasi) t. j. po ně, po které; u-ž e, j u-ž e, jamo (kam), j a d y, j a d y-ž e (kady) o t n i u d, o t ň a d-ž e, i d ě-ž e; s a d a, s ě d ě, s e ď, s d ě (zde), v e s d ě, o t-s a m, o t s a d; t a d a, ł e d ě,

teď, ted, tehdy, tak (hned); kehda, kda, kehdy, kdy, kdě; něterdy, některdy; všamo, vešda, všegda atd.

§. 270. Příslovce slovesná: hormo, lětmo, mimo, skočmo, valmo, darmo, okročmo m. hořimo, lětimo, mijimo atd. Taktéž: kromě (*L.* ot: krom = kryjem); łap (maní, imper. od łapiti).

E. Předložky.

§. 271. Zvláštní staré češtině předložky jsou: iz (ze); vz, vze (vz-chłumek, vze skału, vz hotově. Al.); dlě (*L.* jmene deł, srov.: na dlech u Jošta z Rožmberka), jenž se vždy klade za jméno: sebe-dlě, dceřě-dlě, rozenia-dlě; podobně se váže druhdy i miesto: budeš Jana mne-miesto sobě za syna jmieti. Paš.; meziu (vlastně meziú, t. dvojný *L.* jména mezě, rovněž jako połú); utr (též *L.* m. utri, stsl. ątri, srov. lat. inter); přě (pro): ničě neby prosto přě pohany, jeden přě druhého RK. (srov. staropolské przc: prze Pana Boga, a české pro-stonárodní: přebůh! ach bože přebože!); kołkoł chłuma, pokraj násep, vrch łba atd.

F. Spojky.

§. 272. ač (a-čě), čě (co), čěmu, či; ať (a ti); ježe, jež, žež, ež, že; leč (lě-čě); proněž, pro čěž; poněvadž, doněvadž; ne-že (než); né (nisi), né-brž, ale-brž, a-brž (brží); za (zda-li); nech (ne-chati, ne-chajati = nedbati); jeli-že, toli-že, atd.

G. Mezislovce.

§. 273. á; é, éti, éť; hé, hej, hoj; aj, ajta, ajhle, aj toť, aj zři; hyn (tamto); vet (en); se (ecce); uh; ova; haha; hyjá; i.

Skladna.

(Ze skladny položeno sem, nešetříc při tom určité soustavy, jen takové kusy, kterými se stará od nové češtiny více méně rozchází, anebo které v staré češtině zvláštním spůsobem vynikají.)

§. 274. K určitějšímu naznačení prostoru nebo doby užíváno výrazův, dle §. 252 složených: Věhłasno to v súkromí młuviti. Na podchłumí v šíř sě rozstúpichu RK. Přinesł sem tuto másť z zámořie Mst. Łúbie sklenuté u předdomí. Słuncě vycházie z záhořie KTr. V bezbydlí tohoto světa Št. Pod bezděčí jemu kázachu kříž nésti Pass. Třětí nevěra, jež hospodu zradí na bezživotie KPR.

§. 275. Na obrat zase klade se určení místa prostě pádem předložkovým mezi přídavné a podstatné: Hłasem v lěsě hłučným RK. Jiné na polích kvietie KTr.

§. 276. Aby se význam sesílil, klade se k podstatnému druhé podstatné téhož kořene ale jiného tvaru, anebo přídavné téhož kořene, anebo se jméno opětuje a příslovce zdvojuje s připojením částice *ž* k druhému slovci, někdy i k oběma: Duše dušicě. Dobec dub. Síła silná. Krutá krutosť. Přemnoha množstvie RK. Hubenče hubený Sał. Hřiešná hřiešnicě! Błáznivá błáznicě GRm. Pravda pravá. Malitká małosť. Div divný, divúcí LKat. Nebesa nebeská Bibl. — V šíř a v šíř. V zad v zad! Beneš Beneš v předu jde. Ráz ráz. Koł koł. Vělě vělě. Blížě blíž RK. Horším horšímž sě peka EZ. Hłúbe hłúbež, výše výšež Št. Horkosť přirozená viecěž viecěž roste EM.

§. 277. Podobného účele jest palillogie básnická: Dołóv lěsem, lěsem dłúhopustým. Sedě dłúho a dłúho sě mútě. Kyticě płyje, kyticě vonná. V siemže miestě, v siemže krocě słuncě RK. Navrať sě navrať. Retky, jeho retky PŠal. Budu vyprávěti, proč sě mu rušenie stało, proč ti sě to všě udało Al. Aj Vletavo čě mútíši vodu, čě mútíši vodu strěbropěnú? RZ. (Rozšířením-se skládaní rýmovaného palillogie, jedna z nejkrásnějších ozdob básnictví národního, vymizela, nemohouc se ovšem vedle rýmu udržeti.)

§. 278. Zvláštní tvar pałiłłogie jest, když se slovo ve druhé větě klade činným příčestím minulým: Čemu s' raně rozkvetła, rozkvetavši pomrzła, pomrzavši usvědła, usvěděvši opadła RK. Již ptáčkové vzhóru vstali, vzhóru vstavše zazpievali, zazpievavše přěč lěťali PTřeb.

Příbuzného rázu jest užívání čin. příčestí minulého, aby se postup děje naznačil, jako k. p. Věz, že-ť sě čas blíží k tomu: hodovavše jíti domu, jedše dáti mísu druhú EZ.

§. 279. Poměr vzájemnosti vyjadřuje se opakováním slova, kterýmž předmět naznačen: Ot mužě k mužiu, ot silna k silnu. Dub protiv

dubu. Vlna za vlnú sě válě. Kyje nad kyje, kopie nad kopie RK. Deň za dněm. Druh druhu. Druh s druhem Al. Zlý sě se zlým brzo spřieže, rovný k rovnému sě tieže EZ. Zlob sě zlobí obrátí Mst. Súsěd súsědu ukradl krávu Sat. A když mužie kam jdiechu, dievky dievkám pronosichu. I bra' sě lěsem do lěsa Dal. Deň za dněm a lěto za lětem. Doba doby hledá. Svoj svému a psu kosť SFl.

§. 280. Důraznost řeči spůsobuje se též opětováním předložky: S pleky s Čechovými RZ. Za dušiciú za otlětlú. Zamúti sě ot krajin ote všěch. Na jiej vrcholi na vysokej RK. Vstúpi na oblacě na lehkém. Zatrúbeno bude v trúbu u velikú. Budeš spáti na svém bocě na lěvém. Buď pokoj za dnóv za mých Bibl. Jenž jesť trpěl za vše za ny Mst. Posaď ji na stolici na vysokej. Přisahá na něm a na všem na tom EM. Z ran z otvořitých jeden póhon. Z dluhu z kteréhožkolivěk jeden póhon. Ale za kúpiu, nebo zač za jiné móž staviti KPR.

§. 281. Podstatné přívlastkem bez přídavného: Před Čstmírem Vlaslavobojcěm RK. Jmieše sestru děvojnu Dal. Nad sestrú děvojnú, ježto nenie vdána za muž Bibl. Posadiž k sobě svú ženu holiciu SNst. Vrata Ezechielem prorokem viděná ŽKr. Máře panna. Sv. Kateřina děvicě Mdl. Uložil neposkvrněnicm cěstu mú ŽKl. Srov. §. 291. b.

§. 282. V užívání jmenného a složeného tvaru přídavných co přívlastkův nelze dostihnouti určitého pravidla. Nejdůsledněji proveden jest jmenný tvar v evang. sv. Jana: dav mnog, život věčen, syn člověč, deň slaven, ke dniu slavnu, přěde dněm slavnem, věrna Boga, knězi popsti atd. Tvaru složeného užívá se tam jen tehdá, když přídavné vzato ve smyslu podstatného: Nebude dáno chudým. O chudých slušiáše jemu. Chudé imáte. Vzkřěsi ot mretvých. Rěče dvernej. V listinách: Na Starém 993. Na starém sědlě 1115. Nové sědlo 1061. Nový Grádek 1213. Vinný kopec 1241. Mezný vól 1245. V RZ. čteme: Stiaglav chraber a liutý Chrudoš, glavy gor zelených a túčiu šíra neba, ot Otavy krivy a se Mžě strěbronosné, v sněmy slavny chodí a v sieže žirné vlasti. V RK. čteme: Silný Záboj, pláčem holubiným, lěsem dlúhopustým, deň prvý, vterý, v ponížený úval hlubokého lěsa, hojný přieval, na bujných hlavách, k mateři božiej, na rúčiech koniech, k kaplě světiej atd. vedle: vzě varyto zvučno, pěvcě dobra, ščit střiebrn, v lěs črn, všiak imě srdcě úporno Kraliu, zbraň bystru na Kral, k modru vrchu, slovem prudka Slavoje, dlužna, oběť bohóm, v jutro šěro, komu drah živótek, do nedozíráma daleka, za silně páži atd. Taktéž v nejstarších zlomcích Alexandreidy obecno je přídavné složeného tvaru, a tvar jmenný vyskýtá se jen při přídavných co přísudcích a při osvojovacích: nevěrného skutka skládce, postavu smutného lícě, čstný muž, čstného plemene, králěm hřěckým, s velikým shonem atd. Totéž platí

o nejstarších legendách a žaltářích, pak o životu Krista Pána, Passionale atd.

§. 283. Vůbec tedy tvrditi lze, že tvar jmenný prodlením času pořád více ustupuje složenému. Platiloť i zde, jako v četných jiných příčinách, pravidlem, že tvary rázu zřetedlnějšího záhy obdržely vrch na tvary, jichž užíváním vzniknouti mohla nesrozumitedlnost. Tím během shledáváme, že jmenný *N.* a *A.*, *G.*, *D.* a *L.* jednotný, pak *NA.* dvojný a množný jistou měrou až po naše časy vytrvaly, kdežto ostatní pády již v nejstarších památkách jazyka českého téměř jen archaisticky se vyskýtají.

§. 284. Přisvojovací přídavná v staré češtině důsledně nalezáme užívána místo genitivu jiných jazykův: a) s příponou *ь*, *ia*, *ě* čili *í*, *ija*, *ije*: Dievčie ruka (ruka dívky) RZ. Syn člověč (filius hominis) Ev. V hołubiem vidění. Na božiem kršččení LAp. V diebliej złosti LPr. Hniezdo vrabie LAn. Zuby hřiešničí ŽKl. Jikry vřeteničí (genimina viperarum) EOlom. Starosta komorničí KPR. Tuří hława. K Nekłaniu uchu. Parob nad paroby Kralie (Caroli) RK. Komorníč druh i podsedek OzD. Nejhustěji v starých jmenech osadních: Sviň brod. Sekyř Kosteł Kosm. Kněž most. Poněbuz łaz. Kozí doł. Želči dolě. Kniažia ves. Češčia (Češkova) ves. Liubčia ves. Hraničia hora. Na Kači gorě. Kněžie polě List. Srov. §. 256.

§. 285. b) s příponou *-en*, *-eň* (*-ný*, *-ní*): Stół oten, otno siedło, dediny otné RZ. Imě, rámě gospodnie (domini), zreno žitno (granum frumenti), poselnicia dverna Ev. Večerní tma (tenebrae vesperis), stieni lěsní, vršiny lěsné RK. Tmy nočnie, zornia hvězda, lětnia zpára, hospodnie čsti proradník Al. V hospodnie miłosti, širosť zempná EZ. Druh družnie vzem otpuščenie. Pyta druh družniu voliu. Pro neštovičnú povłaku LAp. Tvrdosť srdečná (durities cordis), věžě vápničná (furnorum turris), město hájné (urbs silvarum), zvukem trubným (buccinae) i píščělným (tubae) i kobosným (cymbali) i rotným (cytharae) Bibl. Krmě chlebná (esca panis) ŽW. Otec čělědní (pater familias) EOlom. Sem náležejí i názvy měsícův: leden, březen, duben, červen, srpen (měsíc ledu, břez, dubů, červův, srpův). Osadní: Dubno, Dúbravno, Ostrožno, Vrbno, Březno, Lipno atd. (místo dubův, břez atd.).

§. 286. c) s příponou *-in*: Gława čělědina (caput familiae), v Liubušině dvorě RZ. Tesť Kaipiu (Kaifášův tchán), lětorosli palminy Ev. Lětničina dci MV. Płáčem hołubiným (hołuby), vołánie pastušino, v junošino- srdcě RK. Mateřina dci LKat. Osadní: Březina ves (Břězy ves), Veličina lhota, Hněvin most, Malinin ostrov. Srov. §. 258.

Přípona *-in* přivěšuje se druhdy i ku kmenům, nyní souhláskou zavřeným, ač jest-li předmět rodu ženského: V sieň papežinu (in atrium pontificis) Ev. V krajiny Nekłaniny RK. S tím srovnej bulharské;

bratina glava, chorv.: po smrti otčinoj, ačkoli též předpokládati lze tvary: Nekłana, papeža.

§. 287. d) s příponou *-sk* (*-ský*): Z Dobrosłavska chlemcia RZ. Knězi popsti (principes sacerdotum) Ev. Zvěř leský. Kněz zálabský (pán kraje Zálabie řečeného) RK. Milevsko (sídlo Milevy) List. Učinil Bóh věčku chrasť polskú. Měšťanský nepřietel (civium hostis) Bibl. Sěno polské (foenum prati) ŽKr. Zvieřata leská ŽKl. Při panské přítomnosti (in praesentia baronum) Nál.

§. 288. Přípona *-óv*, *-év* rozdílný měla význam dle toho, užíváno-li jí tvarem jmenným či složeným.

Tvarem jmenným naznačovala se přísvojnost j e d n é osobě neb věci, tvarem složeným přísvojnost a) mnoha osobám neb věcem, anebo b) osobě neb věci rázu obecného, nejednotného.

§. 289. Příklady tvaru jmenného: Roda Tetvy Popełova RZ. Słavojeva zraky, Łuděkova-dlě słova, Beneš Hermanóv, vše Kralěvo (omnia, quae sunt Caroli), bystřiny dščěvy (deště) RK. Sliúbił Bohu Jakobovu, Bože Jakubóv, v domu Davidově, Bohem Abrahamovem, skrzě rucě Mojžiešově ŽW. Nad bydliteli Sichemovy (super habitatores Sichem). Słovy Izrahelovy vzhrdav (Israël verba despiciens) Bibl. Osadní: Malěv łaz 1186, Čakanóv łaz 1249, Daniboróv brod 1241, Chotěšóv újezd 1228, Králóv stół 1228.

Nicméně: Zábojevým słovem, Česťmírovým videm RK. (§. 283).

§. 290. Příklady tvaru složeného: a) Věščbam vítězovým (vědomostem vítězův), s pleky s Čechovými (s pluky Čechův) RZ. Bóh bohový (deus deorum), jed aspidový (venenum aspidum), dětem vranovým (pullis corvorum) ŽW. Kniežata popová, popové duostojenstvie (sacerdotum) EM. Ratolěsti jehnědové (rami palmarum) ČE. Měnníkové stoły (mensas numulariorum), jeskyně łotrová (spelunca latronum), hroby prorokové (sepulcra prophetarum), kněz zákona predikatorového (s. ordinis praedicatorum) ŽKr. Otec pastyřěvý (p. pastorum), kniežetem věštcovým a hadačkovým (princ. magorum et incantatorum), vojsko Chaldeové (excercitus Chaldeorum), k bydlení velbłúdovému (in habitaculum camelorum) Bibl. Činiła ju vše z komárového sádła Mst. Vy ste hadového roda LPr. Sto kyjěvých ran Des. Osadní: Lípová hora (mons tiliarum), Hora tisová (mons taxorum).

b) Sud hrnčieřěvý (vas figuli), v podobenství ohňovém (in similitudine ignis) ŽKr. Słúp obłakový (columna nubis), v rucě mečovej (in manu gladii) ŽW. Stred lěsový (mel silvae) ČE. Kázanie zákonové, obyčěj zákonový EM. Vody povodňové (aquae diluvii) Bibl.

§. 291. Naznačen-li přísvojník jménem a přístavkem, tedy se a) buď obé pronese přídavnými osvojovacími, anebo b) stane se to jen s jménem, kdežto přístavek zůstane genitivem.

a) Řěč Ežajie prorokova (sermo Esaiæ prophetæ) Ev. Na ciesařově Dioklecianově dvořě. K dvoru královu Svatopłukovu Pass. Z králova Herodova města Paš. Bratr Bolesłavóv vojvodin Pulk.

b) Dci Kubłajěva cháma RK. Na słova Eliášova proroka ŽSO. Krále Priamóv blízký přietel KTr. Elšku krále Václavovu dceru Pulk. Podle Izajášova proroka účinka ŽOS. Bě dci Ižakarova rodu krále Davidova LAn.

Týmž spôsobem nakládá se s přístavkem, složen-li z několika slov: V domu Davidově dietěte svého (in domo David pueri sui) ŽW. Dci słovutného kniežete Pertołtova Pass. Však ty bieše choť osovná ciesařova syna mého LKat. Dcera Jindřichova staršího z Lipého Pulk. Psán rukú Václavovú toho času komorníka vyšehradského proboštа Rkp. 1396.

§. 292. Místo genitivu látky (Mhła ote pracha RK. Al. Postavec od hedvábie VBřz.) kladou se přídavná na *-ьn*: ščit střiebrn, młat železný, uzda střiebrná RK. a na *-ěn*: Po Radovan ot Kamena mosta RZ. Kameně mostě 1088. Kameny kopky dva 1241. Po koženě ščitě RK. Ułožíš je jako pec ohněnú (clibanum ignis). Lěsě drvěném (in silva lignorum) ŽKl. Dřěvěný hrad. Posah k łýčenej kabeli, vyně sýr Dal. Budeš v łýčeném brodu utopen SFl. V sukni sě brněnú obłáčieše Bibl. Vzem částku rúcha płátněného Pass. Prosievaj prach skrze vłásenú rúchu neb płátnenú Salic. Růžená črvenosť KTr. Křemené kamení Harant. Motovúz kožený ČE. Od přídavných těchto odvozena podstatná: złatenicě (nádoba zlatá) Rozk., měděnicě Bibl., stklenicě Tkdl.

§. 293. Přídavných stř. rodu na *-né* a *-čie* užíváno k naznačení poplatku z té věci, která kmenem znamenána: cěstné (daň lovčímu z cesty za dříví z lesa vezené), čistotné č. pomocné (poplatek těch, kdo vyšli čisti z soudu božího), přísudné a památné (těch, komu nálezem přisouzeno právo), chomútné (clo z koní dle chomoutův), hrnečné (z věcí v hrncích, jako z medu), žitné, zahradné, tenetné, otročie atd. v List. 11—13 věku. Opověďčie KPR. Póhončie 1229.

Přídavná muž. a žen. rodu na *-ný* a *-čí*, slouží k naznačení úřadu: dverná Ev., lěsný 1031, hajný 1183, pohajný 1197, vrátný — vrátná Bibl., pohončí 1215, łovčí 1234, pokłončí Tov.

§. 294. Sám s číslovkami řádovými značí, že někdo činným jest s tolika osobami, kolik číslovkou vyčteno, bez jedné. Za starších dob kladeno obé vždy tvarem jmenným: By Čech sám sedm na hořě. Sám šestý na dcát. Jmá tú cěstú sama desáta jíti Dal. Právo otpřisieci sě samému sedmému KPR. Sám sedm má přisahati na kříži. Svú nevinu má pokázati přísahú na kříži sám sedm se zmatkem ŘPZ.

§. 295. Příponou *-a* a *-ě* značí se osoby mužské i ženské. Vojevoda, pastucha, starosta, Radota, Miłota, Hrabata, Mňata, Vełechva,

Kotva, Brtva, Nedoma, Nekrasa, Podiva, velmožě, ščitonošě, strážě, junošě, Bohušě, Závišě atd. jsou mužského, Svatava, Sestřena, Nětišě jsou ženského rodu.

Ano jedno a též jméno užívá se brzo tvarem mužským, brzo ženským, druhdy i středním: věhłas a věhłasa, povłak a povłaka, brłoh a brłoha, žezł a žezło, vojska (biřic zvołał po všie vojště Bibl.) a vojsko, Polska i Polsko. Obměnlivost tato zvláště vyniká v jmenech osobních: Črnoch a Črnocha (Črnošín), Sěkyr (Sěkyř kosteł) a Sěkyra, Hněv a Hněva (Hněvin most), Miłost a Miłosta, Host (Hostov) a Hosta (Hostin hradec), Bak (Bakov) a Baka (Baczyn), Borut a Boruta (Borutín), Mysł (Mysłov) a Mysła (Myslín), Vełeš (Velešov) a Vełešě (Velešín). Úkaz tento podnes trvá; říkáť se k. p. Viktora m. Viktor, Jandera m. Ander (Ondřej), Pištora m. Pistor atd.

§. 296. Dvojího, mužského i ženského, rodu jsou slova: dárcie, ochrancie, súdcie, rozvadcie, správcie a pod., pak: choť, hosť, púť: štědrý a štědrá dárcie, chudý a chudá hosť, hledała choť choti svého Bibl. Rodu ženského a středního jest: pážě a rolie.

§. 297. V nejstarší češtině shledáváme, že se přídavná shodovala se svým podstatným dle mluvnického, nikoli dle přirozeného rodu: Liud svej hospodě nevěrný Al. Věrně słúžił své hospodě BKrešč. Zradił Boha, svú hospodu LAp. Své hospodě věren buď, pro jeho česť tak sě truď SFl. Słuha tvá chová jeho ŽW. Nevěrná słuho EZ. I uděři słuhu biskupovu ČE. Jabčená strážě ŽW. Złá kniežata a złé hrabie Des. Łkało srdcěm mnohé družě, zbyv svého miłého mužě Al.

Leč záhy již prováděna shoda dle rodu přirozeného: K Ježíšovi, svému hospodě ŽKr. Své hospodě Liubuši Dal. Tuť i sługa mój bude Ev. Nezjařte sě, bozi, svému słuzě RK. Jistá věrná słuha (Kateřina). K pústenníku słuzě mému LKat. Osvěť obličěj mój nad tvým słuhú. I vyvolił Davida słuhu svého. Obvesel dušiu słuhy tvého ŽKl. Ni-ť bych stráž tvój býti žádał Al.

§. 298. Jotované kmeny prodlením časův zvrhly se druhdy z mužského rodu v ženský: zvěř liutý — zvěř liutá. Jmenovitě postřehá se změna tato při jmenech osadních: Mładý Bolesłav, Nový Plzeň, kdežto asi od 17. věku Mladá B., Nová Pl. (§. 113). Rovněž se jména středního rodu, odmítnouce příponu *-ie*, obracejí v ženská: húštie a húšť, chvrastie a chrasť, Zálesie a Záleš, návsie a náves. (§. 252.)

§. 299. Jen množného čísla jsou jména: ústa (ač někdy i dvojně), jilcě, nožny, nožnicě, plícě atd.: Medná ústa RK. Až po jilcě meč vtasi. Jmieše v nožnách břietné mečě RK. Potrhna z nožnic mečě Dal. Prostřelił krále mezi plícěmi a mezi žałudkem Bibl.

Vedle jednotného zořia, zoř (Zořia sě sěje RK. Panny jak črvenej zoři LKat.) vyskýtá se i množné zořě: Zprostřěchu hłas až pod zořě.

Słuncě vzchodí v zořě Al. V pravé zořě Dal. Srovnej: bielé zore uviděla v slc. písni (Anth. III. str. 289).

§. 300. Jmén souborných užíváno jen v čísle jednotném, avšak slovesa a zájmena vztažná s nimi vázáno v čísle množném: Tako ty mě i všiu bratř RK. Svej bratři nikdy nevěřiti Dal. Zvěstovati budu jmě tvé bratři mej (fratribus meis). Pro bratřiu mú (propter fratres meos) ŽKl. Od své bratřicě otpuščenie vzem, jim své požehnánie ostaviv, duši pustil Pass. Kněžiu jich (sacerdotes eorum) u mečiu zabili sú a vdov jich nekvieliechu ŽKl.

Snidechu sě vyšehrazská kněžie. Sebrachu sě miłobuzská tovařišie LPr. Aby tvá bratřie prospievali. To viděvše jiná bratřie, užasú se všickni ŽOS. Zatiem počěchu kněžie židovská mysliti ŽKr. Požité rytieřstvo, jiže všiu zemskú věc opráviechu. Sto hromóv spolu vzehřměli Al. Tu pannu dvanácte rytieřóv nemiłostivě bičovali Pass.

§. 301. Kdykoli o dvou osobách neb věcech řeč, vždy se prvotně kladlo číslo dvojné.

Jmenovitě se tak dělo: *a*) když číslovky dva, oba výslovně doloženy: Dvě věhłasně děvě súdně, vyučeně věščbám vítězovým. Oba bratry, oba Klenovicia, ja-že vadíta sě RZ. Dva syny, jejú hłasa přěcházěsta v mužská. Zapolěsta se oba k ranám. Dvě králěvstvě. Oba dobysta tu mečiú. Ščit dvú zubú RK. I učini Bóh dvě velicě světlě. Vytesa dvě dště, jacěž napřěd bysta. Uzřě Mojžieš dva židy korčiecě sě. Staneta oba přěd súdcí Bibl. Člověky oba bohata, v niúž sě sta veliká ztráta. V tu dobu ta dva proradcě raděsta sě nejednako, nevidúcě ješče, kako było jima svého králě jieti Al.

b) při slovech, jimižto se znamenají věci podle přirozené své povahy dvojité, jakož jsou: oči, uši, zraky, lícě, obočí, víčka, rty, rucě, nohy, plecě, pažě, prsa, křídła, víka či konce křídeł, rámě, koleno, atd.: Bolněj oči Des. V obezřeniu očiú mú. Světłosť očiú mú ŽKl. K jejie svatýma očima saháše ŽKr. Słova má ušima přijmi. Volánie mé vešło v uši jeho ŽKl. V mojú ušiú Pass. Zraky zapolěna. Z žhavú zrakú. Lisíma zrakoma RK. Líci jich stiehni ŽW. V hłavě neduh, nemoc v očiú, v nosě, v liciú i v obočiú Bohatec. Viečci jeho ŽKl. Rty tvá ať nemłuvíta łsti ŽW. Jed aspidový pod rtoma jich ŽKl. V rucě tvoji ŽW. Ať jest złosť v rukú mú. Nevinný rukama ŽKl. Mezi svoji klětě rucě 7 rad. Dvě nozě EM. Dał prokłáti sobě rucě nozě obě DPís. Dědky své na pleciú nesa Dal. Druh druha týkáchu širokýma plecěma. Učista páži. Děvu chová v silnú pážiú. S prsiú na prsia kładechu rucě. Rozpě svoji křiedlě dłúzě RK. Pod chładem křídłútvú ŽW. Vícě chřebta jeho (posteriora dorsi ejus) ŽW. Klek na svoji kolěnú EM. Na jejú obú ramenú Pass.

c) Kdykoli bytně řeč o dvou osobách neb věcech: Bez najú utrpěti

6*

móže. Neb bych snáz' vajú oželěł Dal. Bože mocný s svatú Máří, račta při mém smysłu býti LLDor. Neb jesť był silnější nežli vě. Uvěřiło jima množstvie Pror.

§. 302. Nejstarší čeština v dvojném číslę i rodu přísně šetřila: Dvě děvě . . . sebrastě . . . dastě. Výpovědi . . . budetě-li. Budeta jim oba v jedno vłásti, či sě rozdělíta RZ. Srazista sě oščepoma. Srazistě sě obě straně. Tomu srubeně stě rucě obě. Naliť srážajevě straně obě RK. Abychova tento młýn społu měła. Va sva anděły váma na stráž daná Pass. Slibvaž oba vieru sobě. Žeť toho žádný nezvie, než sama va jediné. Budeva oba zdráva Tand. Vě svě sirobu neslě mnoho lět (máti a dci) LKat. Buďta tvá voły Des. Syny jeho běsta naň žałovała a ta běsta jej do Říma pohnała JMl.

Záhy však při slovesech přípony *-ě* a *-a* počaly se takovou obměnou ustalovati, že v 1. osobě bez rozdílu rodu zůstalo *-vě,* ve 2. a 3. *-ta.* V příčestích nicméně šetřeno i potom starého pravidla: Vě tuto muka trpívě (dva łotry) Pass. Budevě bohata, mine najú vše złá ztráta. Dávě liudem dosti smiecha. Tiehněvě oba za jednako (Rubin a Severin) Mst. Králiu, to svě zděła, v tom sě domněła. Toho srdečně želievě. Tiem té viny pokúpívě (Bessus a Nabarzanes) Al. Již svě tři krošě propiła, bychvě viec neutratiła (žena a muž) Sat. Stasta obě straně RK. Oči jeho hledíta. Přěběhlě sta oči moji ŽKl. Vzendeta dvě olivě Dal. Vzpłačta oči, rucě sepněta sě vz hóru, jděta nozě u pokoru, ústa, ač ne o všem dobřě dieta, avšak řcěta, jakž umieta 7 rad.

§. 303. Zřídka kdy v staročeštině užito dvojného tvaru o více podmětech: Když (tři) králi to uzřěchu, inhed s svých koniú ssedechu DevR. Naopak zanedbávání dvojnosti velmi záhy začíná. Tak k. p.: Věčci jeho otazujú synóv čłověčích. Mrakava pod nohami jeho. Padnú pod nohy mé, atd. čteme v žaltáři klementinském; Vizte rucě moji a nohy mé. Spasitelovy nohy běchu trudny, atd. čteme v životě Kristově. I není skoro památky slovesné, od 13. věku počínajíc, aby se v ní nenašlo nějaké zanedbání dvojného čísla.

§. 304. Pół a poła užívá se jednotně, jen když o poloviční části řeč jest, sic jinak vždy dvojně: Veš svět na dvé rozdělen vidieše: pół světa žałostivě kvieliеše, a pół sě velmi veselieše JMl. Pół čtvrta komára. Tři hřiby a pół sýra. Mst. Pół páta na dste běhových honóv ŽKr. Ob on pół Pulk. Na dvě pólě rozčěpichu, prvej polě vzdiechu RK. Počne v svatosť svého bratra od połú věřiti Dal. Na poły blížě Pass. Město na poły plné KTr. Druzí oba poły jdiechu Leg. (později zkráceně: obapoł). Do połú nalitý sud Esop. V „połú živ, połú mrtev“ jest połú lokál bezpředložkový. Takovým lokálem též je meziú (na miestě, kde sě dvě mezi scházieta. §. 252).

§. 305. S číslovkami jeden, tři, čtyři vázala se jména jako podnes. Při číslovkách: pěť, šesť, sedm, osm, devěť, deseť kladen nejdávněji pravidelně genitiv osob neb věcí: V sedmi lět dietě malé. Táhniece vóz osmí koní Al. Po sedm lět inhed jmá býti JMl. Před šestí dnóv ČE. Bez lota pod pěti hřiven. Po šesti set halieřóv. Neprošło šesti neděl KPR.

Leč záhy počato srovnávati jméno s číslovkou i v *D.*, *L.* a *I.*: Šesti jezdcěm za voji RK. Bořivoje pokrsti se třmi dcat słuhami Pass. Ve mnozě jsem zemiech byl LPr. K šesti nedělěm KPR.

Sic jinak o číslovkách viz §§. 162—171.

§. 306. Prostý genitiv jmen podstatných, nestojí-li při něm přídavné, číslovka neb zájmeno, vyskýtá se jen tehdá, když poměr přísvojnosti, příčinnosti neb závislosti jen vůbec naznačen: Dal jesť jemu vládu pleti Ev. Na vrch Javorníka, Deštného, Malinného 1215. Z střěda hořě. Hlubinami lěsóv. Na tvrdosti nebes. V siemže krocě słuncě. V słúpech dýmu. Řváníem býka. Oheň búřě RK. Statek mój v nížinách země ŽW. Na peří větróv ŽKap. Mužě krvi a lstného. Z prosědka skal dadie hlas. Skála útočiščě sokóv ŽKl. (§§. 284—290.)

Genitiv tento zvláště místo má při zájmenech: Výpovědi jejie. Bratry jejia RZ. Střežiechu jiej púti jejie dráhu. Po jejiej bielej šíji RK. Jejú rodná sestra RZ. Dva syny, jejú hlasy přěcházěsta v mužská RK. Všě po najú voliú bude Mst. Králiu! najú vina jest veliká Al. Toho jsú ptačenci, ktož je prvě vybere SFl.

§. 307. Genitiv času: Sv. Marek svého časa trpěl LAp. Słyš mě máło tejto chvílě. Tej chvílě učini sě tak jasen LKat. Dne ni noci přestanúce Al. Toho dne póhon ve dsky vloží. Pojem on komorníka včera, i nevložil ve dsky KPR.

§. 308. Genitiv oddílnosti: Aj ty veliká potvoro hadóv. Postavi sě silných muž k mužiu RK. Słyšte vás věliký. Každému sě vás v tom zžěli. Každý nás své hořě vida. Jichž každý tej skříni słúží Al. Prav to každý již vás druh k druhu Mst. Každý jú vstúpi v manželstvie DevR. Vecě mladší z oná ČE. Všěch najmenší bude nazván ŽKr. Druhdy m. *G.* klade se *A.*: Za mnú, koho vy žízň trápí RK.

§. 309. Genitiv porovnavací: I by pótka krútiá poslědnějie. Trapněje zhynúti žízniú mečia (quam ense). I by hořě všěho hořia věčšie RK. Všěch nemilostivěje kamenovati Pass. Co jesť milosrdie dražie? Al. Pomenšil's ho máłem méně ot angelóv ŽKl. Kak-ť stojie sebe širocě Al. Pakliby výše urozený menšieho sebe pohnal ŘPZ.

§. 310. Genitiv se slovesy: By je spásal těch Tatar złostivých RK. Ochváti sě jemu hrdła Bibl. V tom sě dokládá desk zemských KPR. Má otsúzen býti hrdła i zbožie ŘPr. Naplněna jesť země jmene tvého ŽKl. Všecko se naplní dobroty ŽW. Těch

měst pytaj Mst. Pytáše jiej skřivánek RK. Tajně sobě bydla ptaje LPr. Ten se mužobojstva dočini Dal. Chovaj sě junoší RK. Prošiu práva KPR. Bych já jednoho dne obú synú osiřela. Jě sě cělovati dcer svých i synóv. Ochytiv sě jeho hrdla, jal sě jeho cělovati. Trojie věci sě žásá srdcě, násoky městské a zádavy lidské Bibl. Prostřed ščita sě ho hodi. Al. Mine najú vše zlá ztrátą Mst. Dopomoz mi zraku mého LPr. Pokoje sě obloži Al. Chce-li sě zpraviti obuzstva KPR.

§. 311. Genitiv s přídavnými: Své ruky nebuď tvrdý. Té čsti nebuď lišší SFl. Jiných pušek pln krám Mst. I by Judáš mocen dvoru EZ.

§. 312. Genitiv se supinem: Otpravi sě poznat nravóv ciuziech. Tamo k vrchu pohřěbat mrch a jim hlásat milých slov RK. Přijde vidět hrobu. Přijide žena z Samařie načěrat vuody ČE. Přišel rušit starého práva. Nepřišel sem pozvat pravedlných, ale hřiešných ŽKr. Vyjel jest zabijat mudrcóv babylonských. Poslal sběrat sluh, mistróv a súdcí. Nechoď na jiné pole klasóv sběrat. Šel Laban střic ovec. Přišli ste ohledovat neohradných měst Bibl. Vyněde Pilát s mnohem liudí kratit chvílě EZ.

§. 313. Dativ bez předložky, kde nyní jen s předložkou užíván: Pojal sobě ženě pannu LAn. Chci ji jmieti sobě ženě LLDoř. Rozkáza svému rovu dol vytieti LAp. Vracěsta sě rozkošěm. Prokní teče koněm svojim. Sněchu sě na hrad kněziu RK. Bohu sě dostali. Kněziu náhlě přiběhli LPr. Počě spáti, dřěvu sě kloně Al. Hodovavše jíti domu EZ. Sv. Martina hrobu šel. Věčnému sě příbytku dostal. Rucě jie káza zadu svázati Pass. Kmetóm toho města bude mluviti Bibl. Co mi tomu hoři sdieti Tkdl. Čemu's raně rozkvetla? Čemu ty svietíš na ny? RK. Jeho sě svatým prsóm vsloně Paš.

§. 314. Dativ příslušnosti místo genitivu: Obětovali sú bohu bohóm. Dal si ny jako ovcě krměm ŽKl. Nad hlavami vojěm. Prodli v službě bohóm. By sě lsknula zbraň v zracě vrahóm. Třas osěde četné voje vrahóm RK. Noc jest dějiu všěmu mátě, jakžto zisku tako ztrátě Al. Opoka útočiščě ježkóm. Položil si ny v rúhotu súsědóm našim ŽW. Bude skrhet zubóm ČE. Otpuščenie hřiechóm Hod. K učiščení hřiechóm dopustilým Št. Věky věkoma RK. Žalt. Mým mastem na pochválenie Mst. Jsa sám těm dědinám hospodář KPR. To by prvá vada hubenej chlúbě ŽOS.

§. 315. Dativ s předložkou *po*: Po zákonu, po rozumu, po národu svému, po železu RZ. Vře-ť každému srdcě po jazyku svému Dal. Tomu beranovi po zlu Al. Abych po tobě liud obrátil Mst. Každý kól po třem stóm KPR. Po třem stóm haléřóm MPr. Po latině, po česku, po hřěcku atd. Byl tu po hostinu (t. j. spůsobu) Bibl.

§. 316. Dativ s děju: Prvej pólě Kubłaj imě vzděchu RK. Pověz mi, kak ti pravé jmě dějú? Dějú-ť mi Rubin z Benátek Dal. Knieže, jemužto Ołdřich děchu. Kako-ť dějí? Jidú v horu, jiejžto dějí Łobec. Tej vsi jmě Chotúň dějí LProk.

§. 317. Dativ s udati: Lev dražlivý, když mu tepłú krev sě uda zřieti RK. Měsieciu sě uda vzníti a słunciu pod zemiu sníti. T'dy sě j'mu uda, vezřiecě, znamenati jezdcóv mnoho. Uda sě j'mu jeti tudy. Tak mi sě uda uzřieti Al.

§. 318. Dativ s býti, když toto znamená licet, oportet, necesse est: Zde ny viděti Vłasłavu. Tako bieše sdieti dietkám i ženám. Jedinu družiu nám iměti. I by Tatarovóm ustúpati RK. Tu sě społu vojěm snieti było. Že mu shlédati voj bieše Al. Když hrabí braniti sě bieše Dal. Třětí den mně-ť z mrtvých vstáti MMg. Bóh jesť kaká-s upřiemnosť, a nelzě se jí i jednomu obinúti (vymknouti) Št. Nelzě i jednomu ničiež čsti zbaviti přísahami KPR.

§. 319. Dativ přísudku s býti: Nečistým kaž čistu býti. Kaž złoděju z svého ščedru býti Des. Proč mi živu býti tehda? Té mi vždy dajte účastnu býti Al. Nesłuší býti křěsťanu zarovnu býti pohanu Dal. Uvrženu býti u věčný oheň EM.

§. 320. Dativ s býti ve smyslu habere: Kdyby tobě było srdicě udatno. Kdyby tobě była dravá ostrá drápy. Tobě srdcě přěudatno, tobě braně silná. Hora, Hostajnov jiej imě RK. Phares jemu jmě bieše Al. Sesłan anděł do města, jemuž jmě Nazareth, k děvici, k uotdanej za muž, jemužto jmě bieše Ožěp. Dva dłužníky biesta jednomu lichevníku ČE. Opatóm též právo z dědin jako zemanóm KPR.

Místo toho obvykla i vazba podmětu s *u*: Veliké obočie jesť u koho, ten vždy myslí přieliš mnoho. Tvář veliká u koho jesť. Post.

§. 321. Dativ se slovesy: Budeta im oba v jedno vłásti. Mužiu vłásti mužěm zapodobno RZ. Když bude vłásti chudým ŽW. Vłádneš živým i mrtvým ŽPod. Sám Kristus tobě vłádł Št. Panovati pohanóm. Súditi živým i mrtvým ŽKl. Jabłkóm velmi zachtěł Pass. Sv. Prokop tej chválě nechtieše. Jinej proměně chtieše LPr. Nevzchocě sě jemu píti ŽKr. Tvému zbožiu sě obłoživ. Mému sě snu okojte Al. Zdaby sě Židé tomu okojili ŽKr. Třetí mrzie všěmu liudu. A'n mrzie všem lidem i Bohu Des. Tomu sě diviti jechu Al. Diviechu sě Němci krásě takej RK. K smrti Ježíšově ponukł židóm Pass. Tanuł jest Hospodin Davidovi Bibl. Miłosť Kristova jemu v srdce tanuła. Judášovi ďábeł v srdce tanuł poželenie jeho prorady ŽKr. Tiem sě hodił své hospodě Št. Nebo hodí sě vám, aby jeden člověk umřeł za lid ČE. Dobřě vem hodí Mst. Neraduj sě hronutí nepřietele tvého Bibl. V prniem (sic) vezření jemu sě čísti vyvrhło. Porokováše jim. Mně vše złé skutky v brzcě ostudił ŽKr. Požičeno

jesť ďáblu někdy pravdu mluviti. Ježto za jiné jmě jemu sě dobře přijednává EM. Když sě komu łov pochyčí (zachutná) EZ. Pohanské děti kupuje, Bohu je dědił Pass. Neguzalos — ten Hřěky světu div(n)ieše Al. Snúbiechu jie mnozí mužie Des.

§. 322. Dativ osoby při slovesech neosobných: Zžádało sě jemu viery křesťanské Pass. Nikdy sě j'mu s prací nesteskło KTr. Hořě mně, matičko miłá. Błazě j'mu jesť Des. Mní sě mu, by mohł ŽOS. Gorě ptencěm, k nim-že zmija vnorí RZ. Buď toho Bohu žel Št. Błazě mýma očima ŽKr.

§. 323. Dativ s přídavnými: Ščedr hostem był i pústenníkóm LPr. Mužiu vłásti mužěm zapodobno RZ. Jsa svým łiudem postaten (pomocen) EZ. Dłužna oběť bohóm. Skáła bohóm zmilená RZ. Vinen bude ohni pekelnému Št.

§. 324. Akkusativ osoby při slovesech neosobných: Nebuď tebe po tom túha LKat. Nenie-li tě leň słyšeti. Zle ny jesť, tak s tobú vadě Al. Co tě toho potřeba Pass. Že teskno tebe po té panie. Budu płakati, že tě teskno býti musí HMünstrb. Nebuď tě leň do třetieho dne zde býti LPr. Zdali tě nenie aspoň za to hanba Jel.

§. 325. Akkusativ se slovesy: Na bábě kúzła ptají Des. (Jedno na to vždy ptaj Mst. Lidé se naň ptajiechu ŽKr.) Že vy p'kelný kat udesí (premůže) Des. Aby železnými rožny jejie prsy prodesili (prorazili) LKat. Ti, ježto jeho utykováchu (potkávali). Když jim to słovútné kázanie dospěł. Abych dospěł dieło jeho. Jał sě jeho hrdliti. Z úst małých dietek, hospodine, chváłu si vrchovał. Vysápiv meč. Ty vražedlníky uratił (zhubil, srov. rat) ŽKr. Ež dievka počnúc, syna povije. Počneš dcerú, a tu povieš JMl. Othroził jej ot práva KPR. Propadne padesát kop grošuov ZVlad. Slib mi zalíbił. Zalíbił sem s ním slib. Strasť, ježto má zkrútiti (opprimere) otcě mého Bibl.

§. 326. Akkusativ času, zvlášť v příslovcích: lěto-s, večero-s, jutro-s, ve ťčas, v ta doba, noc-siu (noc-si, nocci): Večero-s, prvě než ležeš Pass. Dajmy jemu večero-s vína píti Bibl. Chci vám noc-siu Ježíše jieti. Dřiev' než noc-si zapěje kokot Paš. V tu dobu ta dva proradcě raděsta sě Al. V ta doba, padši Bersabé svú tváří na zemi, poděkova krali. Jedinéž přijide Jonathaš v tu dobu Bibl. Ve ť čas já káži svým anděłóm. Jeden čas stáše Šimon, rozličně sě proměnije, ve ť čas tvář v starosti, ve ť čas u mładosti ukazuje Pass. Ne jeden den Praha ustavena SFl. Lěto-s, deň svatého Jana činił sem tuto masť. Lěto-s deň svaté Mařie. Třětí deň sobě zvoniti káže Mst.

§. 327. Ablativ absolutní vyjadřován býval hrubým latinismem v staré češtině, a sice buď genitivem, buď dativem, druhdy i nominativem:

a) genitivem: Nejmajících oněch, otkud by zaplatili, otpusti oběma (non habentibus illis). Ale ješče jich nevěřících, ale divúcích sě pro veselie, vece jim (illis non credentibus, sed mirantibus) ČE.

b) dativem: Budú znamenie, vadnúcím lidem pro strach (erunt signa, arescentibus hominibus). A scházejícím jim s hory, přikázal jim Ježíš (descendentibus illis, praecepit eis) EOlom.

c) nominativem: Dokonavše dně, ostalo dietě v Jeruzalemě (consumtisque diebus, remansit puer). Mnějíce tehdy lid, i myslíce všichni v srdcích svých, otpovědě Jan (existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis, respondit Joannes) EOlom. Tehdy jiej káza Olybrius ruce zadu svázavše, provaz přes hřadu přěvrhše, vysoko vztáhnúc, brzcě dolóv ju spúščěti Pass.

§. 328. Lokál místa bez předložky: Pavel dal jest Płoskovicích zemiu, Vlach dal jest Doliás zemiu 1057. Želči dolě. Nemilás, Tažalech, Žarovicích, Kovalovicích, Topolás, Orěchovém atd. 1131. Na mostě Praze. Ve krvi jakžto vodě kálie Al. By proň jednej ráně stála LKat. Když jej krstichu vodě SedmR. Chci jiej dáti panstvo věně LLDor. Jenž kraluješ věčném sboží Smrtd. Jakžto lěsě drvěném sěkyrami vysěkli sú vrata ŽKl. Vzvesela sě jako obr ku běžění cěstě ŽW. Ti-ť vědie, kaké-ť jest ceně SFl. Kázal je čisty niti svléci Pass. Kněz čist niti stojieše Dal. (pozdější rukopisy čtou: čist v niti, čisto v niti). Přidržala sě pastvě duše má ŽKl. Tom-ť přisahaji ŽKr. Rukama sě zmrzlej zemi podpierajíc ŽOS. Polí a meziú (§. 304).

Srov.: Takéž mohu řieci Judě (m. o Judě) EZ.

§. 329. Lokál času bez předložky: To již bude pozdě hodě. Jakžto kropie v búři lětě (aestate). Že jakž jutřě bude ráno Al. Aby zimě i lětě ovoce na tobě bylo JMl. Hospodin nás dřěvniem lětě poslal List gal. Mravenec shromažďuje ve žni, což zimě jie Bibl. Bílé dně sě ukáže klam Scip. Ež máme noci na jitřní vstáti Št. (srov.: noc-si). Srov. příslovce: vně, časně, nočně, denně atd.

§. 330. Lokál s *o* ve smyslu okolo: Ež-ť sě o nich liudie brojie Mst. Kněz Oldřich o Postoloprtiech loviese Dal.

S n e r o d i t i a n e d b a t i: Bielý chlěb jedieše, a o rženém nerodieše Mst. Že-ť sem o něm nerodila Des. Netbaje o něm LAp. O něm (břiše) viec tbají než o duši i o Bozě Des. O svém mistřě niče netbáš Mst. S v r t r a t i (reptati): O mistru pravedlném vrtrachu EM. (vůbec pak s p r o t i: Proti mně vrtráchu všickni nepřietelie moji ŽKl.) Při výrazech časových: Nebyti o střědě doma SFl.

§. 331. Instrumentál místa: Kdež nás kdo kde domem sedí LAp. Prudkosť vyrazi Luděkem. Taže hlubinami lěsóv. Ke všěm stranám bráchu sě lěsem. Hradem vezdě běha. Opač chody tako dolem hory. Duše — vylětě pěkným táhlým hrdlem a z hrdla krasnýma

rtoma. Podachu si kołem pravě rucě RK. Sveřepice chodí kobylím polem. Odtad, kdež dvorem sedí. Že tam bydłem bydlí. Že je všady domem, kdež jezdí KPR.

§. 332. Instrumentál času: Dnem i nociú. Temnú nociú, šedým jutrem. Jdieše vojska všěmi kroky słuncě RK. Dávným rokem jest pisáno Al. Dáti jedinú večeři, jedinú objed KPR. Obykłú hodinú EZ. Pohnati trhem v tom městě, v jemž súd bývá. Koho chceš trhem pohoniti KPR. Rozpačná srdcě rúčím k płačnému skrušení přivedeš Pass.

§. 333. Instrumentál původství: Vícěstvie jesti Bohem dáno RK. O němž Danielem prorokem pisáno. Dci mateřiú by neskryta. Liudem čstně tobú vzchovaným Al. Kniehy učiněné někým jiným łatině Št. Že j' na to Bohem ustaven. Jat był přěliutým pohanem LAp. Bieše vodú telný Hod. *) Všech her nebuď pastýřem SFl. V hrazské popravě právo jedniem komorníkem pražským pohoniti. Biskupa pohnati kmetem zemským KPR.

§. 334. Instrumentál příčiny: Tudy taže Zábojevým słovem, onamo słovem prudka Słavoje. Nevzmožno nám délě žízniú tráti RK. Hořěm sám nečiuju sebe. Proto ty łkáš chudobú Mst. Nestarajte sě tiem, co byste jedli ŽKr. Otroci v domě otcě mého hojnějí chleby, a jáz tuto hładem hynu. Ctě (tstě) Šimonova držieše (třásla se, srov. rus. drozať, pol. držeć) velikými zimnicěmi ČE. Když sě płodem zbožen (šťasten) čiuje LAn. Nechaj sě jiej hořěm vztéci Sat. Kdyžby kto svým počátkem před královem koho zabił, má ihned sťat býti ŘPZ.

§. 335. Instrumentál porovnání: Zarve jarým turem RZ. Dýmem jest nám velenie jeho RK. Mořem sě rozliło množstvie St. Skl. Pohnał mě hołomkem, a já paniu jmám (hned níže ji: aby jej pohonili jako hołomka t. muže neženatého). Aby tebe tkáčetem nepohonili. Že jeho obúzie złodějem KPR. Potok smrdí sirú a bahnem Pass.

§. 336. Instrumentál vztahu: Muřín otcem, ober matkú. Al. Kak jste vy smysłem hłúpí Des. Ne rytieřskú jsú postavú, ale vši kněžskú úpravú Al. Tú mastiú nebývá chyba. Złým uživeš toho Mst. Co píle mým smutkem tobě? Des. Toho chce životem dolíčiti. Chce se naň uteci póhonem. Otpřisieci sě sirotčím právem KPR. Był člověk urozením vysokým, v plecí i v těle stavem širokým LPr.

§. 337. Instrumentál míry: Což viece desieti hřiven jedniem grošem. Což méně łotem desieti hřiven. Nenie právo jedniem dnem déle šesti neděl k roku přihnati KPR. Věno jedno třetinú výš, a druhé polovicí toliko Všehrd. Jímž smutněje chodí, tiem Bóh skot j'ho

---

*) Staří Čechové divným spůsobem vykládali vodnatelnost za působení vodného telete: Jinak vodné tele léčí Des. Týž lék jest dobr i vodnotelákóm Lék.

viece płodí LAn. Velím viece Št. Což jest velím drážě Al. Skříně, ježto bude dél málem méně než dvú łoktóv Bibl.

§. 338. Instrumentál prostředku: Pozřěsta lisíma zrakoma na kralovy voje. Koni łehci vešken lěs. Vzvoła hłasem. Vnoči na ně chrabrú rukú. Hořúciema očima v Łuděk měři. Mečěm sě potýkaj se mnú. Krviú zbrocěchu sě mužie. Bozi ny vícěstviem dařichu. Drva . . . , přieč i v dél je speynichu úžemi. Týkáchu druh druha širokýma plecěma RK. Na sebe łučiemy chlebem PŽ. Petr, bochnec pochopiv u velikém hněvě, chudého sě jím hodił Pass. Zbožný se lidmi káže a hubený sám sebú SFl. Dskami to ukáže. Tehdá právo vyznati samėmi sobú nebo listem KPR.

§. 339. Instrumentál společnosti bez předložky: Dobré jest duší býti u Boha Št. Judáš by oženěn vdovú EZ. Srdcěm čistým bude k němu (Bohu) mieně LAp. Obě straně jarobujnú siłú druha druzě postúpati brání RK. Pro tu-ť baby skřietkem k čertu vzletie Mst. Oba svú dobrú volí chtěła sě súditi KPR.

§. 340. Instrumentál jakosti: Zastena płáčem hołubiným. Rváše Kruvoj řvániem býka. Dłuhým tahem Němci tahú. V pravo i v lěvo — vezdě širú siłú vojsky. Davem trčiú ku bráně. Liutým davem hnáti. Hnachu třmi prúdy vz chłumek RK. Juž-ť chytrostí (rychle) vstáti kážiu Mst. Obyčejem lvovým sě otáčeł. Padali povałem KTr. Že mi sě stała škoda plenem nebo výbojem KPR.

§. 341. Instrumentál úřadu, povolání, povahy a pojmenování: Po něm by knězem Vratisłav. Nechtě opatem býti. Volichu opatem knězě Vitošě. Vzvolichu jej pastýřem. Hospodářem jeho potvrdichu, k tomu opatem světichu. Nedáš-li jie (desáté čiesti), těžký hřiech jmáš a svatokradcem sě vzýváš LPr. Złodějem ho písmo vzývá. Chrústem jeho chci nazvati Des. Móžeš prudkým, złým, nevěrným synem býti Mst. Na jednom sboží sedí hospodářem KPR. Ač sě hrdinami zváti chcete RK. Jmá se ve dsky sirotkem psáti ŘPZ. Učinił sě milějem. Ujał hada, a'n sě obrátił prutem. Nebývaj rozvadcím Bibl.

§. 342. Slovesa s instrumentálem: Dobrými lidmi kłamati Sat. Vy ste vše nad ním tryščěli (páchali) Paš. Kameniem z praku tak měrně łučiechu, že sú mohli v jeden vłas uhoditi. Vyveď mužě, ať budem s ním trýzniti (abuteri). Cělú noc tryznováše s ní. Utkał sě jest s angeły. Tu sě s ním łomił muž (luctabatur). Obžałovał jest svú bratří vinú převelikú Bibl.

§. 343. Nominativ se slovesy býti, słúti, vzývati (zváti) sě, činiti sě, mnieti sě, zdáti se komu, čiúti sě: I jsú vaši domové — hustí łuzi Dal. Svá mysl — pekło i ráj. Dva jsta jednomu pán, tři — vojsko. Cizie hoře lidem smiech. Núzě nenie sestra ani bratr SFl. Škodná kratochvíl nejmá słúti i kratochvíl Št. Jeden Hři-

vec, druhý Hovora słoviešc Dal. V tom městě, ježto Velehrad słove Pass. Mohuč jedno město słove. Že se vzývá Mohuč město EZ. Svódnicě, činiec sě dobrá nunvicě Des. Mní sě mu moře do kolenú SFl. Nebuď smilník, to-ť Bóh kázał Des. Kterýchž dědin jesť hospodář KPR. (§§. 232 a 334).

§. 344. Při „vzdieti imě, dieti komu, jmě býti komu" klade se název osoby neb věci v nominativě: Prvej pólě Kubłaj vzděchu, druhej pólě králi vzděchu RK. Mohan, słyšiu, řěcě dějú, Čihą pak dějú potoku EZ. Hostajnov jiej imě RK. Země, jiežto Chrvaty jesť imě. Łěch, jemuž imě dějiechu Čech. Staršiemu jmě Hostivit bieše, młazší Děpołt imě jměł Dal. Srov. §§. 316 a 320.

§. 345. Nominativ místo vokativu při vyslovování obecných právních pravidel a mravních pravd: Tehda požeň hrazský komorník. A opěť trhem oba komorníky požeňta. Za vodu (m. očistu vodou) dva pomocníky otpřisěžta. Póvod popřisěž nápřěd svú škodu KPR. Rosti kvietie pod nohami. Svoji sě psi hryzte, cizí nepřistupajte SFl. Zapol sě Sydon Bibl.

§. 346. Nominativní tvar druhdy, ač zřídka kdy, místo vokativního: Proši, bratr, daj mi pokánie Des. Marku, mój evangelista miłý Pass. Nelekaj sě, Maria ČE. Sestra Lucia, dievko libá Bohu Št. Nehub sebe, miłá matka SedmR.

§. 347. Pády na licho kladené přesmykem vazby:

a) nominativ místo akkusativa: Ze złého dłuhu dobra i sláma vzieti SFl.

b) dativ místo akkusativa: Nauči je provazóm plésti ŽOS. Uč mě mazancóm jiesti SFl. Kúpichu jedno pole, pútníkóm hřiesti Paš.

c) Když k jménu slovesnému, ježto v předložkovém pádu stojí, doplněk připojen v některém nepřímém pádu a položen hned po předložce; tehdy doplněk přijímá na se pád předložkou žádaný, a i jméno slovesné týmž pádem se klade. Druhdy se na obrat po předložkovém *I.* jméno slovesné z *I.* obrací v *N.*

Zvláštnost tato výhradně skoro vlastní jest mluvě právnické. Ve KPR. k. p. „z očí vynětie, z děvojstva otjetie, z lěsa porubánie — jeden, trój póhon" jsou rčení pravidelná, k nim pak napodobeny dotčené vazby nepravidelné hlavně k vůli pohodlnému výslovu: Ze ščepóv uškozenie (m. z uškozenie ščepóm) trój póhon. Z dědiny uvázanie (z uvázanie v dědinu) trój póhon KPR. K při stání a k vedení. Jestližeby komu svědčił dłuh s komorníkem uvázanie (se cum camerario intromittendi). Komuž by zápis svědčił s komorníkem brání pro plat komorní (pignora capiendi cum camerario) ZVlad. Purkmistr obesłav pod přísahú přikázaním všech konšełuov PPr. Kázał mi na ten den státi pod tau ří ztracení Tov.

Z nepravidelných těchto rčení vyvinuly se výrazy kusé: pod hrdłem, pode ctí a věrú, pod miłostí (rozuměj: ztracení), pod słužbú, pod posłušenstvím (rozuměj: zavázaní); pod upálením, pod utopením (rozuměj: pod trestem upálení) atd.

§. 348. Zvláštnost staré češtiny jest, že věci neživotné tak váže, jako by životné a osobné byly: Koni řehci vešken lěs RK. Kdež sě było boju snieti Al. Třětiemu sě nelzě státi. Co sě chce zdě státi SedmR. Každ oleji tuto státi Des. Co sě mi chce státi Báj. Již mějieše opět rok přijíti, ježto chtěł opět dvór býti Tand. Bóh vie, čemu sě státi Brunc. Viete-li, že jest třětí deň židovským hodóm příti Pass.

§. 349. Přídavná co přísudky vždy na se berou tvar nominálný: Komu drah živótek RK. Nemóž učiniti jediného vłasa běła neb črna SAug. Dnes bude rozenú krású črven i běł RDol. Žádati, zda by jej učinił jiezdna Tand. Slěp sě narodił. Jda pěš čtr-na-dste českých mil ŽKr. Svlečechu jej čistova niti Aus. Vy ste čisti jako złato, jediný mezi vámi nečist jako błato Paš. Ty jsi sedmer v dařě Hod. Uzřě čtver řád lidský ŽOS. Rúč jest, to já pravi tobě Post. Abych był běden i mrzek Št. Nebuď-t lěň słyšeti LPr. Dobr kocúr švihaný. Ať jest vlk syt a koza cěła. Był sem, kde dobrý žáden SFl. Až mužóm bieše úzek svět Dal. Ž' mu Bóh był domovit, i był tiem vždy viecě movit LAp. (§. 282).

§. 350. Příčestí, jsouc doplňkem, na mnoze bývá bez přiměřeného zakončení: Słyšiáchu jej činiúc sie znamenie Ev. Uzřěła obraz syna božieho na kříži pně. V ni čemž Hospodina hněvajícě sě nečiju. Hospodáře toho sem v sadu umřěvšě nalezła Pass. Viděch dievku krev łočiúcě Dal. Uzříš ho z krčmy vytasě Sat. T'dy sě j'mu úda, vezřiece, znamenati jezdcóv mnoho, ženúc ot králě onoho Al. Vida svého spasitelě tak pokorně bydlevšě ŽKr. Vidúci (v ošitcě) děťátko kověkujíc (vagientem). Viděł lid horu dýmiecě sě Bibl. Když komorník potká paní se pánem jedúc na cěstě. Kohož vdadie ořiúc, nebo pasúc, nebo płot družiec, nebo jedúc kdežkolivěk KPR. Viděł sem satana jako błesk padnúcě Hod. Uzřěł pýř vz hóru jdúcě jako dým z niestěje Bibl. By byli neviděli z jednoho člověka vyšedše stáda vepřóv ŽOS.

§. 351. Druhdy užívá se vazby příčestné, kde není určitého vztahu k jisté osobě neb věci: Daj tě samého žádati, žádajíce hledati, hledajíce nalezti, a potom miłovati, miłujíc držěti, a držiece hřiechy vypłatiti DPís. Zle ny jest, tak s tobú vadě Al. B. A to jest ustaveno pro strach, aby sě násilie tiem méně dáło, bojiecě sě horkého želěza ŘPZ. Jichž nám jest třeba, na světě jsúce Št. Błazě mi, tě vidúcě DesR. Věz, že-t sě čas blíží k tomu: hodovavšě jíti domu, jedšě dáti mísu druhú EZ. (§. 327).

§. 352. Oblíbena byla vazba s činným příčestím přítomného ja-

kož i minulého času II. a III. ve větě určovací: I zbuzěn jest jakžto mocný opiv od vína. Ovšěm jest Bóh súdě je na zemi ŽKl. Ne Bóh chtě křivdě jsi ty ŽW. Úlehl, na niež orá muž veliký, obinuv své nohy lýky Dal. Lěpší právo má utek sě póhonem KPR. Chodí jako kuróm prosypav. Pařiš jako smołú sě sžeh. Běháš jako húby zjed SFl. Potká vy člověk nesa łahvici Paš.

Na případech, ježto v předchozích §§. 350—352 uvedeny jsou, patrný jest účinek vazeb latinských.

§. 353. Činná příčestí přítomného a minulého času kladou se druhdy tvarem mužským i tam, kde by tvar středního rodu položiti náleželo: Počě mořě zasě płova (płovúc) řváti. Dětátko ležě spí. To řěk dietě, i zmizało Pass. A zarodiv sě siemě, i uvadło ČE. Když sě púčiv (siemě) rósti chtěło ŽKr. A již słuncě, v svém západě pošed, připřěło sě Al.

§. 354. Znamenati sluší přídavná, ježto se tvoří od činného příčestí min. I. při slovesech nepřechodných a zvratných: Zvěř ustałý. Człověka v rozkoši chovałého. Człověk svých přátel zbyłý. Své zmilełé druže zby. Liud zaviniłý (jenž se zavinił) Al. Dachu jemu žábu vzdułú, až zło řieci, zlě opłułú LAp. S oplchałú hłavú SPís. Srdcě zabłúdiłé SedmR. Zabyłý národe. Z královov porodiłá, nade vše zasłúžiłá. Jmáte srdcě zkameňałá a k slitování ztvrdałá PlM. Tepěłé dřěvo Št. V miestě vyłúčiłém KrT. Mrchy samomřěłé. Řěku rozvodněłú. Mdlełé si posiloval. Mořě rozehrałé. Živi budú mrlí tvoji. Maso na nich zbyłé Bibl.

§. 355. Opětovnost děje vyjadřuje se slovesy buď tvaru na *-ovati* (II. 4. *b*) anebo tvary s prodlouženou samohláskou kořennou (I, 3.) druhdy i předponovou: narozovati a narázěti, umořovati — umářěti, svařovati — svářěti a pod. Stará čeština se v užívání těch i oněch tvarův druhdy různí od novověké: Mužěbojcie, jenž umářie hładem družcě. Toto kázanie přěstúpá Des. Liepě by było jemu, by sě był nenarázał Paš. Złosť pravdu zminuje Pravd. Kolěna sě sklesují Řeč. Jazyk mój přídrží sě dasnóm mým. Hospodin poh(r)aňuje rady kniežecie ŽKl. Tápati (topiti sě) věčně budeš Des. Silně sě potykovali Al. Tehdy mistři sě návěti počěchu LKat. Proč zasipuješ? ŽW.

§. 356. Spojka *a* s kladným slovesem značí tolik co německé **während, da doch, indem**; se slovesem záporným tolik co německé **ohne dass, da doch nicht**. V případě tomto se sloveso té věty, ve kteréž se *a* nalezá, obecně klade indikativem času přítomného, řidčeji času polominulého, anebo též činným příčestím přítomným: Hústi v papršlky, a věžníci chrámy obrážejí, trúbiti, a ohaři řijí. Otec jabłka hryze, a synu łaskominy. Ukazuješ komu-s cizí kraj, a sám sě veň nikdy nepostojíš. Ukazuješ mi okno, a já dobře vidím SFl. Jeli-že

ě (Jidáš) dobra města, a Pilát tu ve všiej moci EZ. Kterým to či-
iem má sě státi, a jáz mužě neznaji ŽKr. (Jak mohu) kdy utěšena
býti, a já jmám túhy veliké PlM. My sprostní domnievali sme sě, že
sme přišli do města pokojného, a my do nevole Solf. Třetí, jenž po-
klíná Boha, a'no dobřě Hospodin vie Des. Tebe voľaju, a ty nechceš
příti Mst. Sedí, a'nde j'ho každý poběhá Al. Tehdy Ježúš, a'nde
mrká, venda v tu zahradu Paš.

Zapľaka pilně, a řkúci Des. Kateřina počě sě s ciesařem po-
hadovati, a řkúci. Propověděľ k Kateřině, a řka Pass. Vzmľuvi ke
svým liudem, a řka EZ. On sě činí Bohem, a jsa člověkem Paš. Ten
chcě vz vodu, a nemoha. Jide před králě, a svým sě řemeslem chválě.
Povieda něco zľého, a nevěda Des. Proč zľé činíš, a to věda Smrtd.
Kup sě, a břěhu sě držě SFl.

§. 357. Jmenovitě se *a* klade se zájmeny anebo s příslovcem
onde po slovesích vidění, slyšení, nalezení a pod.: Přišli učen-
níci jeho v noci, a nalezše, a my spíme, jeho těľo ukradli ŽKr. Uzřieš,
a já třětí den z mrtvých vstanu Pass. Jakž-ť uzří, a ty jdeš k němu
Št. Uzřě psíka, a'no jemu mnoho z očí slez tečieše Des. I naleze je,
a'ni spie. Ty, králi, vidieše, a'no jako socha jedna veliká stáše proti
tobě Bibl. Sami ste sľyšěli, a'n mľuví nepodobně Paš. Alexander tu
řěč sľyšě, a'nde poseľ mľuví tiše Al. I vezřě na své těľo, a'nde jako
sniežek bieľo LPr.

§. 358. Rozdílné jest užívání a'n, a'na, a'no, a'nde, když se
jimi dvě věty sousledné vespolek svazují: Král toho káza zkusiti, a'n
(a on) to chľap učini snadně Des. On té řěči maľé dočě, a'n ho inhed
mečěm protče EZ. Potom umřě matka jejie, a'na počě sě mučiti LKat.
Řku jednomu: jdi! a'n pójde, a jinému: přiď! a'n přijde ČE. Když ji
Saraj snuzi, a'na pryč uteče. Udeři u vodu, a'na sě obrátiľa v krev
Bibl. Počě ji tľačiti nohú, a'na úpie k živu Bohu Sat. Sěn ješiutno
v Tatary teče, a'nde (a onde) miľosrdie pro Bóh prosí RK. (Zde a'n
atd. jest pouhé ztažení m. a on atd.)

§. 359. V souvětích, kdež první věta vázána s příčestím, jest spů-
sob obecně slovanský, aby se věta druhá počínala spojkou *i*: Sed, i
sta na jednej hořě. Ohledav koľa, i vzdviže: vzpodejma, i pusti nížě.
Ten deň opěť byv, i minu. Ta noc byvši, i otjide. Přijem kopie, i
navrže Al. Ona přiskočivši k němu, i vytrže kostky jemu. A když po
kvasnicě běže, přinesši, i nali póľ dieže Sat. Psá nakrmivši, i jide.
Nemocen jsa, i duše zbyľ. Snad sě uviežiec v tvé sbožie, i nedá nic
ve jmě božie Des. Pijíci tu vodu, i požře toho hada ŽOS. Roztyjúcě
jako nemúdré svině, i zapomanú Káz.

§. 360. Časem polominulým se jako v latině a řečtině označuje děj
v minulosti trvalý, ať již sám o sobě, anebo v poměru k ději jinému:

Za tě liutá rozvłajáše búria? Prilětieše družná vłastovicia RZ. O chudých słušiáše jemu. Sie, je-že słáše sě, nosiáše. Biechu bo poganie něterí iz nich, i-že vstúpichu Ev. I vzchopi sě, bystro spěcháše ot mužě k mužiu. Řváše Kruvoj řvániem býka, i meč jeho padáše u Pražany RK. Szujě obuv svú, dadieše ji bližniemu. Łučieše kamenim na Davida. Inhed na zábřeždě stanu ostaniechu Bibl. Řeviech ot vzdychánie srdcě mého ŽKl. Viděch přěstupujúcie, i viedniech. S cizozemci dieł svój kładieše (ponebas) ŽW. A když społu sediesta, rozličná słova młuviesta Des. Pohřěbechu ji, kdežto starosty hřbiechu ŽOS. Dřízky ot těch koł v nebesa třěštiechu LKat.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje polominulý čas budiech: Pakli sě kde stała sváda, u starších budieše rada Dal. A kteří sě kolivěk dotkniechu, spaseni budiechu EM. Kterýž sě u vodu utekł, ten uzdraven budieše ŽKr.

§. 361. Aoristem slabým se u vypravování značí děj v minulosti ukončený, nehledíc k souvislosti jeho s ději jinými: Vstachu kmetie, lěši i vładyky, pochválichu pravdu po zákonu. Výpovědi tvoje rozmyslěchom RZ. Věcě-že jeden iz učeník jeho. Parižěji-že rěchu k sobě-sim. Andrěj i Pilip rěkosta Ježušiu Ev. Skočichu všicci v dół k Záboju, i tiščechu jej v přěsilná páži. Přětrpěchom najliutejiej vedro RK. Rozedřěchu mi s puškami měch Mst. Přemysłu vieru sliubichu, u vieřě sě potvrdichu. Z nich prokvite pěť ořěchóv, čtyřie uschnu Dal. By boj tvrdý s obú stranú. Si zhynuchu boj vzemše Al. Vzemše klíč, otmečechu sieň. Pochytiv sěkeru, otrubi větev s dřeva. Zachłysti pilně dveřě v zámky. Obsadichu cěsty v súcěsciech mezi horami Bibl.

§. 362. Aorist silný se u významu vůbec nerůzní od slabého, jakož je i také proměsmo kladeny shledáváme: Třasechu sě lintostiú vši údi, machnu rukú, zarve jarým turem RZ. Rozpohnichu zraky jejú, vstanú kyje nad kyje. I chopi Zábroj svój młat, i otskoči Łuděk: napřěže młat Záboj, i vrže. Vyrazi Třas, Třas osěde četné voje vrahóm, rozprnú sě řady. Aj vyjde dušia, vylětě na drvo. Sebra voje, těže s voji RK. S svým sě rytieřstvem potěže, osypati sě tu káza. Pro něž sobě tak velmi stesk, až zapomanuch sám sebe Al. Do komňaty jide své, v niž sě utěže. Když večeři dachu, i lidie zesnuchu, všichni ohňové potuchú: tehdy jiej na mysl vnide. Ciesař hněvy sě vešken potřěse, i cticí (§. 77) zmrtvě v tělě, zblědě v lící. Jakž to usłyšěchu, v hromadu pospěchú. Inhed svlękú čistú niti, i počěchu biči bíti LKat. Nalezú pole, i bydlěchu v něm Bibl. Dievky je dvakrát otpudichu, až však je takto přěłstichu: mužie łstiú pod Liúbiciú padú Dal.

§. 363. Nicméně znamenati sluší, že aorist silný vůbec do sebe má povahu nynějšího historického praesentu: Papež že otěže (inter-

rogavit) Ježušia Ev. Voji idú po jednom. Ulekú sě u Vlaslava jsúci, upěchú vz hóru. Liud sbierati stanú. Křěstěné náspy vrhú RK. Když sě na snem snidú a před Liubušiu přijidú. Skončě život Liubušě, pohřěbú ju ve vsi Liubicě. Když sě dievky dobře zvykú, na koniech jezditi obykú, jěchu sě země plěniti. Sebravše sě, i nalezú jednu radu. Dievky jidú branit svého dvora: mužie v Liubici lehú. Jakž na mužě vynikú, tak všěcky plavecky křikú Dal. Desátého měsiecě vynikú (apparuerunt) vrchové hor Bibl. Jehož ho snadno odtiskú. Pojidú před svého králě. Zatiem povezú pardusy Al. Pojemšě sě všěcka obec, jidú v horu, jiejž dějí Łobec LPr. Dar sv. Ducha spade, i všěch jich mysl obpopade LAp. Když ho falešného poznachom, pryč ot něho jidom Pass. Vsedšě na člunečky, i jidom tam, i pojidom dálě ŽOS. (§. 180).

§. 364. Nicméně se již i v staročeských památkách zhusta vyskýtají slovesa v indikativu přít. času historicky užívaná: Voje v řady hrnú, k Olomúciu choruchvy jich vějú, těžcí meči po bociech jim visiá, plní túli — řehciú. I vztřasú sě dřěva šira lěsa RK. Když vytahú voje, nebyvalú věc zamysli Al. Stane sě diva viecě ot slunce i ot měsiecě, že sě tak otmíta ovšěm, jakž bude tma po světě po všěm, ztřasú sě hory i skály EZ.

Touto tvaroslovnou i syntaktickou příbuzností přítomného času se silným aoristem vysvětluje se obapolné jich splývání. Tak k. p. při slovese kvísti m. přítomného času (ktvu) nyní užíváme tvarův, silnému aoristu nápodobených anebo přímo z něho přejatých (květu). Nynější pak historické praesens v podstatě své, a namnoze i v útvaru svém, nic jiného není, nežli poněkud zjinačený silný aorist.

§. 365. Poměr polominulého času a aoristův.

a) V souvětích kladou se polominulý čas a aorist týmž během jako v latině a řečtině: Když za třetiem (dněm) luna v noci bieše, sněchu sě mužie. Po třětiem dni, kehdy sě zatemníše noc, bra sě Záboj v lěs. Všě, čě plzno bieše, potřě jeho zloba krutá RK. Jedyžto přijidú do Tyrije, kdež král bieše, kdež jich čakaje ležieše: počakav tu noc jedinú, vojscě odtud vstáti káza Al. Tu sě jednomu bratru přihodi, že tu svatú mši slúžieše, vysokým hlasem notieše LPr.

b) Aorist sloves vícedobých či opětovacích, když se jedná o naznačení trvalosti děje, vyrovnával se významem svým prvotně polominulému času sloves jednodobých anebo prostě trvacích: Běháše jelen po horách, po vlasti poskakova, krásná parohy nosi, hustý lěs prorážě, po lěsě skákáše RK.

Později, asi od polovice 14. věku, když správné rozumění prostým minulým časům vůbec již klesati počínalo, vždy více zanedbáváno pravidel o vespolném jich poměru. Jmenovitě jali se polominulého času

yenkoncem bez rozdílu a bez dalšího rozmyslu užívati. Upřílišení takové shledáváme v legendách, v gestech římských a zvláště v dějepravných skládaních, ježto po starém spůsobu za 15. věku spisováno: Pověděvši to, na zemi klečieše, očima k Bohu hledieše, a to mluvieci prosieše. Učinil bieše jednu komňatu, i mějieše svú modlu tu, tu sě s lidmi črtóm klanieše a jim velikú čest činieše LLDor. Když Pompejuš kralováše, v jeho říši bieše některaká panie, a vedle tej bydlieše některaký rytieř, jenž tu jistú paní navščevováše GRm.

§. 366. Konjunktiv přítomného času složený z činného příč. minulého I. a z aoristu pomocného slovesa býti: Ráda bych jáz vody nemútila. Ký by směřil bratry. Ký by vładl vám RZ. A by i Lazar zabili, A bychu sě pokłonili v deň słaven. Sie mlevich Vám, ati byste pokoj iměli Ev. Chtěła-ť bych sě k vám vinuła, vaši vóli učiniła LKat. By Bóh usłyšěti ráčil. Kak mu móže to přijíti, by mohl v takú čest kdy vníti. Jenž snad toho nedostoju, by ty přěsłyšał řěč moju. Mniecě, by sě země sřěkła Al. By nepřišli čarodějí v nově. Kdabych věděła RK. Nebyło by złodějíków, by nebyło přějemníków. By v tom hřiech był, vy nemníte Des.

Místo konjunktivu užíváno zhusta indikativu se spojkou *a-ti, ať*: Nechaj jejie, ať u deň pogrěba chová ju. Príde godina, ať osłaví sě syn člověč. Choděte, ať tmy vás nepostigú Ev. Rozprostři mój krám, ať sě jáz sdě liudem znáti dám. Pomahaj mi, ať jáz u mej pravdě nehynu Mst. Pomoz mi, ať tě uzři LPr.

§. 367. Budoucí čas podmíněný bývá složen z téhož příčestí a ze slovesa budu: Ač zrno umřěło (ne)bude, sie samo ostane-ť; ač-li umřěło bude, vělě płoda prinese (mortuum fuerit) Ev. Ač zapomanuł budu tebe Hod. Kto věří u mě, ač umřěł bude, ožive. Ktožkoli řekł bude otci neb mateři. Hospodine, kolikrát koli shřěšił bude bratr mój, odpusti jemu ČE. Pakli budeš pohnał z jiné hospody KPR. Ač moji nebudú ustali, tehdy neposkvrnen budu ŽW.

Budoucí prostý, týmž spůsobem složený: Chvalili tě budem v chválě tvej ŽKap. Uposłúchá-li tebe, získał budeš bratra tvého ČE. To jest, ž' ny bude smrť střětła. Jehož lépší bude n'užił Al. Zda's nesłýchał, ž' máš umřěti, i budeš pykał? SDT.

§. 368. Minulý čas, složený z téhož příčestí a z pomocného jsem; v třetích osobách se jest, sta, sú záhy odmítati počalo; Dał jesi jemu vládu. Jego-že posłał jesi. Věrímy, je-že ot Boga vyšeł jesi Ev. Pavel dał jest Płoskovicích zemiu, Vłach dał jest Doliás zemiu 1057. Vzezvučały hłasy, udeříły zvuky. Bozi ny tamo vicěstviem dařili. Tichými słovesy hovořili RK. A'na což o něm układła (sta), v tom jima mysl nic n'upadła, kromě zavšě toho střěhła (sta), kakby té zrady dotiehła (sta). Kdež sám s sobú vzímał (jest) radu. Na to dnes sú sě sebrali

i to již sú uzeptali. Před ním běhał přeč lud, sršě Al. B. Drúh družcě již zapomanuł. Sěm k němu vypravił posły Al. M. Nejeden tu komoň hrzał, svú podkovú cěst potvrzał, když sě vznímał. Trúby v skałách zprostřeły své hłasy Al. J. Był jest člověk urozením vysokým LPr. Vzpomínáš onu chvíliu, již's s dřěvním mužěm jmievała EZ. Za tři hřivny sem ju dával Mst.

§. 369. Dávno minulý I. složený týmž spôsobem s aoristem běch: Tu bě lid dněm sě ujiscił Al. Ježto všěcka již bě vzvěděł, tak jakž Patron był pověděł. Tak sě běchu tvrdě sněli Al. B. I vzał był král mateř i ženu; nechtě, by co v tom był mina, pojał bě s sobú i syna. Jak již šesť dní bě minuło, tehdy atd. Al. J. Kteříž při tom byli, všichni běchu uzdraveni LPr. Jakož běch rozłožił Št.

§. 370. Dávno minulý čas II. složený s polominulým biech, bějech: Ký bieše pohýbał Vyšehrad RK. V tu dobu král z Macedonje pobodł bieše svého koně Al. B. Tu jej potka, jehož bieše vidał ve sně Al. Již bieše všěcko rozdał, neb mu Bóh był smrť zvěstovał, i bieše sě všěho zbavił LPr. Ješče všiej řěči nebieše dokonała, až sě jiej tu anděl zjevi LKat.

Poměr vzájemný dávno minulých časův I. a II. týž jest, jako aoristu a času polominulého.

§. 371. Dávno minulý III. složený s był (§. 368): Jenž był jima tłumačił, co by był Patron na'páčił. Žrď nesa, jakž ju kde-s był vytrhł z lěsa Al. B. Od šesté hodiny było mrkło do połedne Ans.

Dávno minulý čas tohoto tvaru nejprvé nastoupil na místo I.; později však zaujal i také místo II. dávno minulého.

§. 372. Co do složeného s infinitivem budoucího času, připomenutí zasluhuje výraz budu řieci: Přijda chudý člověk, i bude tak řieci jemu. Přijde druhý, bude řieci. Když on chce chlěba napeci, takto bude ženě řieci. Když přijde kupovat, pekař bude řieci jemu Sat.

Výraz tento vyskýtá se později ještě u Veleslaviny: Nadarmo tehdaž budau říci bídní k horám. Bude-ť říci ten ukrutný protivník náš.

§. 373. Býti váže se s činným příčestím přítomného i minulého času, při čemž druhdy pomocné sloveso i vypouštěno bývá:

a) s příčestím přít. času: Był svú vlasť tak pohaně. Že sem jich česť vždy był pomně. Vyvinúti ot smrti, k niejž sě był blížě. Když již mní kto, by był zišče, všakž ho strach bude odtiščě. Či sem był v čem právo mina? V tom, což był bez rady čině Al. B. Biechu mu přisłuhujúcě Al. J. Bude i napokon súdě. Věrně bude k nemu mieně. Mniecě, by tu był ležě LAp. Był tak mnoho skota jmajě. Proč sem jáz hi mój muž hyna LAnn. By jeho všiú věciú włada EZ. Kdež budeš vězě. Hned by złoději ostuě. Budeš

sě věčně raduje Sat. Jenž byl Bohem pospílě Des. Byla's jeho nevědúci MMg. Byl sem ktva v své sieni Bibl. Ni sě kto buď o tom točě. Buď vás každý slyšě LKat.

b) s příčestím minulého času: Zda by z nich kto ciuzích uživ byl tu, kdež byl dřievě slúživ. Buď ten bržě smrtci uživ, ktož jest jie s právem zaslúživ. Zbožie, jehož byl jest málo poživ. By všiu moc z srdcě vypleniv. By byl j'ho kdo ťdy nadtrutiv, nebo kterú válkú mútiv Al. B. Že jsi všiu hrdosť ukrotiv Al. M. Však jsú všěch zem řěči znavšě LAp.

c) bez pomocného slovesa: Všakž jie, kak moha, pozbývá Al. B. Liepí sám jest umra za ny Al. J. Mlad jsa, činil k Bohu mieně. Dáváš komuž, co ráčě LAnn. Chvátajě, kak moha, sbožie EZ. Dachu j'mu řěč, jakž uměvšě LAp. Nebieše, kto hřěba. Nenie kto dobuda dušě mé ŽW. Liepí jesť jeden člověk senda, nežby veškeu liud zahynul ŽKr. Již ďábel nevědieše, kam vrha ani co čině ŽOS. Ktož to bude, v zlém poběda, nenie juž kto co pověda. Nebieše, kto hromad bořě, ani křovie kto kopaje Al. K sobě rucě skloně, sobě rucě krčě ŠFl. A'nde črti volajícě, mezi sobú to mluviecě LPr. Nenie, kto peněz vydada Bibl. Ježto na mne kamením mecí, nevědúce co činíce Ans.

Vazba tato, i v staroslovanských památkách bulharské, ruské a srbské čeledi valně rozšířená, zdá se, v slovanštinu vešla působením řeckého a nápodobeného mu latinského textu sv. písem. Tak k. p. čteme u sv. Lukáše: (1. 10) *πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον*; (13. 10) *ἦν δὲ διδάσκων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν*; (15. 1) *ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι*. Což přeloženo ve vulgatě: Omnis multitudo populi erat orans. Erat autem docens in synagoga eorum. Erant autem appropinquantes ei publicani; v Ostromirově evangeliu: I vьse mъnožьstvo liudii bě molitvą děję. Bě učę na jedinomь otъ sъborištь. Bějachą že kъ němu približająšte sę vьsi mytarije; v tetovském, pak v mikulovském NZ. z l. 1406 i v jiných: A všecko množstvie lidu bieše modlě sě. A bieše učě v sboru jich. Biechu bližiecě sě k němu zjevní hřiešníci. Græco-latinismy tyto v českých textech biblických již za 15. věku mizejí; v památkách vlastní národní slovesnosti nikdy a nikde se nenaskýtají. Táž vazba nalezá se ostatně i v litevštině: asz esmi sukęs — jsem soukaje (Schleicher, Lit. Gram. 302) a v řečech germanských (angl.: I am seeking, I was teaching).

§. 374. Mimo s pomocným **jsem**, váže se činné příčestí se slovesem **mnieti**: Byl vělím viecě mdlejí, jímžto sě mněl jsa čilejí. Jakž ten zisk, jenžto mní jmajě Al. B. Mní sě se mnú viežě cěpy EZ. Mnieše oklamajíc čbána Báj. Ač sú mě utěšiec' mněli MMg.

Kdež sě mníš v čistě trávě sada, varuj sě lítého hada. Kdež mníš všicku svú péči sľožě SFl.

§. 375. Činné přičestí přít. času se váže s slovesy: nemeškati, neustati, nepřestati: Zacházejě, zezvučě nemeškáše RK. Judáš čěstujě nepřěsta EZ. Neustane-ť čěstú hrajě Alan. Neustane hřěšě až do svého skonánie NZ. 1406. Dobřę pak činiecě neustavajte. A ta jistá zvieřata nikda nepřěstaniechu ve dne i v noci voľajíc Bibl. Pro čež pľačíc nepřestává? MMg.

Vazba tato, upomínající na řeckou s *τυγχάνω*, *διάγω*, *κάμνω*, *ἀνέχομαι* atd., vyskýtá se i v jiných řečech slovanských. Tak čteme v žití sv. Konstantina: I filosofъ-že neprěstaaše dostoinu chvalu Bogu vъzdavaje. Rimliane-že neprěstaachu idušte kъ němu i vъzprašajušte jego. V Osmanidě Gundulićově: Kolo od srěće u okoli vèrteći se neprestaje.

§. 376. V staré češtině vyskýtá se vazba, složená z infinitivu a ze slovesa chtieti, kterážto připomíná na jihoslovanské futurum: vidit-ću, hvalit-ćete (viděti chci, chvaliti chcete): Chcěte-li pohověti, chci vám něco povědieti. Uzdrav sě, a chcem v tě věřiti Ans. Chci vám noc siu Ježíše jieti Paš. By mi mohľ uléčiti syna, chtěľ by jemu (dáti) tři hřiby a póľ sýra. By ráčiľ . . ., chtěľ-ť bych mnoho zľata dáti. O to již chciu s tobú rozděliti. Chciu já na tě liepě tbáti. Chcěš-li o mém rodě sľyšěti, to tobě chciu povědieti Mst. Chci tuto kľášter ustaviti LPr. Že chceš vždy v krčmě ležěti, dietky chtie hľadem zemřěti. Rač sľyšěti, co-ť chci povědieti. Chci tobě dobrý dar dáti Sat. Chci-ť dobrú kúpi prodati. To-ť chciu učiniti, pane Des. Jehož já nechciu mľuviti. Již ti délě nechcem hověti Dal.

§. 377. Počínání děje naznačováno vazbami, složenými z infinitivu a zę sloves uchvátiti, stanúti, jieti, počieti, včieti, udáti sě:

a) Potom sem k tobě běžěti uchvátiľ Mst. (On prvě svú řěč uchváti Al.)

b) Po všěch vľastech liud sbierati stanú RK.

c) Jě sě tako sľovo govoriti. Jě sě gľasy prěglědati RZ. Již sě jěchu náspy rozkotati. I jě sě děva kyticiu ľoviť. Jě sě miľá žaľovati RK. Tomu sě diviti jěchu Al. Když ho žena jme trestati Sat. Liubušě jě sě je súditi Dal.

d) I počěchu ticho govoriti RZ. Počě mýti (coepit lavare) nohy učenníkóm Ev. Počěchu trsti spoľu vojevati. Křěstěné počěchu utiekati RK. On počě sě raditi sám s sobú. Počě spáti, dřěvu sě kľoně. Počě sě tomu diviti Al. Ona počě děkovati. Počě s ním krychlě metati. Žena jemu počě brániti Sat. I počě baba mysliti Des. Tehdy Ježuš, vezma chlěb, počě žehnati, požehnav počě apoštoľóm dávati. Ju-

dáš, sněd, počě sě třiesti. Ježuš, je utkav, počě jich tázati. Ti i jiní počěchu na něho łstivě młuviti Paš. I počě jim hněvně řieci. Přišed k Sázavě, počě státi LPr.

e) Včě Pilát na sčěpy zřieti. Jakž sě včěchu diviti EZ.

f) Lev dražlivý, když mu tepłú krev sě uda zřieti RK. Pro něžto sě nízko uda kopie snésti na velbłúda. Uda sě j'mu jeti tady. Když sě uda jemu přijeti k Jeruzalemiu Al. Když sě udá kde v dvór vníti Sat. Když s vysoka dołóv udá sě střěliti Lék. (§. 317).

§. 378. Zvláštní staročeská vazba vyskýtá se v souvětí, složeného z přední věty, ve kteréž sloveso netahu (nedlím, nestačím*) položeno s infinitivem, a ze zadní věty, počínající se příslovcemi až, inhed, už, tak: Netáhł by kto hnúti okem, tak sě náhłým snidú skokem Al. B. Netáhneš ot něho jeti, až mrcha počne klěčěti Sat. Netáhne den býti, až král zvie náš příjezd KrT. Netáhne ho požehnati, až sě všě zdravie veň vráti NM. Netáhła toho svatá Kateřina dořěci, až k ní hłas s nebe přišeł Pass. Netaže j'mu řieci bržě, až sě Judáš přěs zeď vrže EZ. Ona toho řieci netaže, až ji čbán k sobě přitaže Báj. Netaže jemu dopověděti, inhed by děťátka neviděti LI. Dor. On toho netaže řieci, až mu vstúpi v obě plěci Bohtc. Netaže Ježuš słova skonati, až přiběhšě židové počěchu vołati Paš. A jakž bržě tu řěč skona, tak netaže vstáti ona, až hned rúčí obłak vznide. Pak netáhnu zítra vstáti, až ten ciesař jě sě ptáti LKat. Netaže přijíti k bratři svej, inhed jej obnažichu. Netaže Izák těch słov dokonati, až přijde Esau Bibl. Později příslovce v zadní větě vypouštěno: Netaže větších zjímati, menší musichu sě poddati. Knieže, netah sě zhojiti, jede k dvoru opět. Netaže panna rukú umyti, sama jide v okencě Tand. Netaže toho poseł vypraviti, Tristram káza sě všem připraviti Trist.

Asi v druhé polovici XIV. věku počala vazba tato z obyčeje vycházeti, i jali se ji jinak nahrazovati: Tehdy, jak brzo to pověděl, kam sě poděl, živ nevědě. Ne tak brzo král rozkáza, až sě vój před městem zkáza Al. (rkp. svatovítského). Nemóž mu tak brzo přiti, až musí všechno propiti Sat. Jakž brzo Liubušě doje (Přemysł), Liubušě jej za múž poje Dal. (§. 389).

§. 379. V aoristě trpného rodu skládá se minulé, druhdy i přítomné příčestí trpné někdy s byeh, obecněji s běch:

a) I by leskem naplněma hora. I by bojováno dłúho RK. Pro něž umučenie zváni bychu LKat. By Ruben położen v rovu, Judáš by

---

*) Doněvadž by dlěła v tomto světě, netáhł sem ukazovati moci své sławnosti Pass.

oženěn vdovú. By dievka králem poznána EZ. Ten člověk by ovšem uzdraven LPr.

b) Tamo, kde bě množstvie Polan rozvaleno ve sně RK. Což mu bě na čelě psáno. Taký bě zvuk i křik stvořen. Tak bě k sěči přihotován Al. B. Všichni běchu uzdraveni LPr.

§. 380. Jiná pamětihodná vazba jest s aoristem **s t a s ě**: Tehdy sě sta v tu dobu, on počě sě raditi sám s sobú Al. Sta sě těch časóv, kněz Oldřich umřě, vložichu jej v rov. Sta sě pak na jedny hody, tu sě jednomu bratru přihodi. V tú-že hodinu sta sě, ten svaté tělo viděti žádáše. Sta sě na zajtřie, jdiechu na jitřní všie bratřie LPr.

§. 381. Supinum činného rodu klade se v týchž případech jako latinské: Kamo k něm hlasat chodíváše RK. Vstáváte ráno tulat sě po opití Alb. Poslal sem vy žat ČE. Aby šli odtud kazat a mluvit, Šli kupovat ŽKr. Chodiešе na všaký den modit sě modlě. Zdali ste vy mne tazat přišli? Povědú jej nohy jeho daleko putovat Bibl. (Srov. §. 312). Nicméně: Šel spáti EZ.

§. 382. Supinum trpného rodu prostě se vyjadřuje infinitivem činným: Vy ste mladým žáčkóm viděti hodné Mst. Těžek's mi nésti mój pane. Zdáše sě jiej nésti těžek Báj. Svój-tě snaden odsúditi. SFl. Bohu jest snadná učiniti Pass. Ta voda jest dobrá píti ráno i večer JČerný. Kde by bylo miesto Bohu slúžiti slušné LPr. A jest jim cěšta prostranná zpievati Hra. Píseň zpívati snadná Blahoslav. Jimžby mila byla pravda slyšěti i od oslicě Št.

Infinitivu činného užíváno druhdy tam, kde trpnému místo: Byl v žalář saditi kázán LAp. A metlami bíti kázán DPís. (§. 347 *a*).

§. 383. Spojka **a n i** neklade se s slovesem záporným: naopak **n i** mívá obecněji sloveso záporným tvarem:

a) V tě úfaju, ani mi sě posmějú nepřietelie moji. Neopustuj mne, ani pohrziuj mnú. Přijal si mě, ani si povýšil nepřátel mých. Blažený muž, jemužto Hospodin nepomienú hřiecha, ani jest v duchu jeho lest ŽKl. Uzřěvši, že k ní ani který jejie bratr vyjíti chce Pass. A když jich ani tak mohl k milosrdenství přichýliti. EM. Že jsem člověk česti otjatý, ni jmám miesta mezi mými Al. Neznaji toho člověka, ani sem stál podlě něho sěka Paš. Nebudete vražiti (augurabimini), ani budete tbáti snóv. Nepřichylujte sě k čarodějníkóm, ani ot kúzelníkóv co pytajte Bibl.

b) Křěstěné ni světi neiměchu RK. Nebyv ni v čem mysliú křivú Al. V ni v čěm nejmaje naděje Št.

§. 384. Částice **i** druhdy zápornost doličuje: Nebo si pro mne nevážil i hrdla svého Stilf. Však proto i h—a již nejmáš Mst. Nechtěj i vrahu té škodě Des. Nejmá sluti i kratochvil Št. Avšak i

člověka na něm (hradě) nebieše Dal. Nebieše i jednomu člověku znám LPr. Ale podlě božstvie i jednoho strachu nejmieše Paš. S i žádnými lidmi nejmějiechu i jednoho tovařišstva ani obcě Bibl. A tej panny (aby) nedávała i žádúciemu živému. A i žádúciej otpěry protiv jiej nemohł mieti. Jakž jich i žádúcie póła tu po hromadě neosta. Modłám oběti nechtieci dáti i žádnú odolí LKat. Jeden-na-dste dnóv i žádného pokrmu nedávali Pass. (Později m. ižádný, kladeno nižádný, až pak v XVI. věku prosté žádný zůstalo, pravým opakem vlastního svého smyslu. Žádný zajisté tolikéž jest co žádoucí, žadatelný, jakož za starodávna tak i užíváno: Život mi žáden nenie Smrtd. Nic jsú jim nežádni s sbožím sklepi NM. Mój žádný králiu Al.)

§. 385. Záporná částice ne dosti volně kladena, druhdy i jinako, nežli nyní obvyklo: Nesměti sě bude hnúti. Al. A ne my sami sě stvořili. Ne báti sě budu tišiúcě liuda. Ne v rydání svém třeskci mě ŽKl. Nekłan ovšěm ne udaten bieše Dal. Ne půlě vołovi teletem. Co kde vidíš, ne všěmu chtěj. Ne vždy sě pravda hodí SFl. Usłyš mne, netolik pro mú prosbu, alě pro své miłosrdenství Tkadl. Všakž jí bě ne do veselie EZ. Někteří jsú, že, kdyžto prosie, netoliko nebudú usłyšěni, alě ješče jich modlitva obrátí sě v hřiech Káz. Ne zákon jich (peněz) jesť i jednomu jmieti Paš. Ne každý, kdož mi die „pane“, vejde v královstvo nebeské Alb.

§. 386. Ničě a něč'so, vázáno jsouc lokálem s předložkou *v*, klade tuto po *ni* a *ně*, anebo ji před oběma členy opakuje: Neb si mne ni v čěm nevinił Dal. Však srdcě ni v čemž svědomo EZ. V ni v čěmž nejsú podobny k našim penězóm Pass. Ta (miłosť) ni v čěmž nenie menší. I tento žałuje, a jsa snad ně v čěm vinen. Ně v čem lepší Št. Tak i v *A.*: V ni več sě navrátím Velesl.

§. 387. Podobným během druhdy zůstává rozestaveno ale-brž, a-brž, a-lě, který-koli, přě-veliký, po-hřiechu a pod.: Alě králě brž vzývati budu. Zdali cěsta má nenie pravá, a nejsú brž viece cěsty vašě nepravé Bibl. V niúž by koli z firmamenta všecka čtyři elementa chtěła sě vydřěti Al. Což tu bieše třěba koli LPr. Ktož jie z vás okusí koli Mst. A toho lě nevieš, jež jsi hubený Bibl. Ó přě diva velikého ŽOS. Srdcě přě v žałostnej době SDT. Mnozí jsú po našem hřiechu liudie Káz.

§. 388. Spojka ač (m. a-čě) se v staré češtině vůbec klade s indikativem: Ač zreno žitno umřěło bude, sie samo ostane-ť. Ač kto mně słúží, mene slěduj. Ač kto mně posłúží, počestí jej otec mój Ev. Ač sě hrdinamí zváti chcěte RK. Ač co s bláznem kdy ułovíš, alě nerovně s ním rozdělíš Mst. Ač mi chcěš v tom vieru mieti, že tě chtie, ač mohú, jieti: toho-ž věz atd. Ačě té pomsty oddálí, čakajž téhož veždy

na sě Al. Ten jest, ač chtěł, ten stolec viďał Dal. Móž opovědati posłem svú škodu, ač chce KPR.

§. 389. Spojka až (m. a-že) s významem a již: Dřievě než šest dní pominu, až ztrati liuda třětinu. Měšcě sě jedno dotiežeš, až s potřěbu vyviežeš Al. Prvě, než tři krošě ztraci, až dřěvnie tři všě navraci Sat. Prvě než si bit, až tě bolěło Pass. Než Čechové k oděnie přijidú, až lepší smrtiú otidú Dal. Prvě než tráva zroste, až koň umře SFl. Dřievě než kokot zapěje, až třikrát Petr pána svého zapřě Ans. (Srov. §. 378).

§. 390. Spojka že připojuje se k zájmenům jen, ký, kto, čě, aby se staly vztažnými, k ten, sien a j., aby se význam jich ukazovací sesílil, pak ke příslovcím i spojkám za podobným účelem: a-že (až), ne-že, nu-že, u-že, je-že (ež), onde-že, tehdy-že, kehdy-že, kdy-že, idě-že, tako-že a pod.

a) Jen-že príde v sie-že vłasti. Ja-že vadíta sě. K nim-že zmija vnorí. Im-že žena vłade. Ju-že prinesechu RZ. Jen-že bieše. Všě, je-že dał jesi Ev. V siem-že krocě. Na čě-že Čstmír RK. Pošeł v tú-že zemiu EZ. A v tú-že hodinu sta sě LPr. Jáz sem té-že učinila Des.

b) Idě-že sú dúbraviny RZ. Ne-že jako-že złoděj bieše. Pozna, je-že tu jest. Ne-že aby Lazar viděli. Jeli-že mnozí pro-ň chodiáchu. Jako-že pisáno jest. Choděte, doned-že světło imáte. Donud-že světło imáte. Nu-že čě i ty jesi? I u-že ide Ev. Ne-že sě poznaje RK. Jeli-že sě dobra města EZ. Tu-že sě s nima i směři. Tehdy-že sě inhed potka. Kdy-že na vojnu sě zdviže. Tak ž' jady-ž šeł, před ním běhał liud. Jelik-ž rozuměti mohu Al.

V obou případech -že odmítnutím *e* obráceno v *-ž* od 13. věku. Jen z je-že vyvinulo se že — ež (quod), s kterýmiž oběma tvary potkáváme se již v RK. Připlatování *-ž* se od 14. věku nad míru rozbahnilo. Však čteme až že-ž: Ale že-ž jej běchu umdlili Ans. Že-ž by viec łhářem słuł Tristr.

§. 391. Sic jinak spojka *že* značí tolikéž co latinské autem, vero, ergo, igitur: Vecě že (dixit ergo). Řěče že sie (dixit autem). Pozna že dav (cognovit ergo) Ev. Viz že každý EZ. A všickni, ktož to usłyšíte, proč také že nečiníte LPr. Po světu je-t tobě známo, i v nebesiech že i tamo Alan. Ješče-ž krále hnav ujisci, chtě sě v smrt předeň poskýsci Al.

§. 392. Tvary některé, ježto se později výhradně s enklitickým *-ž* vyskýtají, bez něho jsou vlastnictvím jen památek nejstarších:

u (už): u nebudu vám súditi svády RZ.

ne (než): Bóh vie, že ne bych v také příslovie był upadna, však radije v niu (smrt) upadnu Al. Měščěné nemajú právo staviti pána

v jiné hospodě, ne v svém domu KPR. Dłúho vlasti našě v miře biechu, ne ot vzchoda búřia vstáše RK.

ký: Ký plezně-dlě v sněmy słavny chodí RZ. Budú zevena mnohých srdec myšlenie, ké hrdá, ké pokorná, ké ku pravdě boží pochýlená, a ké zatvrdiłá. Poznati, ké-j' cěsta prava a ké neprava Št. (ké =koje m. koja).

Týmž během: kako, kegdy, kdy, kda v RZ.; kda, jako, tako, jegda, jeli, kako, kamo, kehdy v Ev.; jako, kehdy, kdy, kda, kdě, kamo, s kad, otkad atd. v RK. V Al. a leg. již převládají tvary se -*ž*.

Při zájmenech: Dva syny, jejú hłasy přěcházěsta v mužská RK. Vše, čě plzno bieše. Všěch dva deseť, čě jich tamo stáše. Poplěnichu vše, čě v zemi bieše RK. Ten, jen bieše uzdraven ČE. Já sem ten, jen sem člověka z ráje vyhnati mohł Pass. Jen ji stvořił, tý ji pozná ŽOS.

§. 393. Místo *že* (quod) klade se z husta kde, jenž, jako, jakž. Ve větách podmiňovacích se *žé* vypouští, i klade se prosté by, druhdy a by.

a) Vidúc, kdež na kameni vyryto Al. Jakby sě na púšti stało, kdež by nic nepřěkážało? Dal. Jež sě stało v Čechách nénie, kdež přívuzných królóv nenie EZ.

b) Vědě, jenž nemóžeš trpěti złých Št. Když uzřěchu, jenž nemóže kříže nésti. Kako sě Boha nebojíš, jenž ješče v svej złobě stojíš Ans.

c) Kda słyšiáchu, jako príde Ježuš. Vidíte, jako ničě nepročinichom. Věda Ježuš, jako príde godina Ev. Snieše sě mi, jako by mně svlekł sě RK. Na tobě to čiujem, jakž-'s sě věrně s námi smieřił. Přišli by k takej přípřětě, jakž by, sě krsta přichopiece, byli svych modł odstupiece. Jesť pisáno, jakož jemu było příti. Koła tak chytrá, jakž jich nikto nemožieše rozebrati Al.

d) Kak mu móže to přijíti, by mohł v takú česť kdy vníti. Či sě stało kda dědiciu, by pro mně stáł v smutném líciu. Mniecě, by sě země sřěkła. Zdáše sě v tu dobu, by sě již veš svět obořił Al. Ty pravíš, by Ježíš smrti sě báł. Mnieci, by był někaký zahradník ŽKr. Chłubie sě, by znali Boha. Praviechu, by był łudař. Ne proto, aby to dobré było EM. Taká jde hořkosť z něho, v němž by (že by v něm) było něco złého Al.

§. 394. Vztažné jen-že kladeno na místo který a co, v případech, kde nyní neobvyklo: V niž-to hodinu, najméně mníte. Rybník, v niejž-to vodě omýváchu ovcě. Na níž-to svatbě ŽKr. Do niežto země vrátiti sě. Jižto horu držał národ. Skrzě nenž-to pokład Duch sv. sě vyznamenává. Jenž pokład bude jmieti EM. Jehož toho nemóž

býti Ans. Jehož sě člověk nedomní EZ. Podobně pro-něž (pro-ně-že) m. pro-čež.

§. 395. Enklitické *-ť*, ježto se za XIV. věku tak velice rozplavilo po češtině, původ a příčinu svou vzalo dílem od vlastního dativu *ti* (staž. v *ť*), dílem od dativu tak řečeného mravního*):

a) Bóh ti bujarosť da, Bóh ti da věhlasy. Kdyby ti byl tvrdý nosec RK. Pověz mi, kak ti pravé jmě dějú. Prodávaj-ž je, až-ť někdo ztepe tvé kosti Mst. Když-ť jesť ovocě n'otjato EZ. Podám-ť vši česť světa sieho Al. Velech-ť na trh u pondělí. Musím-ť tvú potřebu dáti. Muži, nedám-ť jhráti Sat.

b) Toto ti je prvá puška, od té-ť sě počíná volě jako hruška. Tato ti jesť masť. Zdá-ť mi sě Mst. Kak-ť svými hrd jesť sčěpy. Kam sě ti penězi dějú EZ. Ni-ť bych stráž' tvój býti žádal, bych-ť sě co lěpšieho nadál Al.

Tě jest stažené ti je: Nebo-tě kvésti, nebo z zahrady jíti na noviny SFl. Věz, že-tě tvá žena blíz k smrti byla. Dosti-ž jměj, že-tě Bohem dáno ŽOS.

§. 396. Podobného rázu jest enklitické *si*, *sě*, *s* (§. 154): Jáz iz sebe-si nemlevich. Parižěji že rěchu k sobě-sim Ev. Ti-sě nám krušichu bohy, ti-sě nám kácěchu drva RK. Tito sú pak z Pamfilije, si-sě z libské země LAp. Jenž byl kterú-si náhodú vypověděn. V slově ač-si velmi malém. Stala sě jesť kda-si škoda Al. A'n nás jako cizieho koho-s otkavad-s měl Bibl. Jsú-ť zdě kací-s Slověné, jmají-ť kako-s písmo jiné. Tehdy to miesto dachu jiným, odkud-s kakým-s cizozemcóm. Běžechu neda's kde bylo LPr.

Příbuzného rázu též jest *-no* a *-to*: Mistřě, v uonom-no kútě biech. Tu je snědla ona-no baba stará. Zdá-ť mi sě, ež-ť onde-no stojie. Ta-to ti jesť mast z Babylonie Mst. Puojdem' radče do onoho-no domu Hra. Že vy ottad-to vysočie. Ottavad-to vás vypudí LPr. Otňavadž-to jesť obyčej vzšel Bibl.

§. 397. Zmíněné v §. 392 ne (stsl. *no*) se krom ne-že vyskýtá v ne-bo (Chudé bo imáte s sobú. Běchu bo poganie něterí. Bieše bo tesť Kaipin Ev. I chtieše Jindřicha jieti, bo jej svú hanbú vinieše Přid. Dal.)

Zcela jiného původu jest né, v některých rukopisech nie (nye) psané: Vladislav Bořivoje na milosť přijal, né a takú s ním milosť učinil Pulk. Ženy bývají v hoři, i mužie jim nepomohú, né skrzě mužě bývají v hoři. Né, bychom byli kromě všech lidí, ještě jeho rad prázdni

*) Tu mi sě sta dvorný smiech. Tu-ť mi všickni najliepě chválie Mst. Již vám travička vstává. Slunečko nám zajde. Na skálě si sěde RK. Ten sobě jmieše mnoho lět LPr.

nebudem. Nic to jim nebude užitečno, né hóře jim bude. Né i na súdu jsúc, své pekło ponesú s sebú. Druzí také hromaždie, né brž snad proto zajdú v ty marnosti Št. Neb-t jest mazaný buoží, né brž otec mój Belial.

§. 398. Příslovce b a: Ba za nevieš, že za vinu takú potratíš věčnú otpłatu? Ba boží mocí kazuji vem LPr. Ba by mi to Bóh dáti ráčił. Ba hubenčě hubený. Sat. Ba jměj, chłape, mú radu Des. Co jest tak nového? I ba o Ježíši Hra. Ba co viecě přieš? Paš.

§. 399. Spojka *i* na začátku vět. k předešlému vypravování se loučících, souvisłost jich naznačuje; jinde důrazu dodává a pod.: I vzchopi sě vz hóru jako jelen. I minu deň prvý, i minu deň vterý. I rozliuti sě Łuděk. I maše Záboj mečěm. I tažechu před słuncěm záhé, i tažechu přěs veš deň RK. I což ty, žebráče chudý Mst. I navráti sě do Nazareta s nima, i by u posłušenství jima. A pohřiechu pół lěsa i ukráti JMl. I kto sě jí v tom vyrovná? SDT. Potom daři i každého Al. Až-t i mine ta złá chvílě LPr. Až duši i pustiła Pass. Nes česnek, kam chceš, česnek i bude. I ten-li med pije, ježto na brti leze? SFl. Srov. §§. 359 a 384.

§. 400. Příslovce o b a k, o b a č, o b a k é (nicméně, jednak, předce, však): Zpomeň, co jest řekł obaké tobě MMg. Květ, o němž nelzě mi obaky povědieti, poňadž v mém tělě dušě Sedm R. Kruvoj Nekłanu oběčě vieru, obak uvádieše biedu na liud RK. Alexandru, dietěti obak čstnému, zpoviedaju miłost svoju. A mezi tiem nikto nevie, co sě stáci moci bude, jakž najú obač nezbude Al. To-t sě jinak nemóž zdieti, tuto-t mi jest obak umřěti Ans.

§. 401. Příslovečné vstavky:

a) n a d i v, n a d i v y, v d i v y, v d i v: Ta dci na div sličná bieše RK. K tomu všěmu był dospěłý, i na div ovšěm uměłý Al. Dci na divy krásná Pass. Na divy počě ten kłášter miłovati. V pokrmě na divy skrovný. V div sě mnozí vzradovachu. LPr. V div sě dievky proměnichu Dal.

b) ž i v: Kam sě poděˇ živ nevědě. A což dobrý skutí živě, to złý vezme Al. Słýchał-li jest to kto živý LAp. Dobře že smy živi utekli LPr. Nevěda živ, co učiní. Nemajíc své panie (tovařiška) živa čím pochovati Pass. Jak's ty živ směł korunu přijíti? Jak sě smieš živ českým králem nazývati Dal. Kto by to směł živ učiniti. Jenž směł živ to pomysliti Paš.

§. 402. Spojky ve dvou větách se opakující:

i: Toto žehnaj i liehajúc i vstávajúc Des. Běhali i sěm i tam Bibl. I ve dne i v noci nad mú stráží bdíš SAug.

ni: Ni mi bratra, ni mi sestry RK. Nenosił drahého oděnie, ni pitie

drahého ni jedenie LPr. Tu kněziu všickni sliubiechu, ni starého ni mładého živiti Dal. Ni vołek ni oslík jiesti chtěstá JMl.

ani: Nikdy ote dně prvého ani bude, ni jest była Al. Ani bydliti bude podlě tebe złostivý, ani ostane nepravý před očima tvýma ŽKl. Ani na otce zpomene, ani na mateř, ani na svój kraj. Vědě skutky tvé, nebo ani jsi studen ani horek Bibl. Ani vědě, ani mi přikázał płatiti KPR. Ani jest řecké, ani jest łatinské EM. Tu jsa, ani jedenie ani pitie požívá Ans. Sukně ani tkána ani šita bieše. Paš.

leč: Leč buď v teplě, leč buď v mrazě Mst. Leč buď Litva, leč Tateři, leč nepotvrzení Rusi. Leč buď lěto, leč buď zima Al. Leč křiv, leč práv, vzdal sě toho Cato. Leč buď nemoc, leč buď rána, leč která koli potřěba. Leč jsme živi, leč jsme mrtvi, vždy jsme buoží EM.

nebo: Nebo-ť té dievky dobudu, nebo života zbudu Dal. Nebo-tě kvésti, nebo z zahrady jíti na noviny SFl. Słýchał-li neb ta słova neb ty divy LAp.

liubo: Libo máło, libo vělě Des. A tu lib kup', lib nekupi Sat. Po chuti nech ať bývá, lib sładec, lib hořec Tkdl.

ve ť čas: Neboj sě, ve ť čas sě polěpšíš, ve ť čas oheň pomine, ve ť čas sě upotíš Št. Stáše rozličně sě proměnije, ve ť čas tvář v starosti, ve ť čas v mładosti ukazuje Pass.

brzo: Łodí brzo na hory vln běchu vyzdviženy, a brzo v údolie vrženy KrT.

jednak: Ustavičně běhali, jednak na svět, jednak do pekła Solf.

§. 403. Některé, staré češtině zvláštní sousledné spojky a příslovce:

J e l i - ž jiej věrduňk oběcě, t o l i - ž teprv baba šedši získa kołáč na jinoši. Jeli-ž bude střeła vyňata z jiezveného těła, toli-ž lékař všelikého tak uléčí nemocného Des. O sobě: Pokoj přichází člověku, když ničehož nečije protivného, a ten jest j e l i ž v nebesiech Št. Prvě čěstuje nepřěsta, j e l i - ž e sě dobra miesta EZ. (Ne hned, ale po šesti dnech: je-li-ž ? = non-ne EM.).

J a d y - ž šeł (ober), t a d y pršě před ním běhał přeč liud sršě AlB. O sobě: Od té jeskyně, jadyžto do čistcě chodiechu Pass.

Jakžto tresť j a m vietr pochýlí, t a m taký člověk sě schýlí Al. O sobě: Hospodin patří na vaše cěsty, j a m ž sě beřete Bibl.

D o t a v a d by mu viděnie dáno, d o ň a v a d ž těło svaté nepochováno LPr. O sobě: D o n i ž mrtev nežžen RK.

Že chudým nemohú škoditi t o l i k, j e l i k ž by rádi. Jelikž by kto přišeł jest k té miłosti, s t o l i k jest přišeł k svrchování. T o l i k bude ďábłových vłádařóv mieti, jelikož v něm bude hřiechóv vévoditi Št.

J a k o ž přieliš mnoho, t a k e ž přieliš máło v každé věci jest

neslĭčnosť, a jen v hodují věci šlechetnosť záleží Št. Jakož jesť učinił v moři rudném, takež učiní v potociech Bibl.

A když to řeče, tak (hned) Gaudencia prozřě. Jakž sě tú vodú pomazała, tak na tom miestě zdráva była Pass.

§. 404. Zvláštnější spojky tázací:

za: Za tě liutá rozvłajáše búria? RZ. Za mníš, by tamo utěžał? Al. Ba za nevieš? Za by popřáł mně nebohu skrušenie? Počěchu shliedati, za by mohli na kom tu vinu poznati LPr. — Později zda, a zda: A zda ty nevieš? Tkadl. Zda si ještě nezłačněła? Zda jich pohřiesti jměji? SDT.

čě: Aj Vletavo, čě mutíši vodu? RZ. Ach čě řěkne moje máti? RK. Čě mě tiežieši? Ev.

čěmu: Čěmu ta masť neprodade sě? Ev. Čěmu vy sě zelěnáte? Čemu ty našiu krev piješi? Čěmu sě junoší chovať? RK. Efraim, čěmu mně viece modły? Bibl. Čemu ta masť nenie prodána? EOlom. Čemu ste mne hledali? JMl. Čemu mi býti živu déle? Ans.

či: Či toho nevieta? Dal. Či sem kdy komu povolił? Al.

čili: Čili jiesti budu masa býková? Čili ne Bohu poddána bude dušě má? Čili hněvati sě bude po všě dny? ŽKl.

§. 405. Spojka *-li* klade se u větách tázacích, ať již otázka položena přímo či nepřímo, kdykoli tu není jiné spojky, příslovce nebo zájmene tázacího: Słýchał-li jesť to kto živý? LAp. Rubíne, skoro-li mé masti budú? To-li je mé k hodóm nové rúcho? Mst. Hosti, chceš-li vrci krychlě? Chcěvě-l' jíti u pondělí? Sat. I ten-li med pije, ježto na brti leze? neb ten-li víno pije, ježto jej kopá? SFl. Słýchał-li's Aristotilě? Vieš-li-ž to? SDT. — Ješče mi to pověz o něm, jdiechu-li kteří po něm? Ans. Pověz mi, jsi-li syn boží? Paš.

§. 406. Jmenovitě klade se *-li* v otázce druhé a třetí; tolikéž v druhé z alternativních průpovědí: Ač zreno žitno umřěło (ne)bude, sie samo ostane-ť: ač-li umřěło bude, vělě płoda prinese Ev. Komu nás, otče, ostavíš? komu-li nás po sobě poručíš? — Povězte, kde ste sě zdě vzěli? co-li ste na tomto miestě zděli? kto-li vám toto miesto dał? LPr. Kto tě z mú rukú vymóže? kto-li-ť ote mne spomóže? SDT. Co hledáte? koho-li ptáte? Paš.

Přídavek.

O skládání veršův.

§. 407. Základním pravidlem metriky staročeské bylo, aby veršové tolikéž, co rozměr požaduje, čítali slabik. Chtějíce rovnoměrnosti té dosíci, užívali skladatelé hlavně dvou obratův, jelikož slova jednak zkracovali, jednak zdlužovali.

§. 408. Hlásku *u* proměňovali na *v*, a naopak:

Když by koho holě, *u*řezal Sat.
I to již sú *uz*eptali Al.
Buď *v* před, buď *v* zad, *u* vše pótky liuté RK.
V tento *u* mój žalostný čás PlM.

§. 409. Podobně nakládali s *i* a *j*:

Po dúbravách zde *j* onady EZ.
Klekši, *j* pokloni sě jima LKat.
Ten *i*mieše dceř jedinú,
lícě *j*mieše ovšem bielé RK.

§. 410. Slabiky stažitelné se podle potřeby i šíří i úží:

Dobro-*j*tro vám, krásné panie Mst.
Z písma, jak *naj*ilěp umě LKat.
Ti z E*j*pta (Egypta), oni z Frig*ij*e,
tito jsú pak z Pamfil*ij*e LAp.
Knihy, jenž Ovid*j*uš slovú Cato.

§. 411. V dosloví se samohlásky, bez ohledu na následní náslovnou hlásku, odmítají:

Řkúcě: to *j*' podobno k divu LAp.
Švec vecě: Co *j*' učiniti Sat.
Tako, *t*' spade bezduch mezi mrchy RK.
Ž' nejsi ni v čěmž obmeškána LKat.
Bieš' tu také ober jeden Al.
Než ji viděl *bieš*' v tom čase LKat.
Nechvalno nám v Němciech iska*ť* pravdu RZ.
Čěmu sě junoší chova*ť* RK.
Budetě-li u vás po rozumu,
nebudetě-l' u vás po rozumu RZ.
Čemu *s*' raně rozkvetla RZ.
Toto *ti* jest, mistře, prvá puška.
Chtěl-*ť* bych mnoho zlata dáti Mst.
Hi jinde toho *néč*' viemy.
Kto by mlátil, *nikt*' nebieše Al.
Jinak vodné telě léčí,
a *jinako* bolněj oči Des.
Okraš*li* sě záponami,
okraš*l* svú drahú korunú SedmR.
A tu lib *kup*, lib nekup*i* Des.

§. 412. Vysouvají se hlásky dle §§. 50—58.

Vnesa 'bilie do sładovny Sat.
Mají-ť sě *na 'vidja* ptáti. Cato.
Pro 'nu tvář mocnú i črnú.
Že ti liudie *n'umierajú* Al.
A pec bieše *n'umáléna* LKat.
T'dy sě *j'mu* uda, vezřiece.
Stáła čtvera *p'kelná* vrata Al.
Jimaž vidí *n'beská* vrata SedmR.
Však sě podda *vlasťcé* ona Al.
Obraťte súd, obra*ti*te,
a k Bohu sě navra*ti*te PlM.
Pod umłuvením *łest*ivým Al.

§. 413. Co do hlásek *r* a *l* užíváno zvůle, v §. 68. a 69. naznačené:

Co jesť mi*łosirdie* drážě?
Mi*łosrden* buď k nevinnému Al.
Tirpěł mnoho protivného LAp.
Takž, jakž jej náhle za*dirźe*,
přijem kopie, i na*virźe* Al.
Svými životy po*vrźete* LRyt.
Pobodł bieše svého koně Al.
Svlekł sě drahý prstének RK.

§. 414. Ve verších desítislabičných **přestávka** bývá vůbec za čtvrtou, anebo za druhou i šestou slabikou:

Všiak ot / svej čělědi / vojevodí,
mužie pašiú / ženy ruby strojiá:
i umřě-li / głava čělědina,
děti všě tu / sbožiem v jedno vładú,
vładyku si / z roda vyberúcě RZ.

Totéž platí o verších osmislabičných:

Ta dci na div / sličná bieše,
těła / urostłého / krásně:
lícě jmieše / ovšěm biełé RK.
Znamenajmy / při tom zvłásti,
jež sě stało / v Čechách nénie,
kdež přívuzných / królóv nenie
počnúc / ot Přěmysła / królě,
kak j'ho syn, kak / vnuk na málě
sě sú zbyli / na siem světě EZ.

§. 415. Zvláštní okrasou staronárodních básní jest **palillogie**, o které v §. 277 jednáno, a **parallelismus**, když totiž dva děje po sobě následující, rozkaz a vykonání, anebo podobenství i skutečnost, anebo několik výpovědí k téže věci se táhnoucích, podobným způsobem proneseno:

— Nekłan káže vstáti k vojně,
káže kniežěciemi słovy proti Vłasłavu:
vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kniežěcie słova proti Vłasłavu.

— Hołubče! ty bysi / był valěł s krahujem,
kdyby tobě było / srdicě udatno;
ty bysi był vydřěł / krajujciu svú drahú,
kdyby tobě była / dravá ostrá drápy;
ty bysi był zabił / krahujcě złobného,
kdyby ti był tvrdý / masožravý nosec.
— Vietr búří přěs vłasti,
vojsky búřie přěs vłasti RK.

§. 416. Staročeské poesii vlastní byla allitterací, t. j. opakování téže hlásky v násloví několika slov jednoho nebo dvou, druhdy i tří, (a v téže sloce i čtyr) veršův:

— *K*ako *b*ych jáz *v*ody nemutiła,
*k*egdy sě *v*adíta rodná *b*ratry RZ.
— *Z*aměši *z*raky, *z*łobú *z*apołěná.
— *P*říde *r*ané *s*łuncě / *v*rcholi *d*řěv k hradu
*p*říde nová *r*adosť / *v* junošino *s*rdcě,
že *s*vú krasnú *d*ěvu / chová *v* *s*ilnú *p*ažiú.
— *S*hłučěchu *s*ě kmetstí *l*iudie
v *l*ěsě *p*od Hrubú *s*kałú,
*v*šiak za oružie jmě cěp
*p*rotivo *v*rahóm.
— *V*zezvuče skřěk hrózonosný,
*p*opłaši *v*eš zvěř *l*ěský,
*v*šě nebeská *l*ětadła
až *p*o třětí *v*rch RK.
— *T*aký *z*vuk, *t*řesk i křik *t*aký
by v *z*ástupiech stranú obú,
jakž sě *z*dáše, by *v* tu dobu
*s*to hromóv *s*połu *v*zehřměli.
*T*ak *s*ě *b*ěchu *t*vrdě *s*něli,
*v*niuž *b*y koli *z* firmamenta
*v*šecka čtyři elementa
chtěła *s*ě *v*ydřěti *z* *k*ořen,
taký bě zvuk i *k*řik *s*tvořen Al.
— *M*ohuč jedno *m*ěsto słove,
kdež *p*otok i řěka *p*łove
*m*ény dosti słovutnými.
Tam *m*ezi *m*ěsty *j*inými
vniuž *m*ěsto *j*mene *d*obyło,
*j*ehož i *d*nes *j*esť nezbyło EZ.
— Tito sě *B*oha *b*ojiechu
a správně vždy živi *b*iechu LPr.
— Rozlítiv sě pohan lítý
zamyslił *t*ěžké *m*uky,
jimiž *t*ě bez *m*eškánie
kázał *m*učiti.
*B*ez *s*údu dievku *s*vázavše,
hanebně obnaživšě
*b*ičěvachu *t*ak *s*ilně
*t*o *t*ěło *s*vaté.

Tak ji velmi *t*epiechu,
až potoci *t*ečiechu
*t*é krve nevinné. LDor.

§. 417. V básních nerýmovaných mimo alliterací znamenati někdy, ač jen zřídka, zvláště při parallelismu, též assonancí, t. že slova konec veršův položená v samohláskách vespolek se shodují:

— Vojnóv přěudatných, tamo kd*ě* b*ě*
množstvie Polan rozvaléno v*e* sn*ě*.
— Ach ty trnie, ostré trnie,
čěmu si boł sd*ěło*?,
Za to budeš ostré trnie
z borek vymýt*ěno*.
Konieček sě na pał*úcě*
v hustej trávě p*ase*:
moje miłá v pochłádeč*cě*
na miłého žd*aje*. RK.

§. 418 Nejhustěji se assonancí vyskýtá vnitř veršův, parallelní myšlénky pronášejících, ve spojení s alliterací.

*O*b*a* rodn*a* bratr*y* Klenovici*a*,
rod*a* star*a* Tetv*y* Popeło*va*.
G*orě* ptenc*ěm*, k n*im*-*že* zmij*a* *v*norí,
g*orě* muž*ěm*, *im*-*že* žen*a* *v*łade RZ.

Totéž platí o epithetech a podstatných jmenech, spolu sloučených: s otn*a* zł*a*t*a* stoł*a*. dřěvcě *o*str*ú* hr*o*t*ú*. k modr*u* vrch*u*. šir*ú* sił*ú*. s tvrd*a* siedł*a*. čě sě sta se *d*cer*ú* jeho *d*rah*ú* a pod. Při tom ovšem jednostejnost přípon nominálné sklonitby velmi důrazně působí.

§. 419. Jiný druh assonancí jeví se též vnitř verše, v násloví slov po sobě položených.

— M*á*chnu *r*ukú, *z*arve *j*arým *t*urem.
— Vst*a* R*a*tibor *o*t *g*or Krek*o*noši,
j*e* s*ě* tako slovo *g*ovoriti RZ.
— Sł*a*voji bratř*ě*!
Kd*až* h*a*da potř*i*eti chc*ěši*,
n*a* hł*a*vu n*a*jistějě,
t*a*mo hł*a*va jeho. RK.

§. 420. Důležitým co do blahozvuku momentem je hojnost stejných přípon ohýbacích, ježto spolu s palillogií, parallelismem, alliterací a assonancí veršům veliké łahody dodávají:

Ti-sě nám *k*ruši*chu* bohy,
ti-sě nám *k*ácě*chu* dřěva,
i płaši*chu* *k*rahuje z lěsóv.
— Vzě*sta* dřevcě *o*strú *h*r*o*t*ú*
rúčě v *o*hradu *s*ě *h*na*sta*,
protiv *s*obě zápasi*sta*,
*s*razista *s*ě *o*ščěp*o*ma RK.

Dodatky.

K §. 147. Tet (povstalé zdvojením zájmene *ť*): Zameškú-li sě tet pověděti, jenž słyší od komorníka póhon. Tet póvod, jenž pohoní KPR. I v mezislovci vet (*vstъ*, rusky: vot) je *-t* totožné s zájmenem *ť*. — Doklad mezi tojú (t. dobú) náleží ne k muž. dv. *GL*, nýbrž k žen. *I*.

K §. 148. Mž. *N.*: si (kto jesť si syn člověč Ev.); *A.* s': večero-s, dne-s (§. 35). — Žen. *G.* s': s' noci s' dosti vína jměła SDT. — Stř. *A.* s': jutro-s, lěto-s.

K §. 182. V imperativu se *i* odmítá též po *sl*: mysl, myslme, myslte; později též po *dl* a *žd*: modl, bydlme, shromažďte (modlěte ŽKl.).

Doklady k §§. 215—216.

Přít. č.: I přiletie hołub. Vltava sě kúřie. Praha mlčie. Žałostivo sedie. Ležie junošě. Proměnie sě všě RK. Jímž tě biskup vinie JMl. Sobě v tom (motýl) libosť činie Tkdl. Když má dušě muky zkuśie SDT. Komuž poručie své věci Al. Davem trčiú, choruhvy vražiú RK. Mnoho sto koní uváziú Al. Tu-ť mě silně těží (iú) SDT. Bájí sobě jiní Hry. (Přípona *-iú* v 3. os. mn. slovesům této třídy ve většině podřečí moravských a slezských podnes jest vlastní: vinijú a viňú, sedijú a seďú, letijú a leťú.)

Čin. příč. přít.: Słyšiáchu jej činiúc Ev. Búřiúcie nebě. Přěs búřiúciu řěku. Okliúčiúcě ny. Sražiúcě Taterie. Nosiúcě na kopiech RK. Obkliúčiúcích mě. Všěcky protiviúcie mně. Nenaviďiúcie mne. Strasť má opojúcie. Oběť hłasonosiúciu. Všickni bydliúcí ve světě. Činiúcích złosť. Otpłatí obihem činiúcím pychosť ŽKl. Všěch veň věřiúcích LKat. Tomáš jenž słove nevěřiúcí EOlom. Slziúci MMg. Neveřiúcí List galat. Jakožto kvieliúcí, tak sě pokořievách. ŽW.

Trp. příč. přít. Rozvaděma bratry RZ. Vněsłav sražěm. I by leskem naplněma hora RK. Učiněm sem. Neposkvrněm budu. ŽKl. Křěstěm jsem Pass. Člověkem učiněm Št.

Imper.: Choděte Ev. (choďte EOlom.). Kypěte, myslěme atd.

Aor. sl.: Výpověďi rozmyslěchom. Słyšěste RZ. Jako mě zdě vězia (jediný příklad nepřehlaseného *-ia*). Letě młat. Vyletě dušě. Meč mu zaletě. Lěs prorážě. Tu ščit ležě. Běžě zmilitka. Hučě řěka. Sedě kněz. Oběcě vieru. Přětrpěchom. Otvecěchu Čstmíru. Skad hořěchu měče. Sypěchu střěły. Hučěchu vši voji RK. Modlitvu skončě, zástup sě pomčě. Všichni letěchu. Tři děti peněz oběcěchu Paš. Verduňk oběcě. Vecě Des. Jiskry letěchu Tkadl. Poklečě na kolénú LKat. Když bájěšta ČE. I klečě na prazě Dal.

Polom. č.: Všegdy učiách. Słušiáše jemu. Sie nosiáše. My

słyšiáchom iz zákona. Iže słyšiáchu. Proň chodiáchu iz Juděv Ev. Prilětieše vłastovicia RZ. Letieše v lěsy. Mrch tu ležieše. Kypieše krev. Búříše RK. Vězieše v okovách Paš. Jak promłuvieše, tak na zemi letieše. Jakž to usłyšiechu, tak na zemi letiechu Pass. Pronosiechu Dal.

Infinitiv: Obeciati oběť RK. Vzbytčěti ŽKl. Kóň počne klěčěti. Utěžěti Sat. Ješčer poče sypěti KrT.

Čin. příč. min. I.: Ty by s ním tamo leťał. Vzezvučały hłasy. RK. Držał všě vłasti EZ. Napíjał sě LPr. By sě neopíjał Sat. Přěbíjał, vybíjał. Súsěda obúzał Des. Vzezvučał. Vleťał. Vzbytčěli. Słyšał, słyšało, słyšěli. Mlčał, mlčěli ŽKl. By zbožie mrzało Pravd. Maso zavoňałé. Aby ven nevoňała Hosp. Chřiepi, abych voňał Št. Což jesť se tryščało. Vy ste tryščěli Paš. S čím's sě přimčało SDT. V lvovej oboře vězał. Vleťało. Dřezało LKat. Seďał při stolě JAp. Vězał strýce svého Velesl. Zemi, jižto jesť oběčał Bibl. Tamo utěžał. Komoň hrzał, čest potvrzal Al. Na cti klěčała Tkadl. Umyslěł sobě Pass.

Čin. příč. min. II.: Běžav na púšť Pass. Vše złé tryščěvše Paš. Słyšav, usłyšěvši. Zamlčav zdviže sě LKat.

Trp. příč. min.: Tako by roj słyšán RK. Bohu oběčána JMl. Usłyšán. Słyšěni ŽKl. Kršćěnie Pass. Zemdlán jsa od cěsty EOlom.

Mimo slovesa, vlastně ke II. 5. náležející, řídí se vzorem lětěti, co do aoristu slabého, polom. času, infinitivu, supina a minulých příčestí též ta slovesa I. 3., jichž prostý kmen končí se na *ě*, z *ia* povstalé: púščěch, púščiách, púščěti, púščał, púščiav a púščián.

Jinak časování sloves sem náležitých porovnati sluší s polskými téže třídy: lecię, leciesz, lecie, leciemy, leciecie, lecą; lecąc; lecał — lecieli; lecawszy; (lecany), lecienie. Formy: leciecz, lecie atd. polští grammatikové po našem zdání nenáležitě zamítají (Srov. Gram. Małeckého str. 181), jakkoli upříti nelze, že *-ie* od pradávna obvyklo se stahovati v *í*.

Doklady k §§. 222—225.

— Jako květ polský tak odektve. Zektvú jako sěno zemské. Ráno ktvi a večer spadni. Vzkvětło těło mé ŽKl. Obih ktvieše. Rumění ktviechu. Raně rozkvetła RK. Ktvú osenie. Žita ktviechu Al. Počał mazanec kvísti Mst. Suché otky rozkvětenie. Z nich prokvite pěť ořechóv Dal. Pokojen sem a ktva v mé sieni Daniel. Ktvú a zelenějí KrT. V drahej krási ktvieše. Pannu jakžto róži ktvúcí. Panno, ktvúcie jako róžě LKat.

— Jáz tako poidu tudy. Dojdú voje (přít.). V skořě voje v řady idú. Idú po jednom. Dálě k troskám jdú. A aj vyjde dušia. Otčík zaide k otcěm. Słuncě přěide. Tři deseť jich otide (aor. sil.) Jide pótka s chłuma Jide pastucha. Vznide na most. Kamének nenadjidech.

I příde (přijide) ciuzí RK. Jen-že príde s pleky s Čechovými RZ. Jachu i idechu v střěť jemu. I vnide v sieň. Vynide že učeník. Prídech v tu godinu. Nadide oslě Ev. Jeliž noc zjide, toliž liud-domóv jide. Vznidú dřiezhy Al. Cělý den jidechu, a když jeho nadjidú, zasě jidú DevR. Pryč ot něho jidom. Před ciesařě jidesta Pass.

— To sě o něm čte. To na knihách čtieše Pass. Isaiáše čtieše DevR. Vzem knihy, čite, a'no lid slyší Exod. Když ty listy přěčite král, vecě IV. Reg. Čite až do noci Al. Když otec ten list přečite, ihned hostem odpovědě. Přečet jej, i pověděl Apollon. Jejžto když přečitechu, radovachu sě NZ. 1406.

— Čím dálě v řěku brdieše Pass. Přebřed Jordan Paral.

— Krátká slova řěče. Neřěče nikomu. Ty řci svému ukrutníku RK. Řčiechu, by nemohli JMl. To řek, odtad jel. To řekši, na zem pade. Andělovo řečenie. Jemužto Kostus řekli Pass. Šlechetné řečenie ŽKl. (pol.: Nerzkomo.)

— Zahřěben v rovečcě RK. Pohřěben v hrobě Mst. Pohřěbechu ji, kdežto starosty hřbiechu ŽOS. Tři dni chovali jeho nepohřebše Boh. Polě pútníkóm hřiesti Paš. Tu-ž jeho pohřhěbli LAp. Pohřebe Marija svój duch MMg. Kázachu živy zahřiesti Al. Pohřěbú (jiné čtení: pohřbú) ju Dal.

— V bělěstvúci rízě RZ. Vlasi zlatostvúcí RK. Když (ráno) osvete, počě patřiti Pass. Až ta róžě tak osvetla BKrešč.

— Prospi kurencóm MV. Vyspa svój slad, ospe jej jako zahradú Sat. Ospěte mě jablky Šal. Pís. Naspi (toho pracha) na oči. Tvář sě ospe neštovicěmi Lék. Pospěte hlavy popelem Solf. Prospú sě naň pokušenie Milič.

— Jakž sě jeho dotkú, Přemysl vdruži v zemi otku. V jeho húni šípi tčiechu, kněžě těla nědotčiechu Dal. Dotekl sem sě rtóv tvých Isai. Jemuž sě nesteklo po kobě LAp. Zdali by je (Tristrama a Izaldu) mohli spolu stéci Tristr. Silný stekl sě s silným Jerem. Když sě stečechu s Řěky. Náramným během sě stečeta. Na Řěky sě s toho hrada stekú KrT.

— Přimči-ž duši jako vránu Hra. Tu-ť mu žena kvasnic přimče Sat. Zamčiechu Rýn řětězi Martim. Smekl sě. Meč sě smeče RK. V tvrdé púto je zamekl Pulk. Jeho tvrdě zamekše. Odmekl Pass.

— Jakž brzo naň Ježuš dše, tak brzo zdeše. Jakob zdech, sě zpruči JMl. Chudý zdeše k Hospodinu Sat. Těžcě vzdechši. Inhed zdeše. Hospodin mi vdechl. Vdešením sv. Ducha Pass.

Jakož z příkladův těchto viděti, dá se úplné časování o čtyřech kmenech doličiti jen při k t v u, j d u, č t u a ř k u. Ale již vedle ř k u vyskýtá se ř e k u (Ev.); místo h ř b u a b r d u obecnější jest h ř ě b u a b ř ě d u; m. s t v u záhy se ujalo s t k v ě j u; m. d c h u,

mku a tku zobecnělo dchnu, mknu, tknu; tku a mku přijaly infinitivní kmeny tka, tčě a mčě; spu oblibilo si sypiu — sypati. I samo ktvu přeobrazilo se od 16. věku ve květu (Srov. §. 232 sld., 364).

K §. 231.

To-ť již (totiž) zdá se býti moravismus. Matěj Prostějovský v překladu svém spisu Hugonova de praeparatione cordis (1438) venkoncem má to-ť již, kdežto k. p. v dílech Štítného ó nemnoho starších, vždy se nalezá točíš. Hus ve spisech svých klade venkoncem: totiž, povstalé (tuším pod vlivem moravského to-ť již) ze stč. točiš (*č=ť* §. 72.)

K §. 244.

Přípona *-izna*: podobizna Bibl. přiekořizna Tristr. a Pass., občizna St. letop., bělizna (rostlina) Rozk. słabizna, divizna, otčizna, mateřizna (dědictví po otcí, matce) atd. (zdají se býti moravismy).

K §. 261.

-echný: małechný Pass. menechný (bude nám býti menechnějě angełóm SAug.)

-ěný: Jabčená strážě ŽW., oči płamené Pass. jiskřený (-ých zrakóv) RK., ržený chlěb Mst., voštěná sviečka Al., Újezd trněný, hliněný a pod., ujčená sestra Mamotr., (mého ujce, t. j. matčina bratra, dcera), strýčená sestra KrT., strýčený bratr Martim. (mého strýce, t. otcova bratra, dcera, syn), tetěný bratr Št. (tety, t. matčiny sestry, syn) stryjený č. strejný bratr (stryjny, t. otcovy sestry, syn) Velesl. (Srov. §. 292.)

K §. 266.

Jako v staré polštině, tak se i v staré češtině vyskýtá superlativní předpona ná- (§. 45): Kdež náviecě kameň valie Al. Krev pili nášlechetnějšiú ŽKl. Nynější nápřed (najprzód).

Vysvětlení zkratkův.

Al., Alex. = Alexandreis.
Al. B. = Alex. rkp. budějovického.
Al. J. = Alex. rkp. jindřichohradeckého.
Al. M. = Alex. rkp. musejního.
Alan. = Alan, o mravném obnovení člověka.
Alb. = Alberta Velikého knihy mravní.
Ans. = Anselmovo rozmlouvání s Pannou Marií (St. skld. III.)
Báj. = Bájka o lišce a džbánu.
Ben., BHoř. = Beneš z Hořovic.
Bibl. = Biblí z l. 1417 (rkp. olom., Č. Č. M. 1864).
BKrešč. = Zpěv o bitvě u Kreščaku.

Bohm., Boh. = Bohemář, slovník z l. 1390.
Brunc. = Kronika o Bruncvikovi.
Cis. mn. = Cisioján mnichovský z l. 1258—1278.
ČE. = Čtení z evangelií zimního času.
Dal. = Dalimilova kronika.
Des. = Desatero kázaní božích.
Dev. R. = Devatero radostí P. Marie (St. skld. III.)
EM. = Evangelium sv. Matouše (homiliář rožmberský).
EOlom. = Evangeliář olomoucký z l. 1421.
Ev. = Evang. sv. Jana (nejstarší zlomek).
EVíd. = Evangeliář vídeňský.
EZ. = Epické zlomky (o Jidáši a Pilátovi).
GRm. = Gesta Romanorum v překladu českém.
HDal. = Kroniky Dalimilovy zlomek Hanušův.
hlah. = hlaholsky.
Hod. = Hodinky z konce 14. věku.
Hra. = Hra o božím hrobě a. j. hry (mysteria).
JČerný = Bylinář Jana Černého 1519.
JMl. = Ježíšovo mládí.
Káz., List gal. = Kus výkladu. List s nebe spadlý (St. skld. III.).
Kom. = Komenský.
Kosm. = Kosmas (rukopisu lipského z l. 1150).
Kosm. prodl. = Prodlužitelé Kosmovy kroniky.
KPR. = Kniha starého pána z Rožmberka.
KTr., KrT. = Kronika trojanská.
LAnn. = Legenda o sv. Anně.
LAp. = Legendy o XII. apoštolech a o seslání Ducha sv.
lat. = latinsky.
LDor. = Legenda o sv. Dorotě.
LLDor. = Lvovská legenda o sv. Dorotě (Č. Č. M. 1859).
Leg. = Legendy veršované (kromě výslovně vytčených).
Lék. = Lékařské knihy (Jádro a pod.)
List. = Listiny latinské s českými slovy.
lit. = litevsky.
LKat. = Legenda o sv. Kateřině.
LPr. = Legenda o sv. Prokopu.
LRyt. = Legenda o 10.000 rytířích.
MMg. = Leg. o Máři Magdaleně (St. skld. II.).
MPr. = nejstarší práva městská.
Mst. = Mastičkář.
MV. = Mater Verborum.
NM. = Nanebevzetí Panny Marie (St. skld. II.).
NPodl. = Nekrolog podlažický, do 1227 psaný.
NZ. 1406 = Nový zákon z l. 1406 (mikulovský).
Pass. = Passionál musejního rps.
Paš. = Pašije (St. skld. III.).
Pís., DPís. = Písně duchovní.
Plk., Pulk. = Pulkava.
PlM. = Pláč Marie (St. skld. III).
pol. = polsky.

Post. = Postavy a mravy lidské.
Příd. Dal. = Přídavky k Dalimilově kronice.
PŽ. = Podkoní a žák.
Pror. = nejst. překlad proroků.
RDol. = Rukopis dolanský (v cís. bibl. olomucké. Č. Č. M. 1861).
Řeč = Řeč jinocha, řeč kmetě.
RK. = Rkp. kralodvorský.
Rozk. = Klena Rozkochaného slovář.
rus. = rusky.
RZ. = Rukopis zelenohorský.
ŘPZ = Řád práva zemského.
Salic. = Salicetovy knihy lékařské.
Sat. = Satyry o řemeslnících.
SAug. = Samomluvy sv. Augustina.
SDT. = Spor duše s tělem.
Sedm R., 7rad. = Sedmero radostí P. Marie (St. skld. II.)
SFl. = Smil Flaška.
Smrtd. = Báseň o smrtedlnosti (St. skld. I.).
SPís. = Světské písně (svítaníčka).
srb. = srbsky.
stč. = staročesky, stn. = staroněmecky, stpol. = staropolsky, stsl. = staroslovansky, stř l. = středověkou latinou.
Št. = Štítný.
Štilf. = Kronika o Štilfridovi.
Tand. = Tandariáš.
Tkadl., Tkdl. = Tkadleček.
Tov. = Ctibor Tovačovský.
VBř = Vavřinec z Březové.
Vil. z Pern. = Viléma z Pernštejna dopisy (Palackého Archiv.)
ŽGl., ŽMus. = Žaltář glossovaný v českém museum.
ŽKap. = Žaltář kapitoly pražské.
ŽKl. = Žaltář klementinský v cís. bibliotéce pražské.
ŽKr. = Život Krista Pána.
ŽOS. = Život otců svatých.
ŽPod. = Žaltář poděbradský (olešnický).
ŽW. = Žaltář wittemberský.

U **Fridricha Tempského**, knihkupce, také vyšly:

	zl.	kr.
Bartoš, Kronika pražská od léta páně 1524, až do konce léta 1530, upravil K. Erben	2 zl.	20 kr.
Baumgartner, Dr., Počátkové silozpytu, přeložil J. K.	1 „	60 „
Bellinger, J., Počátkové zeměpisu pro první třídu nižšího gymnasia a nižší realní školy. Třetí vydání	— „	90 „
Blahoslava, Jana, Grammatika česká dokonaná léta 1571, vydali J. Hradil a J. Jireček	2 „	80 „
Čelakovský, Dr. F. L., Dodavky k slovníku J. Jungmanna	— „	84 „
— Čítací kniha pro II. třídu nižšího gym. Páté vydání, vázaná	— „	75 „
Curtius, Dr. J. Grammatika řecká. Pro gymnasia česko-moravská vzdělal A. Vaníček. Druhé opravené a rozmnožené vydání	1 „	50 „
Gindely (Ant.), Dějiny českého povstání léta 1618. Díl I.	3 „	— „
Guizot, Dějiny vzdělanosti v Evropě, přeložil Palacký	2 „	13 „
Hanka, Mluvnice polského jazyka. Druhé vydání	— „	72 „
Hattala, srovnávací mluvnice jazyka českého	1 „	25 „
— slovo o pluku Igorově	— „	20 „
Homeri Odysseae epitome. In usum scholarum ed. Franciscus Pauly. Pars I. editio altera	— „	72 „
— — — — Pars II. editio altera	— „	72 „
Jireček, Jos., Čítanka pro první třídu nižšího gymnasia. Čtvrté vydání	— „	60 „
— Čítanka pro třetí třídu nižšího gymnasia. Druhé opravené vydání	— „	72 „
— Čítanka pro IV. třídu nižšího gymnasia. Druhé vydání	— „	60 „
— Anthologie z literatury české. Doba stará. Spolu s nákresem mluvnice staročeské. (Svazek I.) Druhé vydání	1 „	40 „
— Anthologie z literatury české doby střední. (Svazek II.) Druhé vydání	1 „	60 „
— Anthologie. (Svazek III.). Z novočeské literatury. Druhé vydání	1 „	30 „
Krejčí, J., Počátkové nerostopisu svaz. I.	— „	24 „
— — — — II.	1 „	6 „
Lepař Fr. Řecká cvičební kniha pro česká gymnasia	1 „	60 „
Malý výbor z veškeré literatury české	1 „	6 „
Palacký, F., Dějiny české. Díl I., částka 2.	2 „	10 „
— — — — V., — 1.	2 „	20 „
— — — — V. — 2.	2 „	60 „
— Popis království českého v jazyku českém i německém	2 „	12 „
Pečírka, Dr. Jos., Nerostopis pro nižší gymnasia a realní školy. Se šesti litogr. tabulkami	— „	64 „
Pečírka, Dr. Jos., Vypsání živočichův pro školy se 137 vyobrazeními	1 „	16 „
Pokorný, Dr. A., Názorný přírodopis všech tří říší. Pro nižší oddělení středních škol českoslovanských.		
Díl I. Názorný přírodopis živočišstva dle 8. vydání vzdělal Pavel Jehlička. S 479 vyobrazeními	1 „	20 „
Díl II. Názorný přírodopis rostlinstva dle 6. vydání vzdělal Dr. Lad. Čelakovský. S 343 vyobrazeními	1 „	— „
Díl III. Názorný nerostopis, dle 5. vydání vzdělal Dr. Bořický. S 184 vyobrazeními	— „	70 „
Šafařík, Pav. Jos., Slovanský národopis s mappou	2 „	80 „
— Památky hlaholského písemnictví	3 „	16 „
— Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. Zweiter Abdruck	4 „	— „
Slovník německo-český vědeckého názvosloví pro gymn. a realní školy	2 „	52 „
Smetana, Dr. F. J., Počátkové silozpytu čili fyziky. Pro nižší gymnasia a reálky	1 „	— „
Svoboda, Slovosklad latinského jazyka	1 „	6 „
Tomek, Děje mocnářství rakouského	— „	40 „
— Příruční kniha dějepisu rakouského. Díl I.	1 „	92 „
Tomíček, Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche. 4. Aufl.	1 „	40 „
— Obrazy světa čili popsání rozličných krajin na naší zemi	— „	72 „
Vydání s 6 rytinami váz.	1 „	20 „
— Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka. 2. vydání	— „	24 „
— Česká mluvnice. První theoretický díl, osmé, příklady rozmnožené vydání	1 „	20 „

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

